

1778

ASiantuntijuutta etsimässä

kaksi näkökulmaa ufoilmiöön

Anu Koivu

Sosiologian pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Elokuu 1999

TIIVISTELMÄ

Anu Koivu: Asiantuntijuutta etsimässä. Kaksi näkökulmaa ufoilmiöön.
Sosiologian pro gradu -tutkielma. 119 sivua. 2 liitettä. Elokuu 1999.

Tässä tutkimuksessa etsittiin asiantuntijuutta. Tarkoituksena oli selvittää, miten asiantuntijuus järjestäytyy myöhäismodernissa maailmassa. Siirtymä modernista myöhäismoderniin vaiheeseen on asettanut asiantuntijuudelle uusia vaatimuksia, joiden vuoksi sen on järjestäydyttävä uudelleen. Tutkimusta varten haastateltiin kuutta suomalaista, kahta eri näkökulmaa edustavaa, ufoasiantuntijaa, joiden puheen kautta tavoiteltiin asiantuntijuuteen yleisesti liittyviä teemoja ja kysymyksiä. Asiantuntijuus ei ole mikään pysyvä ominaisuus, joka perustuu ainoastaan tiedon hallintaan, vaan se määrittyy tilannekohtaisesti, vuorovaikutuksessa ja neuvotteluissa maallikkojen ja vasta-asiantuntijoiden kanssa. Myöhäismodernissa maailmassa asiantuntijoiden suhde sekä maallikoihin että muihin asiantuntijoihin on muuttunut. Myöhäismodernissa ei elä vain uudenlaista asiantuntijuutta, vaan myös uudenlaista maallikkoutta. Maallikot suhtautuvat asiantuntijoihin epäilevästi ja yhä useammin kyseenalaistavat heidän asiantuntemuksensa. Asiantuntijan ja maallikon suhde on aiempaa epävarmempi ja avoimempi ja sen ylläpitäminen vaatii asiantuntijoilta jatkuvaa uskottelua ja vakuuttelua. Asiantuntijoiden suhde muihin asiantuntijoihin määrittyy jatkuvasti käynnissä olevissa asiantuntijakiistoissa. Tämä tulee selvästi esiin kahtiajakautuneella ufoken-tällä. Tiedon asemassa tapahtuneet muutokset ovat merkittävässä osassa näissä kamppailuissa. Kaikkeen tietoon liittyvä epävarmuus altistaa asiantuntijat vasta-asiantuntijoiden hyökkäyksille ja toisaalta vaikeuttaa asiantuntijoiden omia yrityksiä kyseenalaistaa muiden asiantuntijoiden tietämystä.

Avainsanat: asiantuntijuus, asiantuntijatieto, ufot

SISÄLLYS

1. ALUKSI.....	5
2. ASIANTUNTIJUUTTA ETSIMÄSSÄ.....	7
2.1 KOTIPAikka	8
2.2 JÄNNITTYNEET HAASTATTELUT	11
2.3 ANALYYSIN HAASTE.....	13
2.4 SOSIOLOGISET LÄHESTYMISET	16
3. TEOREETTISIA KERTOMUKSIA.....	19
3.1 VARTIJOITA JA ASIANTUNTIJOITA	21
3.2 LAINSÄÄTÄJIÄ JA TULKKEJA	23
3.3 LUOTTAMUKSEN KEHÄ	26
3.4 TIETEELLISEN TIETOMUODON TILA	28
3.5 SYNOPSIS	32
4. TIEDON MÄÄRITYKSIÄ.....	34
4.1 YKSI JA AINOA.....	36
4.2 VAIHTOEHTOJA, KRITIIKKIÄ JA TÄYDENNYSTÄ.....	38
4.3 ARGUMENTTEJA JA VASTA-ARGUMENTTEJA	46
5. HAVAINTOJA TUNTEMATTOMISTA	49
5.1 KOKIJOIDEN SÄVYTTÄMÄT KOKEMUKSET.....	50
5.2 TUNTEMATTOMASTA TUTUKSI.....	54
5.3 ETUOIKEUTETUT.....	56

6. EROTTAUTUMISEN PAKKO	60
6.1 ARKITIEDON MITÄTÖINTI.....	61
6.1.1 Hylätty asiantuntija.....	62
6.2 ASIANTUNTIJOITA JA EI-ASIANTUNTIJOITA.....	65
6.2.1 Fundamentalismia ja torjuntaa.....	66
6.2.2 Tulkinnallisia yrityksiä.....	70
6.3 TOTUUTTA ETSIMÄSSÄ	73
7. ASIANTUNTIJAN TOIMENKUVA	76
7.1 TUTKIJA	76
7.2 VALISTAJA	78
7.3 DIAGNOSTIKKO	81
7.4 VALLANKÄYTTÄJÄ.....	85
7.5 MYYNTIMIES	88
8. USKOTTAVUUDEN ONGELMA	93
8.1 TUTTUJA JA TUNTEMATTOMIA	93
8.2 VÄLITETTYÄ NEUVOJENANTOA	95
8.3 TULKINTOJEN SEKAMELSKA	98
8.4 SYNOPSIS	100
9. LOPUKSI	102
LÄHTEET	106
LIITTEET	116
LIITE 1. HAASTATELLUT	116
LIITE 2. HAASTATELUPYYNTÖ	118

1. ALUKSI

Eräänä aamuna muutama vuosi sitten aamulehden tv-ohjelma kertoi illalla esitettävästä ”ufokeskustelusta, joka tulisi lopettamaan kaikki ufokeskustelut”. En ollut kiinnostunut ufoista sen enempää kuin muistakaan rajailmiöistä, mutta jostain syystä uteliaisuuteni heräsi, ja illalla televisioni oli auki juuri oikeaan aikaan. Seurasin keskustelua hämmentyneenä ja ehkä hiukan huvittuneena. Oikeastaan kyseessä ei ollut keskustelu, vaan paremminkin ”kina”. Keskusteluun kutsutut asiantuntijat olivat vahvasti jakautuneet kahden rintamalinjaan, joista kumpikin pysyi asemissaan loppuun asti. Kaikkien keskusteluun osallistuneiden asiantuntemuksen kohde oli kyllä sama l. ufot, mutta heidän lähtökohtansa olivat niin erilaiset, että välillä tuntui siltä, että asiantuntijat eivät puhuneet edes samasta asiasta.

Toisin kuin luulisi ei asiantuntijoiden keskustelussa asiat selvinneet, ja nimestään huolimatta kyseinen keskustelu ei lopettanut ufoista käytävää keskustelua, päinvastoin. Asiantuntijoiden keskustelussa ei ollut erityisen kiinnostavaa sen sisältö, vaan tapa, jolla keskustelua käytiin. Se ihmetytti niin paljon, että syntyi halu ymmärtää, mistä siinä mahdollisesti oli kyse. Tämän vuoksi käännyttiin ufoasiantuntijoiden puoleen ja pyydettiin heistä kuutta haastattelussa selvittämään, mitä heidän asiantuntemuksensa oikein on ja miten se määrittyy.

Asiantuntijoihin, konsultteihin, neuvonantajiin ja ohjaajiin voi törmätä muuallakin kuin ufokentällä. Asiantuntijat ja asiantuntijatieto ovat tunkeutuneet kaikille elämänalueille. Eri alojen asiantuntijoiden tulkinnat ja neuvot ovat yhä merkityksellisempiä sille, miltä maailma ympärillämme näyttää ja kuinka suhtaudumme itseemme ja toisiimme. Myöhäismodernissa maailmassa asiantuntijoilla, heidän neuvoillaan ja asiantuntijatiedolla on merkittävä paikka. Samanaikaisesti kuitenkin asiantuntijoihin suhtaudutaan aiempaa epäilevämmiin. Hyvä arkinen esimerkki on säätiedotukset. Niihin suh-

taudutaan epäilevästi, mutta silti sääasiantuntijan ennustukset otetaan huomioon suunniteltaessa päivittäisiä toimia. Tällaiset tilanteet ovat yksi merkki niistä ristiriidoista ja monimutkaisuuksista, joiden keskellä asiantuntijuus elää ja määrittyy. Myöhäismodernissa asiantuntijuuden kohdalla aktualisoituu monia sellaisia kysymyksiä, jotka modernissa maailmassa eivät tulleet esiin tai ne eivät olleet silloin relevantteja. Asiantuntijoiden suhde sekä maallikoihin että muihin asiantuntijoihin on muuttunut. Tästä syystä asiantuntijuus ei myöhäismodernissa voi järjestäytyä samalla tavalla kuin modernissa maailmassa. Ufoasiantuntijuuden kautta voidaan tavoitella tätä uutta järjestystä ja samalla selvittää, mitä nämä uudenlaiset järjestelyt näkyvät käytännössä asiantuntijoiden toiminnassa.

Sosiologiassa ollaan perinteisesti oltu kiinnostuneita professionaalista asiantuntijuudesta. Sen sijaan ufoasiantuntijuuden kaltaista ei-professionaalista asiantuntijuutta ei ole tutkittu juuri lainkaan. Kuitenkin juuri tällaisen asiantuntijuuden kohdalla nousevat paremmin esiin ne uudenlaiset vaatimukset, jotka myöhäismodernissa maailmassa asiantuntijuuteen kohdistuvat. Toki ne koskettavat myös professionaalista asiantuntijuutta ja sen myös on järjestäytyttävä uudelleen, mutta professionaalisten asiantuntijoiden asema on siinä mielessä erilainen, että sen takuuna on tutkinto ja valtiovallan takaama virallinen asema. Institutionalisoitu asema suojaa professionaalista asiantuntijuutta näiltä uusilta vaatimuksilta ja pehmentää niiden vaikutusta.

Ufoasiantuntijoiden, niin kuin kaikkien muiden rajailmiöiden asiantuntijoiden, kysyntä on kasvussa. Tämä johtuu siitä, että kiinnostus rajailmiöitä kohtaan on lisääntynyt. Päädyin ufoilmiöön kahdesta syystä: ensinnäkin se on selkeästi erotettavissa muista rajailmiöistä ja toiseksi ufoilmiö on ollut erityisen pinnalla viime vuosina. Edellä kuvailemani keskustelu sai huomattavan määrän katsojia eikä jäänyt viimeiseksi. Nykyään televisiossa esitetään jatkuvasti ufoaiheisia dokumentteja ja fiktioita ja näille ohjelmille riittää katsojia. Ufoboomia on hyödynnetty myös Hollywoodin tuottamissa mas-

siivisissä fantasioissa. Voidaankin sanoa, että ufot ovat laskeutuneet, jos ei maapallolle, niin ainakin sen asukkaiden mieliin.¹

2. ASIANTUNTIJUUTTA ETSIMÄSSÄ

Alunperin tarkoitukseni oli tavoitella asiantuntijuutta lehtiaineistosta, rajatiedonlehti Ultrasta ja Skepsis ry:n Skeptikko-lehdestä. Tähän oli kaksi syytä. Ensinnäkin tiesin, että lehtiaineiston hankkiminen on huomattavasti nopeampaa ja helpompaa kuin haastatteluaineiston. Oli nimittäin selvää, että Jyväskylän alueelta ei löytyisi riittävästi ufo²asiantuntijoita, vaan haastatteluja olisi tehtävä myös muualla Suomessa ja tämä taas vaatisi sekä rahallisia että ajallisia resursseja. Toinen syy lehtiaineiston valintaan oli se, että vierastin haastattelujen tekemistä. Olin aiemmin kokeillut haastatteluaineiston keräämistä sen verran, että tiesin, että se ei ole helppoa vaan vaatii tutkijalta paljon. Olin epävarma sen suhteen, kuinka selviäisin haastattelijan tehtäväsä. Olin jo hankkinut lehtiaineiston ja tutustunut siihen jonkin verran, kyläkin hyvin epäsystemaattisesti, kun työtä ohjannut Kirsi Pohjola ehdotti haastattelujen tekemistä. Lehtiaineisto olisi edelleen ensisijainen, haastattelut vain täydentäisivät, syventäisivät ja tukisivat tulkintaa.

¹ Jarkko Kari (1996) on tutkinut rajatiedon harrastajien (n = 394) paranormaaleihin ilmiöihin liittyvää tiedonhankintaa. Yksittäisistä aiheista eniten tietoa harrastajat tarvitsivat henkisydestä ja ufoista. (Kari 1996, 152) Myös rajatiedon lehti Ultrasta lukijatutkimuksessa ufot olivat ylivoimaisesti suosituin aihe (Kari & Välimaa 1997, 25).

² J. Allen Hynekin yleisesti käytetyn määritelmän mukaan UFO (undentified flying object) on epätavallisella käyttäytymisellään tai ulkonäöllään huomiota herättänyt ilmiö, jolle havaitsija tai asiantuntija ei pysty antamaan luonnollista selitystä. Jos ilmiölle löytyy selitys, siitä tulee IFO (identified flying object). (Ahonen & Äyräväinen 1994, 8; Karttunen 1997, 72)

2.1 Kotipaikka

Löytääkseni haastateltavat tarvitsin tuntomerkit, joilla voisin erottaa ufoasi-
antuntijat. Lähtökohtana oli Anthony Giddensin (1994a, 84) esittämä asian-
tuntijan määritelmä: asiantuntija on kuka tahansa yksilö, joka voi osoittaa
omaavansa tietoja tai taitoja, joita maallikoilta puuttuu. Nämä tiedot ja taidot
ovat periaatteessa kenen tahansa hankittavissa, jos vain löytyy tarvittava ai-
ka, resurssit ja energia. Asiantuntija ja maallikko ymmärretään kontekstuaa-
lisina ja suhteellisina käsitteinä. Kun asiantuntija ja maallikko kohtaavat on
merkitystä tietojen ja taitojen epäsymmetrialla, joka tekee toisesta toisen
suhteen ”auktoriteetin”. Määritelmä on tässä käyttökelpoinen, koska siihen
on mahdollista sisällyttää hyvin erilaisia asiantuntijuuksia. Se ei ota kantaa
siihen, millaisia asiantuntijan tietojen ja taitojen tulee olla. Asiantuntijan
tietomuoto voi olla mikä tahansa: tiedon lähteenä voi yhtälailla olla esimer-
kiksi muista sivilisaatioista automaattikirjoituksella saadut viestit, kuin labo-
ratoriossa tarkasti tieteen sääntöjen mukaan suoritettut kokeet. Määritelmä ei
myöskään ota kantaa asiantuntijan tiedon ja totuuden väliseen suhteeseen.
Se, onko asiantuntijan tieto ”totta” ei ole tässä relevantti kysymys. Tärkeää
on se, että se on määritelty tai määrittynyt asiantuntijatiedoksi. Hyvistä puo-
listaan huolimatta Giddensin määritelmään liittyy ongelmia. Se on asian-
tuntijuuden kriteerinä vähintäänkin väljä, koska määritelmä ei aseta tarkkaa
ja selkeää kriteeriä, jolla asiantuntijat ja ei-asiantuntijat voidaan erottaa toi-
sistaan. Se voikin toimia vain yleisenä kehyksenä, lähtökohtana, jonka pe-
rusteella asiantuntijoita ja asiantuntijuuden määrittymistä lähdetään etsi-
mään.

Giddensin määritelmä on yleinen asiantuntijuuden määritelmä, eikä anna
vinkkejä siitä, mistä ufoasiantuntijoita ja -asiantuntijuutta voisi lähteä etsi-
mään. Yleiselläkään tasolla tähän ongelmaan ei löydy yksiselitteistä ratkai-
sua. Asiantuntijuuden ”kotina” voidaan pitää sekä asiantuntijainstituutioita
että asiantuntijoiden tulkintoja ja puhetta (Eräsaari 1997, 70). Professionaa-
lisen asiantuntijuuden koti on ensimmäisen kaltainen. Moderneilla profes-

sioilla on tutkintoon ja koulutukseen perustuva, valtiovallan takaamaa yksinoikeus ja valtuus tiettyihin tehtäviin ja heillä on tutkintotodistus merkinä tästä. Asiantuntijuus organisoituu ammatilliseksi monopoliksi. (Konttinen 1997, 52) Ainakaan vielä ei ole olemassa institutionalisoitua koulutusta ja tutkintoa, joka tuottaisi ne virallisesti määritellyt kvalifikaatiot, joiden kautta olisi mahdollista hankkia ufoasiantuntijan asema. Ufoasiantuntijuus on tässä mielessä epävirallista asiantuntijuutta. Sillä ei siis toistaiseksi ole minkäänlaista institutionaalista kotia. Jos näin olisi, saataisiin Giddensin määritelmän tueksi eksplisiittinen ”lisäkritერი”, ufoasiantuntijan tutkinto, jolla haastateltavat olisi voitu tunnistaa. Jäljelle jäi jälkimmäinen vaihtoehto: ufoasiantuntijuutta oli lähdettävä etsimään asiantuntijoiden tulkinnoista ja puheesta. Tällä viitataan asiantuntijan mukanaan kuljettamaan tulkinalliseen rakenteeseen, joka ruumiillistuu nimenomaan asiantuntijalta odotettavissa tulkinnoissa ja neuvojenannossa (Eräsaari 1997, 70).

Olin ensimmäistä kertaa törmännyt ufoasiantuntijoiden ”puheeseen”, neuvoihin ja tulkintoihin televisiossa käydyssä ufokeskustelussa. Tutkimusaiheen valittuani aloin seurata myös muilla foorumeilla aiheesta käytävää keskustelua. Luin alan lehtiä ja kirjoja, seurasin tiedotusvälineiden tarjontaa ja vierailin alan tilaisuuksissa.³ Aika nopeasti selvisi, että niiden henkilöiden joukko, jotka osallistuvat Suomessa käytävään ufokeskusteluun asiantuntijan positiosta, on rajallinen. Tästä joukosta valitsin sellaisia henkilöitä, jotka olivat toimineet ufokentällä vähintään kymmenen vuotta ja jotka eivät toimineet ainoastaan ufokentän sisällä, vaan olivat pyrkineet eri tavoilla tiedottamaan ufoasiasta myös muille kuin alan harrastajille ja sisäpiirille: he olivat kirjoittaneet ufoista kirjoja ja artikkeleita, osallistuneet televisiossa käytyihin ufokeskusteluihin jne. Näihin kirjoihin, artikkeleihin ja ohjelmiin oli

³ Ufotutkimus virisi Yhdysvalloissa ja Euroopassa pian toisen maailmansodan jälkeen. Suomen ensimmäinen alan seura, Interplanetistit ry, perustettiin vuonna 1962. Laajempaa kiinnostusta ufoilmiötä kohtaan ilmeni vastä 1970-luvun alussa. Samanaikaisesti ufokeskustelun aiheeksi nousivat abduktiokokemukset. Vuonna 1973 perustettiin uusi valtakunnallinen yhdistys, Suomen ufotutkijat ry. Paikallisia ufoyhdistyksiä perustettiin noin parikymmentä, joskaan kaikki niistä eivät toimineet jatkuvasti aktiivisesti. Vuonna 1972 alkoi ilmestyä Ufoaika-lehti, joka muuttui parin vuoden päässä rajailmiöitä laajemmin käsitteleväksi Ultra-lehdeksi. (Heino 1997, 361-362)

myös talletettu asiantuntijapuhetta, -tulkintoja ja neuvojenantoa, joten niistä saatiin tutkimukseen sekundääriaineisto haastatteluaineiston rinnalle.⁴

Kaikki henkilöt, joille lähetin haastattelupyynnön⁵ vastasivat minulle. Vain yksi heistä kieltäytyi osallistumasta tutkimukseen. Hän vastasi minulle kirjeellä, jossa totesi, että ”*Suomessa, kuten muuallakaan maailmassa, ei ole ainuttakaan ”ufoasiantuntijaa” ja mitä suurimmalla todennäköisyydellä ei aivan heti tulekaan*”. Lähestyin häntä tämän jälkeen kirjeellä, jossa perustelin omaa kantaani ja kerroin tarkemmin sekä tästä tutkimusprojektista että tavastani määritellä asiantuntijuus, mutta hän ei enää ottanut minuun yhteyttä.

Käytin hyväkseni myös asiantuntija-arviota varmistuakseni siitä, että valintani eivät täysin poikkeaisi ufokentän paremmin tuntevien käsityksistä. Jokaisen haastattelun yhteydessä kysyin haastateltavalta, keitä asiantuntijoita hänen mielestään minun pitäisi haastatella. Kaikki haastatellut asiantuntijat tuntevat Suomen ”ufoympyrät” erittäin hyvin, joten heidän arvioihinsa tukeutuminen oli perusteltua. Varmasti on vielä asiantuntijoita, jotka joidenkin mielestä olisivat ansainneet puheenvuoron tässä tutkimuksessa. Kaikkien Suomen ufoasiantuntijoiden haastattelu ei ole kuitenkaan tarkoituksenmukaista ja välttämätöntä, koska tämä ei ole selvitys Suomen ufoasiantuntijoista, vaan tarkoituksena on hahmottaa ja peilata haastatteluissa tuotetun asiantuntijapuheen kautta myöhäismoderniin asiantuntijuuteen yleisesti liittyviä kysymyksiä ja teemoja. Aineisto kerättiin logiikalla, jota Michael Patton (1990, 169, 173) kutsuu tarkoituksenmukaiseksi otannaksi. Otokseen pyrittiin saamaan mahdollisimman informaatorikkaita ja ”edustavia” tapauksia, jotta ne kertoisivat mahdollisimman paljon tutkimuksen kohteesta.

⁴ Kts. Liite 1. Liitteestä löytyy haastateltujen tarkemmat esittelyt.

⁵ Kts. Liite 2.

2.2 Jännittyneet haastattelut

Suomen ufokentällä vallitseva tilanne ja sen seuraamukset ovat olleet läsnä tässä työssä aivan alusta lähtien ja ne ovat sitä edelleen. Haastattelut itse kuvasivat ufokentän tilaa mm. seuraavasti:

Tässä on niin kuin kaksi leiriä, joiden välillä on hyvin vähän kommunikaatiota. Siinä ei paljon varsinaista keskustelua ole. Se on hyvin kahtiajakautunut. On nämä ufotutkijat, jotka kirjoittaa aika paljon Ultraan ja tällaisiin lehtiin ja niillä on omat ennakkokäsitykset. Sitten on skeptikko-porukka, joka julkaisee taas omissa lehdissään. Semmoista vuorovaikutusta on aika vähän. **Asiantuntija 4**

Se [suomalainen keskustelu] on eipäs - juupas: On porukka, joka sanoo, että ei ole mitään todisteita, mutta on valoilmioita taivaalla ja jotakin mitä ei voida selittää. Ja sitten on juupas-porukka, joka sanoo, että mä olen kokenut ja mulla on kontakteja ja tällaisista. Sitä ei olla päästy mihinkään. **Asiantuntija 2**

Kenttä on selkeästi jakautunut kahtia. Tästä johtuvat jännitteet heijastuivat jo ufoasiantuntijoiden reaktioissa haastattelupyyntöihini. Asiantuntijoita tuntui yleisesti huolestuttavan se, että minulla on selkeä ennakkokäsitys siitä, kumman leirin näkökanta on ”oikea” ja olen sitoutunut jompaan kumpaan leiriin, vaikka en sitä eksplisiittisesti tuokaan esille. Jouduin useamman kerran selittämään omia motiivejani ja kiinnostukseni syitä. Yksi haastateltavista halusi lisäksi erikseen keskustella työn ohjaajan kanssa ennen kuin päätti osallistumisestaan.

Kahtiajakautuneisuus tuli esiin myös asiantuntijoiden suositellessa muita haastateltavia tutkimukseen. Haastattelut ehdottivat lähes poikkeuksetta vain itsensä kanssa samaa kantaa edustavia asiantuntijoita. Minä halusin tutkimukseen osallistuvan molempien kantojen edustajia, koska vain sitä kautta mukaan saatiin ufokenttää ja myös ufoasiantuntijuutta olennaisesti määrittävä jännite. Joissakin asiantuntijoissa tämä herätti epäilyksiä. Muutama jopa aikoi perua alustavasti sovitun haastattelun sen vuoksi. Loppuen lopuksi näistä tilanteista selvittiin keskustelemalla, ja vain edellä mainittu henkilö kieltäytyi osallistumasta tutkimukseen. Minulle siis avautui sosiologisen

opinnäytetyön tekijänä kahden leirin välissä jonkinlainen tila, jossa myös asiantuntijat kokivat voivansa puhua. Toki tuo tila oli paikoittain erilaisten hienovaraisten uudelleenmäärittelyjen kohteena erityisesti haastattelutilanteissa. Usein tämä tapahtui silloin kun nauhuri oli jo suljettu.

Merkitystä on tietysti myös sillä, miten ufoilmiöön yleisesti suhtaudutaan⁶. Ihmisiä on kovasti kummastuttanut ja toisaalta kiinnostanut tutkimusaiheeni. Monet ovat suhtautuneet aiheeseen huvittuneesti, mutta samalla he ovat olleet hyvin uteliaita haastattelujeni sisällön ja haastateltavieni suhteen. Harva on kuitenkaan paljastanut omaa kiinnostustaan suoraan, vaan kysymyksiä on esitetty hyvin varovaisesti ja hiukan kierrellen. Yllättävää oli se, että lähes kaikissa gradustani käymissä keskusteluissa keskustelun toinen osapuoli on jossain vaiheessa kysynyt, että joko sinä uskot ufoihin. Myös siitä ollaan oltu kiinnostuneita, onko minulla henkilökohtaisia ufokokemuksia. Rivien välistä oli usein luettavissa, että monet tekivät tutkimusaiheestani sen johtopäätöksen, että myös minun täytyy kiinnostukseni perusteella kuulua niiden ”hurahtaneiden joukkoon, jotka uskovat pieniin vihreisiin miehiin”. Tämä kaikki kuvaa jossain määrin yleistä suhtautumista ufoilmiöön. Se kiinnostaa ja kiehtoo ihmisiä ja erityisesti fiktion muodossa sitä kulutetaan valtavasti. Hyvä esimerkki on X-Files -sarja, joka nauttii jo jonkinlaista kulttimainetta. Ufoilmiö fiktiona on sallittua, siihen ei liity mitään ihmeellistä. Sen sijaan jos ufoja lähestytään faktana, siihen liittyy jotakin outoa ja kummallista.⁷ Nämä yleiset asenteet nousivat paikoittain esiin asiantuntijoiden puheessa. On selvää, että se, miten asiantuntijan asiantuntemuksen kohteeseen yleisesti suhtaudutaan, vaikuttaa siihen, miten asiantuntijan asiantuntemus määrittyy.

Jo ensimmäisessä haastattelussa syntynyt aineisto yllätti minut täysin rikaudellaan, ja samalla lehtiaineisto näyttäytyi uudessa valossa. Tutustuessani lehtiaineistoon olin ikään kuin katsellut asiantuntijoita helikopterista,

⁶ Suomalaista 20 % uskoo vakaasti tai pitää ainakin todennäköisenä, että Suomessa on käynyt ulkoavaruudesta peräisin olevia ufoja. Samassa tutkimuksessa 74 % haastatelluista piti epätodennäköisenä tai ei uskonut ollenkaan ulkoavaruudesta saapuneisiin vierailijoihin. (Heino 1997, 360)

⁷ Karin tutkimukseen osallistuneista rajatiedon harrastajista kolme neljäsosaa koki rajatiedon araksi puheenaiheeksi yhteiskunnassamme (Kari 1996, 149).

haastatteluissa tein sen pöydän toiselta puolelta. Haastatteluissa oli mahdollista tavoittaa asiantuntijuuteen liittyviä käytännöllisiä seikkoja yksityiskohdaisemmin, kun taas lehtiaineistosta löytyi enemmän paperitiikereitä. Tämän vuoksi päätin tehdä lisää haastatteluja omista asenteistani huolimatta ja perustaa tutkimukseni haastatteluaineistolle. Tein haastattelut vuonna 1997 helmi-marraskuun välillä: kolme Helsingissä, kaksi Jyväskylässä ja yhden Tampereella; siis kaiken kaikkiaan kuusi haastattelua. Ne kestivät tunnista lähes kolmen tuntiin. Haastattelupaikkana oli kahdesti haastateltavan koti, kerran haastateltavan työpaikka, hotellihuone, kahvila ja tähtitorni. Lähtökohtana oli haastateltavien etukäteen saama haastattelurunko⁸, joka muodostui kymmenestä avoimesti asetetusta kysymyksestä. Joissain haastatteluissa edettiin järjestelmällisesti rungon mukaan, mutta suuressa osassa siitä poikettiin paikoittain hyvinkin paljon kuitenkin niin, että kaikki rungossa mainitut teemat käsiteltiin jossain vaiheessa haastattelua. (Patton 1990, 280, 283; interview guide) Itse haastattelujen tekeminen oli pieni seikkailu. Ennakkoasenteideni vastaisesti se sujui helposti, ja itse ”haastattelumatkat” olivat hauskoja ja mielenkiintoisia kokemuksia, melkein seikkailuja. Suuri merkitys oli sillä, että haastatellut asiantuntijat olivat kokeneita haastateltavia ja näin kokematon haastattelija pääsi helpommalla.

2.3 Analyysin haaste

Haastatteluissa syntyi kahdeksan tuntia ufo- ja asiantuntijapuhetta. Lisäksi tutkimuksessa on mukana haastateltujen muissa yhteyksissä, esim. kirjoissa, artikkeleissa, tv-ohjelmissa ja alan tilaisuuksissa, tuottamaa asiantuntijapuhetta. Siihen ei suoraan viitata, mutta myös se on läsnä analyysissa. Muualla kuin haastatteluissa tuotettu ufoasiantuntijapuhe toimii sekundaariaineistona, johon haastatteluissa hankittua primaariaineistoa voidaan verrata. Mielenkiintoista on lähinnä se, millaisia erilaisia painotuksia niistä löytyy. Samalla voidaan myös pohtia tutkimuksen asemaa sekä todellisuuden tuottaja-

⁸ Kts. Liite 2.

na että kuvaajana ja lähestyä tutkimusasetelman ja kysymyksenasettelun tuloksia suuntaavaa vaikutusta.⁹

Tutkimusmateriaali on aina vain lähtökohta tulkinnalle (Jokinen 1997, 21-22). Merkitykset eivät valitettavasti sijaitse tekstissä annettuna, materiaalisena asiana. Merkitys on pikemmin prosessi kuin fakta, sillä se on ymmärrettävissä vain uudelleen tuottamalla se tulkinnan kautta. Nokkelinkaan tulkinta ei voi tuottaa lopullista merkitystä tekstile. Teksti ei koskaan implikoi ainoastaan yhtä merkitystä. Jokaisella tekstillä on määrittelemätön, mutta samalla rajallinen määrä mahdollisia merkityksiä. Tulkinta ja niin myös tämä työ on aina vain väliaikainen ehdotus, koska se jättää aina tilaa uusille tulkinnoille, jotka vielä todennäköisesti ovat konfliktissa vanhojen tulkintojen kanssa. (Fornäs 1998, 218-219, 224)

Merkitykset eivät ole sidottuja ainoastaan symbolisiin merkkeihin, vaan myös subjektiin ja tulkinnan kontekstiin (Fornäs 1998, 224). Glifford Geertz (1973, 6-7) kuvaa tutkijalle asettuvaa tulkinnan tehtävää ja sen suorittamisen reunaehtoja tiheän kuvauksen käsitellä, jota hän esittelee seuraavan esimerkin avulla. Kaksi poikaa räpäyttää oikeaa silmäänsä. Toinen näistä kahdesta samanlaisesta liikkeestä on tahdoton räpäytys. Toinen taas on harkittu. Se on suunnattu jollekin tietylle henkilölle, sillä kerrotaan jotain sosiaalisesti rakennetun koodin mukaan ja niin, että muut paikallaolijat eivät huomaa. Kyse on melko tarkkojen sääntöjen mukaisesta kommunikaatiosta. Toinen poika siis iskee silmää. Oletetaan nyt, että paikalla on myös kolmas poika, joka huomaa silmäniskun ja alkaa parodioida sitä. Myös hän tekee nyt saman liikkeen kuin ensimmäinen ja toinen poika. Kolme samanlaista liikettä, joilla kaikilla on eri merkitys. Ohut kuvaus tästä kaikesta on, että kaikki kolme poikaa räpäyttivät oikeaa silmäänsä. Jotta tämä muuntuisi tiheäksi kuvaukseksi, tulee tutkijan tuntea koko merkityksellisten rakenteiden kerrostunut hierarkia, johon kuuluu tahatonta luomen nykimistä, silmäniskuja, pa-

⁹ Alunperin suunnittelin tekeväni 8-10 haastattelua. Kuitenkin jo kuudessa haastattelussa syntyi niin paljon "asiantuntijapuhetta", että se riittää pro gradun tasoiseen tutkimukseen, varsinkin kun analyysissa apuna on myös sekundaariaineisto.

rodiointia ja silmäniskuihin liittyvän sosiaalisen sääntöjärjestelmän harjoittelua. Lisäksi tutkijan on tunnistettava se sosiaalinen tila, jossa näitä tekoja tuotetaan, havainnoidaan ja tulkitaan. Ilman tätä merkitysjärjestelmää silmäniskua ei ole olemassa.

Jos tutkittava ilmiö ei ole tutkijalle tuttu, jäävät aineiston silmäniskut ja parodiat silmäniskuista helposti silmänräpäytyksiksi. En ennen tätä työtä tuntenut minkäänlaista kiinnostusta erilaisia rajailmiöitä kohtaan, jos päivälehtien horoskooppien satunnaista lueskelua ei sellaiseksi lasketa. Myös ufoilmiö ja kaikki siihen liittyvä olivat minulle vieraita asioita. Tämän vuoksi oli heti alusta lähtien selvää, että ufoasiantuntijoiden ja heidän tuottamansa asiantuntijapuheen tavoittaminen ei olisi mahdollista, jos en itse tutustuisi ufokenttään. Kuten jo totesin olen tutkimusprosessin alusta lähtien seurannut alan kotimaista kirjallisuutta ja lehtiä sekä tutustunut mahdollisimman laajasti kaikkeen, mitä media aiheesta on tarjonnut, niin faktaan kuin fiktion. Lisäksi olen vierailut ufokentällä erilaisissa keskustelutilaisuuksissa, joissa alan asiantuntijat ja harrastajat ovat vaihtaneet näkemyksiä ja kokemuksia. Näissä tapahtumissa olen katsellut ympärilleni, tarkkaillut, kuunnellut ja tallentanut havaintojani. Ufotietämykseni lisääntyi tietysti huomasti myös haastateltujen asiantuntijoiden kanssa käydyissä keskusteluissa. Sain ensikäden tietoa ufokentän tapahtumista ja tilasta. Toisaalta ufokentällä tapahtuu myös paljon sellaista, joka on kokonaisuuden tavoittamisen kannalta merkittävää, mutta jota asiantuntijat eivät omassa puhuessaan joko tietoisesti tai tiedostamatta eksplisiittisesti tuoneet esille. Paljon olisi jäänyt pimentoon, jos en olisi matkaillut ufokentällä muuten kuin asiantuntijat oppainani.

Ufoilmiöön tutustuminen oli välttämätöntä myös syistä, jotka liittyvät erityisesti asiantuntijuuden tutkimiseen. Tavoitellessaan asiantuntijuutta tutkijan on syytä tuntea jonkin verran tutkimuksen kohteena olevien asiantuntijoiden asiantuntemuksen alaa. Asiantuntemuksen kohteesta riippuu oleellisesti esimerkiksi se, miten asiantuntijan tehtävä ja tieto määrittyy. Toinen syy on se, että asiantuntijat ovat pitkälle erikoistuneita ja käyttävät spesiaalia kieltä,

joka ei avaudu maallikolle helposti. Tutkijan on vaikea, jos ei mahdotonta, ymmärtää asiantuntijapuhetta, jos asiantuntemuksen kohde on hänelle täysin vieras.

2.4 Sosiologiset lähestymiset

Pelkkä mukana oleminen ja ”tunteminen” ei vielä riitä tulkinnan tekemiseen. Tulkintaprosessiin kuuluu myös teorioiden ja käsitteiden hyödyntäminen. (Jokinen 1997, 25) Tässä tutkimuksessa keskeisessä asemassa ovat asiantuntijuutta ja tietoa koskevat sosiologiset teoriat. Niiden ja aineiston perusteella pyrin lähestymään ufoasiantuntijoiden puheessa asuvia asiantuntijuuksia. Oletan, että asiantuntijat rakentaessaan omaa asiantuntijuuttaan itselleen ja muille synnyttävät jonkinlaisia kertomuksia siitä, kuka voi olla asiantuntija, mitä on olla asiantuntija, mikä on asiantuntijan tehtävä ja millaista on asiantuntijatieto. Näitä kertomuksia etsin ufoasiantuntijoiden puheesta. Mielenkiintoista on se, mistä nämä kertomukset koostuvat ja yhtä mielenkiintoista on se, mitä kertomuksissa ja kertomuksista suljetaan pois, koska silloin puhutaan siitä, mitä asiantuntijuuteen, asiantuntijana olemiseen ja asiantuntijatietoon ei kuulu. Asiantuntijat määrittyvät aina suhteessa omaan tietomuotoonsa ja -varantoonsa, mutta myös suhteessa niihin kommunikaatioyhteisöihin, joissa asiantuntija toimii (Stehr 1994, 186). Näissä kommunikaatioyhteisöissä elää asiantuntijan lisäksi maallikoita ja heidän arkitietoaan sekä vasta-asiantuntijoita ja heidän asiantuntijatietoaan. Vaikka Giddensin määritelmä erottaa maallikon ja asiantuntijan tiedon epäsymmetrian perusteella, ei tämä itsestäänselvästi riitä asiantuntijuuden perustaksi. Asiantuntijuus ei voi perustua etukäteisjärjestelyihin, vaan tarvitaan vuorovaikutusta ja neuvottelua maallikoiden ja muiden asiantuntijoiden kanssa (Eräsaari 1997, 63).

Asiantuntijuus ei ole koskaan ollut sosiologisen tutkimuksen keskiössä, vaikka se on kyllä viime vuosina saanut yhä enemmän huomiota. Sitä lähinnä on ollut professioiden sosiologia. Erityisesti anglosaksisissa maissa on jo

1920-luvulta lähtien pohdittu professioiden määrittymistä, yhteiskunnallista asemaa ja merkitystä. Profioiden sosiologia on muodostanut oman erityissosiologisen tutkimusalueen ja rajatun tieteellisen keskustelun, jossa on toki käsitelty teemoja, jotka ovat relevantteja nykypäivän asiantuntijatutkimuksellekin.¹⁰ Tässä työssä sosiologiseen profioteoriaan ja -tutkimukseen viitataan, jos sen kautta voidaan tuoda esiin joko yhtenäisyyksien tai eroavuuksien kautta jotain olennaista aineistosta. Siihen ei kuitenkaan voida viitata suoraan, koska toisin kuin ufoasiantuntijoiden, profioiden asema perustuu virallisiin kvalifikaatioihin. Ufoasiantuntijuus sen sijaan on tämän piirteen osalta ”epävirallista” asiantuntijuutta. Toisin kuin professionaalinen asiantuntijuus, se on myös ei-ammattillista asiantuntijuutta. Tämän vuoksi ufoasiantuntijuuden kohdalla korostuu osittain erilaiset kysymykset kuin ammattillisen, professionaalisen asiantuntijuuden kohdalla.

Profioiden sosiologialla on edelleen perusteltu paikka, koska suuri osa nykypäivän asiantuntijuudesta täyttää professionaalisen asiantuntijuuden kriteerit. Yksilöllistymiskehityksen myötä virallisten kvalifikaatioiden merkitys asiantuntijoiden aseman määrittymisessä on kuitenkin vähentynyt ja asiantuntijoiden yksilölliset ominaisuudet ovat tulleet tärkeämmiksi. Yleiset, koko ryhmään liittyvät symbolit ovat menettäneet merkitystään. Tämä koskee myös muodollista tutkintoa. Tutkintotodistus ei enää takaa haltijansa pätevyyttä itsestäänselvästi, vaan hänen on osoitettava pätevyytensä toistuvilla näytöillä ja luotava henkilökohtainen maineensa. (Konttinen 1997, 58) Yksilöllisten ominaisuuksien merkityksen korostuminen on antanutkin profioiden sosiologialle uutta pohtimista, kun vanhat strategiat profioiden aseman legitimoimiseksi eivät enää ole yhtä tehokkaita kuin ennen. Tämä on myös avannut ”epävirallisille” asiantuntijoille paremmat mahdollisuudet haastaa ja kilpailla ”virallisten” asiantuntijoiden kanssa, kun vastassa ei enää ole valtiiovallan takaama erityisasema vaan yksittäinen asiantuntija, jonka uskottavuus määrittyy juuri yksilöllisten, ehkä helpommin haastettavissa

¹⁰ Pelkistäen profioiden sosiologiassa voidaan erottaa kaksi perussuuntausta. Funktionalistinen teoria profioista korostaa, että profioilla on yhteiskunnan kannalta kiinteä funktio: profiot ratkovat eettisen koodin ja erityistietonsa avulla yhteiskunnan niille asettamia ongelmia. Profiokriittinen tutkimus taas korostaa profioita omaa etuaan ajavana yhteiskunnallisena ryhmänä. (Pirttilä 1994, 156)

olevien, ominaisuuksien perusteella. Samalla kaikista asiantuntijoista on tullut yhä haavoittuvaisempia maallikoiden ja heidän arkitietonsa kyseenalaistamiselle ja haasteille.

Silloin kun professioiden sosiologiassa on pyritty eksplisiittisesti määrittelemään professionaalista asiantuntijaa on perinteisesti kriteerinä ollut erityistieto ja siihen liittyvä tieteellis-teoreettinen koulutus ja tutkinto. Vaikka teoreettisella tietämyksellä on ollut vahva asema professioiden määrittelyssä, ei professioiden sosiologian laajasta tutkimusjoukosta löydy kuin muutamia sellaisia tutkimuksia, jossa professionaalinen tieto olisi ollut analyysin keskiössä. Tiedon sosiologiassa taas ollaan oltu kiinnostuneita tiedosta osana yhteiskunnan makrorakenteita. Tieto on ymmärretty sekä koko yhteiskuntaa muuttavaksi subjektiksi että muun yhteiskunnan objektiksi. Sen sijaan näihin prosesseihin konkreettisesti pureutuvat ja erityisiin tiedonlajeihin keskittyneet analyysit ovat lähes kokonaan puuttuneet. Esimerkiksi tiedon-sosiologian traditio ei ole ollut kiinnostunut asiantuntijoista tiedon yhteiskunnallisina agentteina. Asiantuntijatiedon analyysi ei ole ollut osa tiedon-sosiologian projektia. (Pirttilä 1994, 155-156)

Tässä työssä asiantuntijuutta lähestytään pääasiassa tiedon kautta. Juuri tieto mahdollistaa asiantuntijoiden toiminnan. Jo käytetty asiantuntijan määritelmä korostaa sen merkitystä. Varmasti osittain professioiden sosiologian painotuksista johtuen nykypäivän asiantuntijatutkimukset ovat olleet kiinnostuneita asiantuntijoista, joiden asema perustuu tieteellisen tiedon hallintaan. Sen sijaan ollaan oltu vähemmän kiinnostuneita asiantuntijoista, joiden asema rakentuu jonkin muun tietomuodon varaan. Kuitenkin tieteellisen asiantuntijuuden rinnalla elää yhä enemmän tällaista vaihtoehtoista asiantuntijuutta. Hyvänä esimerkkinä tästä on terveydenhoito. Viralliseen lääketieteen perustuvan asiantuntijuuden lisäksi maallikoille tarjotaan mitä erilaisempiin vaihtoehtoisiin hoitomuotoihin perustuvaa asiantuntijuutta. Tämän vuoksi on pohdittava, miten tällainen asiantuntijuus järjestäytyy, löytää paikkansa ja mikä on sen suhde perinteiseen asiantuntijuuteen.

3. TEOREETTISIA KERTOMUKSIA

Kaikille sosiologian klassikoille oli yhteistä se, että he käsittelivät modernia länsimaista yhteiskuntaa ja sen modernisoitumista. Tästä löytyy nykyisen sosiologian ja klassikoiden välinen yhteys: nykytutkimuksissa yhteiskunnallinen muutos tulkitaan yleisesti modernisoitumiseksi. Tässä mielessä teoria modernisoitumisesta on yleisesti sosiologista ajattelua ohjaava periaate. (Aro 1993, 88) Sosiologian modernisaatiokertomukset on mahdollista tulkita erityisesti teollistumista käsitteleviksi analyyseiksi. Sosiologia tieteenä määrittyy näin pyrkimykseksi ymmärtää yhteiskunnallisen muutoksen luonnetta ja suuntaa: teollista tai modernia yhteiskuntaa määritellään suhteessa esiteollisiin ja traditionaalisiin yhteiskuntiin ja lisäksi arvioidaan sitä, mihin suuntaan moderni yhteiskunta on kehittymässä. (Abrams 1982, 18)

Durkheimin, Marxin ja Weberin tuotantoon nojautuen voidaan modernisaatioteoriat nähdä kahden erilaisen elementin yhdistelmänä. Nämä elementit ovat teoriat tendensseistä ja tyyppien kontrastit. Modernisaatioteorioissa rakennetaan kontrasti yleisen modernin yhteiskunnan tyyppin ja yleisen traditionaalisen yhteiskunnan tyyppin välille. Modernin yhteiskunnan erityispiirteet tuodaan esiin kontrastoimalla ne traditionaalisten yhteiskuntien erityispiirteiden kanssa. Kun erot on osoitettu kontrastoimalla, modernisaatioteorioissa kehitetään kertomuksia siitä, miten nykyisyys on konstruoitunut menneisyydestä. Sosiaalisen toiminnan ja sosiaalisten rakenteiden välinen vuorovaikutus tulkitaan historialliseksi tendenssiksi, jossa moderni tyyppi korvaa traditionaalisen tyyppin. Joissakin tapauksissa tämä tendenssi nähdään erityisen voimakkaana ja jopa väistämättömänä, toisissa se taas määrittyy heikommaksi ja jatkuvassa muutostilassa olevaksi. Tyyppien kontrasteilla taas tarkoitetaan sosiologisista teorioista tuttuja käsitteellisiä vastakohtaisuuksia, esim. Tönniesin *Gemeinschaft - Gesellschaft* ja Durkheimin mekaaninen

solidaarisuus - orgaaninen solidaarisuus ovat tällaisia. Oleellista on se, että nämä käsitteiden väliset kontrastit ymmärretään kronologisesti järjestyneiksi muutoksiksi. Modernisaatioteoriassa historiallista aineistoa kuvataan siis siten, että nykyisyydestä etsitään sellaisia avainrakenteita, jotka erottavat sen menneisyydestä. (Abrams 1982, 18-19)

Tällainen kuvaus klassisen vaiheen modernisaatioteoriasta on äärimmäisen ylimalkainen ja ehkä jopa klassikkotutkimuksen näkökulmasta virheellinen (Aro 1993, 89). Kuitenkin sen kautta on nähtävissä mielenkiintoisia yhteyksiä klassikoiden modernisaatioteorioiden ja niiden meidän aikamme sosiologisten teorioiden välillä, jotka pyrkivät hahmottamaan siirtymää modernista teollisesta yhteiskunnasta myöhäismoderniin yhteiskuntaan. Myöhäismodernin teorioissa eroja identifioidaan kontrastien avulla aivan samoin kuin modernisaatioteorioissa. Nyt kontrasti luodaan vain yleisen modernin yhteiskunnan tyyppin ja myöhäismodernin yhteiskunnan tyyppin välillä. Myöhäismodernin teorit esittävät myös oman näkemyksensä siitä, miten nykyisyys on konstruoinut menneisyydestä. Erona modernisaatioteorioihin on se, että nykyään yhteiskunnallista muutosta voidaan hahmottaa myös vertaamalla esiteollisen ja modernin yhteiskunnan murrosta modernin ja myöhäismodernin murrokseen. Lisäksi myöhäismodernin teorioihin sisältyy keskustelua siitä, onko selvärajaista kronologista muutosta todella tapahtunut vai elävätkö modernit piirteet edelleen synkronisesti voimakkaina myöhäismodernien piirteiden rinnalla.

Tässä työssä merkittävässä asemassa ovat sellaiset teorit myöhäismodernista, joissa yhteiskunnallinen muutos heijastuu asiantuntijuuteen sekä tiedon ja tieteen asemaan. Näissä teorioissa toimitaan myös tyyppien kontrastien avulla, mainittakoon vaikka Giddensin vartija - asiantuntija-käsitepari ja Baumanin lainsäätäjän ja tulkin metaforat. Näillä teoreettisilla kertomuksilla ja käsitteellisillä analyyseilla yritetään hahmottaa sitä tilaa, jossa asiantuntijuus nyt elää. Tätä tilaa tullaan kutsumaan mm. postmoderniksi, jälkitraditionaaliseksi ja refleksiiviseksi moderniksi riippuen kertomuksen kertojas-

ta¹¹. Asiantuntijuudessa tapahtunutta muutosta suhteutetaan kertomuksissa hahmoteltavaan yhteiskunnalliseen muutokseen ja niihin tämän muutoksen erityispiirteisiin, jotka ovat merkityksellisiä asiantuntijuudelle. Teoriat ovat yhdenlaisia kertomuksia asiantuntijuudesta ja niitä suhteutetaan aineistossa kerrottavaan. Ne tarjoavat perspektiivin, josta asiantuntijuutta tässä katsellaan ja lähestytään. Toisaalta taas aineisto avaa perspektiivin teorioihin. Siellä, missä nämä kaksi näkökulmaa kohtaavat, syntyy toivottavasti ajatuksia ja keskustelua.

3.1 Vartijoita ja asiantuntijoita

Ensimmäinen teoreettinen kertomus on Anthony Giddensin (1990, 1991, 1994a, 1994b) kuvaus siirtymästä jälkitraditionaaliseen yhteiskuntaan ja samalla tapahtuvasta muutoksesta asiantuntijuuden luonteessa ja asemassa yhteiskunnassa. Sen paikka on tässä, koska sekä Giddensin asiantuntijan määritelmällä että hänen ajattelullaan kokonaisuudessaan on keskeinen, suuntaava asema tässä työssä.

Giddensin jälkitraditionaalista järjestystä ei voida ymmärtää, jos ei ensiksi määritellä traditionaalisen yhteiskunnan ominaispiirteitä ja vastata kysymykseen, mikä on traditio. Traditio on tapa kontrolloida aikaa sekä nykyistä että tulevaa. Tradition kautta menneisyys vaikuttaa nykyisyyteen, ja menneisyyden avulla rakennetaan tulevaisuutta. Samalla menneisyyttä rekonstruoidaan nykyisyyden pohjalta. Traditio liittyy kollektiiviseen muistiin. Se sisältää rituaaleja, kytkeytyy kaavalliseen totuuskäsitykseen ja sillä on sekä moraa-

¹¹ Tulkitsen niin, että nämä kertomukset kuvaavat saman tilan eri puolia. Tässä työssä tuota tilaa kutsutaan myöhäismoderniksi. Postmoderni on huono käsite, koska se implisiittisesti kytkee modernin ja postmodernin peräkkäisiksi historiallisiksi periodeiksi. Jos taas ajatellaan postmodernin viittaavan rinnakkaisiin ilmiöihin on turha käyttää etuliitettä post. Tässä sitoudutaan siihen, että nyt on siirrytty uuteen, voimaperäisempään moderniteetin vaiheeseen, joka tehostaa ja järjestää modernia uudelleen sen sijaan, että täysin hylkäisi sen. Tämä uusi vaihe täytyy jotenkin erottaa aiemmasta. Myöhäismoderni on hyvä nimi tälle kehitykselle. (Fornäs 1998, 53)

lista että emotionaalista sitovuutta. Traditio ei siis ainoastaan kerro, miten asiat ovat, vaan myös sen, miten niiden pitää olla. (Giddens 1994a, 92-93)

Tradition kaavallinen totuus ei ole kuten asiantuntijoiden tieto periaatteessa kaikkien ulottuvilla, vaan kuuluu vartijoille. Se ei ole riippuvainen kielen viittausominaisuuksista, koska rituaalinen kieli on performatiivista ja saattaa sisältää ilmaisuja ja käytäntöjä, jotka eivät välttämättä ole kuulijoiden ymmärrettävissä. Kaavallisen totuuden tapauksessa totuuskriteereitä sovelletaankin aiheutettuihin tapahtumiin, ei lauseiden propositionaaliseen sisältöön. Vartijoiden asema perustuu siihen, että heidän uskotaan välittävän ja toteuttavan kyseistä kausaalista mahtia. Vartijalla on etuoikeus tähän mahtiin. Hänen ensisijainen ominaisuutensa ei ole pätevyys niin kuin asiantuntijalla, vaan vartijan asema. Traditiota ei voi olla ilman vartijoita, koska kaavallinen totuus voi ilmetä vain heidän tulkintojensa ja käytäntöjensä kautta. (Giddens 1994a, 64-65, 79)

Samoin kuin vartija välittää traditioon liittyvää ”mahtia” voi asiantuntija jälkitraditionaalissa yhteiskunnassa toimia välitystehtävässä suhteessa abstrakteihin järjestelmiin¹². Ero on siinä, että asiantuntemus ei liity kaavalliseen totuuskäsitykseen. Se riippuu systemaattisesta epäilystä ja tiedon jatkuvasta korjattavuudesta. Tämän vuoksi asiantuntemukseen ei tradition tavoin liity kunnioitus. Koska asiantuntijoiden tieto on periaatteessa kaikkien hankittavissa, sen nauttima luottamus ei voi perustua esoteerisiin keinoihin. (Giddens 1994a, 83-86) Asiantuntijan auktoriteetti perustuu propositionaaliseen totuuteen: hänen tietonsa on pätevää, koska se vastaa tosiasioita ja sen puolesta voidaan esittää perusteluja (Lash 1994, 202).

¹² Abstrakteja järjestelmiä on kahdenlaisia: symbolisia merkkejä ja asiantuntijajärjestelmiä. (Giddens 1990, 21-22) Tämän työn kannalta keskeisiä abstrakteja järjestelmiä ovat asiantuntijajärjestelmät. Ne tuottavat konteksteista irronnutta abstraktia tietoa ja tämän tiedon sovelluksia. Asiantuntijajärjestelmät ovat riippumattomia ajasta ja paikasta, koska niiden tarjoamaa tietoa voi käyttää kuka tahansa missä tahansa. (Giddens 1991, 18)

3.2 Lainsäätäjiä ja tulkkeja

Zygmunt Baumanin tapa ymmärtää intellektuellit ja heidän strategiansa on lähellä asiantuntijan käsitettä ja tämän vuoksi tässä teoreettisesti mielenkiintoinen, analogisessa mielessä (Stehr 1994, 185). Intellektuellien kategoria ei määrity sen erityispiirteiden kautta niin kuin asiantuntijuus Giddensillä, vaan olennaista on intellektuellien asema sosiaalisessa muodostelmassa ja tämän muodostelman edustamissa riippuvuuksissa sekä intellektuellien tehtävä muodostelman kehityksessä ja reproduktiossa. (Bauman 1987, 19)

Jotta intellektuellien kategoria yleensä voi olla osa jotain sosiaalista muodostelmaa, täytyy tämän figuraation täyttää tiettyjä ehtoja. Niille on ominaista sosiaalisesti tuotettu yksilöiden tai ryhmien kyvyttömyys selviytyä elämänsä itsenäisesti. Jotkut heidän elämänsä osat, henkiset tai materiaaliset, käytännöllisessä tai ideaalisessa mielessä, eivät ole yksilöiden itsensä kontrolloitavissa, ja tämän vuoksi tarvitaan neuvoja, apua ja muiden aktiivista väliintuloa. (Bauman 1987, 19) Asiantuntijuuden perusta muodostuu siis maallikoiden ”palvelutarpeen” mukaan ja samalla perusteella arvioidaan myös asiantuntijoiden tilannespesifi käyttökelpoisuus (Ahponen 1996, 74). Asiantuntijoille ja asiantuntijuudelle on olemassa paikka niin kauan kuin maallikot tarvitsevat opastusta ja asiantuntijat ovat valmiita omaksumaan heidän tarpeensa omaksi velvollisuudekseen (Bauman 1996, 131-132). Baumanin näkemys täydentää olennaisella tavalla Giddensin asiantuntijan määritelmää. Se tuo selkeästi esiin sen, että asiantuntijan asema on aina riippuvainen vuorovaikutuksesta maallikoiden kanssa. Ilman maallikoita ja heidän ongelmiaan sekä palvelu- ja tiedontarpeitaan, asiantuntijoita ei olisi.

Bauman hahmottaa intellektuellien strategioissa ja asemassa tapahtunutta muutosta siirryttäessä modernista postmoderniin. Moderni ja postmoderni ovat kaksi erilaista kokemusta, jotka kiinnittyvät toisistaan poikkeaviin käsityksiin maailman luonteesta. Modernissa maailmassa tiedonhaltijoilla on valtaa, jota voidaan vertauskuvallisesti kutsua ”lainsäädännölliseksi”. Heillä

on oikeus päättää säännöistä, joita sosiaalisessa maailmassa on noudatettava. Valta legitimoidaan tiedonhaltijoiden ylivermaisella tietämyksellä ja paremmalla arvostelukyvällä, jonka takuuna on tiedon tuottamisen oikea metodi. Lainsäädäntövalta oikeuksineen on vakiinnutettu, koska yhteiskunnan ja sen jäsenten puutteet havaittiin. Samalla molemmista tuli muokkauksen kohteita. (Bauman 1992a, 11)

Modernilla ei siis viitata maailmaan sellaisenaan, vaan maailmankuvaan. Se perustellaan paikallisesti, ja samanaikaisesti peitetään modernin maailmankuvan osittaisuus, jotta se saadaan näyttämään universaalilta. Modernin hengessä etsitään oikeita, universaaleja ja sitovia vastauksia totuuden, maun ja arvostelukyvyn kysymyksiin. Niitä ei koskaan ole löydetty, mutta oleellista ei olekaan hankkeen menestys, vaan sen jatkumisen mahdollisuus ja kyky sulauttaa projektiin vastaantulevat taantumukset. Tämän tavoitteiden joustavuuden taustalla on luja usko siihen, että modernin hankkeen puolella on sekä historia että kumoamaton järki. Vaikka moderni periaatteessa hylkää pragmaattisen kompromissin mahdollisuuden, viime kädessä juuri pragmaattinen argumentti länsimaisen elämänmuodon ja ajattelun ylevyydestä ja paremmuudesta antaa uskottavuutta toiveille löytää viimeinen todiste länsimaisen tieteen, moraalin ja estetiikan kaikki rajat ylittävästä pätevydestä. (Bauman 1992a, 12-13)

Postmodernissa maailmassa moderni strategia ei enää toimi, vaan tarvitaan uusi. Se on niin radikaali, että intellektuellin yhteiskunnallisen aseman kuvaamiseen ei kelpaa enää lainsäätäjämetsäfora. Postmoderni intellektuelli on ”tulkki”. Modernille ongelmallisesta suhteellisuudesta tulee tässä strategiasa tiedon välttämätön eksistentiaalinen ehto. Tämä vaatii tietynlaista ontologiaa: maailma on kommunikaation intersubjektiivinen maailma, jossa tehdään jatkuvia muutoksia keskustelijoiden tiedollisiin karttoihin, tiedon varastoihin ja jaettuihin merkityksiin. Kielen ulkopuolelta ei löydy oikeellisuuden mittaria, vaan se on kaikkien yhteisen, kommunikatiivisen tietovarannon piirissä. Tällaiseen maailmaan kuuluu pluralismi, ja käytännössä

postmodernin suurin ongelma on eri tietojärjestelmien välinen kommunikaatio, koska ne ovat sulkeutuneet omiin tietovarantoihinsa ja merkitysjärjestelmiinsä. (Bauman 1992a, 22)

Postmodernissa lainsäätäjän rooli ei ole kokonaan poissuljettu, mutta sille on enää tilaa vain yhteisöjen sisäisessä toiminnassa. Tällöinkin ollaan tietoisia soveltamisrajoituksista ja pätevyysvaatimusten suhteellisuudesta. Sen sijaan yhteisöjen väliset lainsäädännölliset pyrkimykset eivät ole mahdollisia. Baumanin mukaan postmodernissa maailmassa onkin lähes kokonaan luovuttu yrityksistä mitätöidä vaihtoehtoiset traditiot. Asiantuntijoiden tehtäväksi jää toimia eri elämänmuotojen välisenä tulkkina. Jotta tämä on mahdollista, heidän tulee nousta kommunikaatiosysteemien yläpuolelle ja samanaikaisesti säilyttää kosketuksensa erikoistuneen järjestelmän ”sisäpuoleen”, jossa tieto ei ole problemaattista. Tämä ydin asiantuntijan pitäisi tulkita niille, jotka eivät ole osallisia tästä sisäpiiristä. Koska postmoderni tila ei pluralismissaan mahdollista minkäänlaista ”eksterritoriaalista” tietoa, ei asiantuntija tulkinnassaan voi vedota mihinkään ulkoiseen referenttiin. Loppuen lopuksi ainoa mihin voidaan vedota on sisäpuoli. (Bauman 1992a, 19, 22)

Miten tulkinnat voi sitten saada hyväksytyksi? Jos merkitykset on tulkittu ”oikein”, sen pitäisi olla helppoa. Ongelmia syntyy, koska postmodernissa maailmassa ei ole olemassa mitään kriteeriä, jonka perusteella hyvä tulkinta voidaan erottaa huonosta tulkinnasta. Totuuden, arvostelmien ja maun universalismi on hylätty. Ainoaksi perustelukeinoksi jää tulkin asiantuntemus ja lupaus tulkinnan pätevydestä. Bauman kuvaa tätä tilannetta käännyttämisen metaforalla. (Bauman 1987, 197) Valitettavasti hän ei itse selvitä postmodernille asiantuntijalle asettuvaa tehtävää tarkemmin. Hän kuitenkin käsittelee asiantuntijuuden kannalta keskeisiä teemoja l. sitä, miten luottamus asiantuntijoihin ja asiantuntijaneuvoihin voi rakentua myöhäismodernissa maailmassa.

3.3 Luottamuksen kehä

Asiantuntijoiden, asiantuntijatiedon ja -tulkintojen täyttämässä maailmassa luulisi vallitsevan varmuus siitä, miten asiat ovat. Näin ei kuitenkaan ole. Asiantuntijat ovat usein erimielisiä. Tämä ei johdu ainoastaan siitä, että heidät on koulutettu erilaisissa ajatussuuntauksissa. Erimielisyys ja kritiikki ovat asiantuntijoiden toiminnan moottoreita. Kaikki asiantuntijatieto voidaan kyseenalaistaa, ja näin kaikkien asiantuntijoiden asiantuntemuskin on kyseenalaistettavissa. (Giddens 1994a, 86) Tästä ei seuraa täydellinen epävarmuuden tila. Luottamuksen ja uskottavuuden kysymysten ajankohtaistuminen tiedon ja asiantuntijuuden kohdalla kertoo ennen kaikkea kaava- maisten ratkaisujen mahdottomaksi tulemisesta ja uudenlaisten järjestelyjen tarpeesta. (Eräsaari 1996, 8)

Vaikka asiantuntijatietoon liittyy epäily, se ei ole ollenkaan samantekevää yksilöiden ja yhteiskunnan kannalta. Myöhäismodernissa maailmassa asiantuntijateoriat, -käsitteet ja -tulokset suodattavat lakkaamatta maallikkoväestöön. Asiantuntijoiden välittämä informaatio muokkaa tapoja ja odotuksia sekä automaattisesti että tietoisten omaksumisyritysten kautta. (Giddens 1994a, 84-85, 91) Epävarmuus on jatkuvasti läsnä ja siitä ollaan tietoisia, mutta maallikoilla ei ole usein muuta mahdollisuutta kuin tehdä ja suodattaa valintansa asiantuntijatiedon muuttuvien muotojen varassa (Giddens 1994b, 187). Tämä selittää myös asiantuntijoiden ja asiantuntijatiedon jatkuvan kysynnän.

Myöhäismoderneissa yhteiskunnissa luottamus on kiinnittynyt abstrakteihin järjestelmiin¹³. Luottamus on yksilöiden näkökulmasta merkittävää, koska

¹³Luottamuksen perusmuoto muuttui kuin siirryttiin traditionaalisista yhteiskunnista moderneihin yhteiskuntiin. Luottamus irtosi paikallisista konteksteista ja samalla sen ehdot muuttuivat. Traditionaalisissa yhteiskunnissa, joissa luottamus perustui persoonallisiin suhteisiin l. sukuun, yhteisöön, uskontoon ja traditioon, tasapainoteltiin turvallisuuden ja vaaran välillä. Myöhäismoderneissa yhteiskunnissa taas tasapainotellaan riskin ja luottamuksen välillä. (Mistztal 1996, 89) Luottamus ei kuitenkaan liity ainoastaan riskiympäristöstä tehtäviin päätöksiin ja valintoihin. Se on myös välttämätöntä jokaisen yksilön identiteetin ja elämänhallinnan kannalta. Pelkkä luottamus - epäluottamus-vastakkainasettelu ei riitä kuvaamaan vallitsevaa tilannetta, vaan luottamuksen vastakohtaksi täytyy asettaa myös ahdistus. (Heiskala 1996, 167-168)

sen ansiosta tietyt toimintaan liittyvät edellytykset ja mahdollisuudet voidaan jättää huomiotta. Uhkat ja vaarat eivät poistu, mutta ne eivät häiritse toimintaa, koska luottamuksen avulla ne neutralisoidaan tai mitätöidään. Luottamuksessa on kyse sosiaalisen elämän monimutkaisuuden ja kompleksisuuden subjektiivisesta vähenemisestä ja siten se voi synnyttää ontologisen varmuuden luomaa turvallisuudentunnetta¹⁴. (Eräsaari & Jokinen 1997, 8) Abstraktit järjestelmät eivät voi kuitenkaan traditioiden tapaa yhtä ongelmattomasti toimia ontologisen turvallisuuden perustana. Asiantuntijatiетoon kohdistuvan systemaattisen epäilyn ja kunnioituksen puutteen vuoksi jälkitraditionaaliset asiantuntijat eivät välitystehtävässään voi olla kuten vartijat, mutta he eivät silti menetä asiantuntemustaan. Kun maallikot alkavat itse valita omat traditionsa ja sitoumuksensa, ei ontologinen ja eksistentiaalinen asiantuntijuus ole enää samalla tavalla mahdollista¹⁵. Luottamus on tämän vuoksi asiantuntijajärjestelmiin kiinnittyneenä ”heikompaa”. (Eräsaari 1997, 64) Kaikkialla esiintyvä skeptismi ja asiantuntijauktoiteettien väliset kiistat ovat muuttaneet luottamuksen luonnetta (Giddens 1994b, 187). Asiantuntijat ja asiantuntijatiетo altistuvat jatkuvasti kritiikille ja kiistämiselle. Tämä maallikkoyeisyön kriittinen toiminta muuntaa luottamuksen passiivisesta aktiiviseksi. Aktiiviselle luottamukselle on ominaista se, että sitä on jatkuvasti ylläpidettävä. (Lash 1994, 201-202) Luottamuksesta on tullut yksi refleksiivinen¹⁶ projekti ja se perustuu tiedolle siitä, että maailma ei ole meille annettu, vaan se on jatkuvan inhimillisen muutostyön tulos (Misztal 1996, 89).

¹⁴ Traditio kiinnittyi juuri tähän ontologisen turvallisuuden tarpeeseen. Rituaalin ja kaavallisen totuuden yhdistelmästä seurasi traditioiden poissulkevuus. Traditioon osallistuminen vaati tämän yhdistelmän hyväksymistä. ”Sisäpiiri” ja ”ulkopuoliset” erotettiin ja tämän vuoksi traditio voi olla identiteetin väline. (Giddens 1994a, 79-80)

¹⁵ Luottamuksen jyrkkä irrottautuminen traditioista ja kiinnittyminen asiantuntijajärjestelmiin ei ehkä selitä täysin käynnissä olevaa prosessia. Detraditionalisoituminen ei tarkoita, että traditiot kokonaan häviäsivät, vaan että niiden asema on muuttunut. Traditioilla on edelleen merkitystä tulkinnallisina skeemoina, joiden kautta lähestytään maailmaa. Ne tarjoavat menneisyydestä materiaalia, jota voidaan hyödyntää kollektiivisessa ja yksilöllisessä identiteetinrakennuksessa. Sen sijaan traditioiden merkitys normatiivisina toimintaa ohjaavina sääntöinä ja auktoiteettien legitimoijina on vähentynyt. (Thompson 1996, 91-93)

¹⁶ Modernille elämälle ominainen refleksiivisyys on sosiaalisen käytäntöjen jatkuvaa arviointia ja uudelleenarviointia niitä koskevan tiedon valossa. Tämän prosessin seurauksena sosiaaliset käytännöt ovat jatkuvassa muutostilassa. (Giddens 1990, 38)

Luottamus ei liity asiantuntijuuteen vain suhteessa maallikoiden elämänhallintaan. Myös asiantuntijat ovat omassa toiminnassaan riippuvaisia luottamuksesta. Jos maallikot tuntevat epäluottamusta asiantuntijoita kohtaan, he tuskin kääntyvät näiden puoleen ongelmiseen. Asiantuntijat eivät tiedä enemmän kuin maallikot, ja tiedon epäsymmetria poistuu: asiantuntijat lakkaavat olemasta asiantuntijoita. Asiantuntijan ja luottamuksen kohdalla kyse on eräänlaisesta kehästä. Jos asiantuntijoiden neuvojen avulla maallikon elämään liittyvät epävarmuudet vähenevät ja jos asiantuntija pystyy ratkaisemaan ne ongelmat, joiden vuoksi maallikko on ”vastaanotolle” saapunut, maallikon elämänhallinta paranee ja luottamus lisääntyy. Samalla syntyy luottamusta asiantuntijajärjestelmiä ja asiantuntijoita kohtaan. Vastaavasti jos asiantuntijat eivät kykene tarjoamaan palveluja, jotka maallikoiden näkökulmasta lisäävät luottamusta maallikoiden elämässä, häviää luottamus asiantuntijajärjestelmiin ja välittäjänä toimiviin asiantuntijoihin.

3.4 Tieteellisen tietomuodon tila

Modernisoitumisprosessissa haluttiin irrottautua traditioiden vallasta ja luoda näin tilaa toiminnalle. Vanhat traditiot korvattiin sellaisilla uusilla ja moderneilla traditioilla kuin kansakunta, valistus ja tiede. Tämä kaikki tehtiin tavalla, joka edelleen noudatti traditionaalisille yhteiskunnille ominaista kulttuurista logiikkaa. (Heiskala 1997, 170) Esimerkiksi tieteeseen ja tieteilisyyteen luotettiin täysin. Sen avulla uskottiin saavutettavan aivan uudenlaisia mahdollisuuksia ja ulottuvuuksia. Asiantuntijoilla oli yleisön silmissä vartijoiden piirteitä. Ajatus jatkuvista konflikteista, neuvottelemisen tärkeydestä tai konflikteista neuvottelujen edellytyksenä ei tuntunut relevantilta. Yhteensopimattomuus, yhteismitattomuus ja katkokset tietojen välillä eivät olleet merkityksellisiä. (Eräsaari & Jokinen 1997, 11-12) Tieteellisen tietomuodon erityisasema peitti asiantuntijatiетoon sisältyvän epäilyn ja jännitteen, eikä luottamuskysymys tämän vuoksi ollut aktueli. Siihen asti

kun tieteen traditio laajalti hyväksyttiin, ei vartijoita ja asiantuntijoita voinut selkeästi erottaa. (Giddens 1994a, 86-87)

Nyt tiede on menettänyt valtaosan arvovallasta, joka teki siitä omanlaisensa tradition. Kyse ei ole vain yhteiskuntateoreetikkojen ja filosofien silmissä tapahtuneesta muutoksesta, vaan myös maallikkoväestöllä on sekavia ja epäileväisiä tunteita tiedettä ja asiantuntijatietoa kohtaan. (Giddens 1991, 7) ”Varman” tieteellisen asiantuntijatiedon paikan ovat ottaneet asiantuntijuuden ja vasta-asiantuntijuuden, tieteellisen tiedon ja maallikkojen arkitiedon, universaaliseen ja kontekstiaalisuuden erilaiset liittymät. Ne edustavat nyt todellisuuden järjestämisen ja maailman muovaamisen eri malleja ja muotoja. (Eräsaari & Jokinen 1997, 63)

Tieteen oli mahdollista säilyttää erityisasemansa aina siihen saakka, kun oli olemassa tekijöitä, jotka erottivat tieteellisen asiantuntemuksen siitä monimuotoisesta tiedosta, joka maallikkoväestöllä on. Nykyään kun kaikki asiantuntijatieto on erikoistunutta ja sisäisesti kiistettyä, ei enää voida esiintyä ”kaikkien alojen asiantuntijana” ja ohittaa maallikoiden ja vasta-asiantuntijoiden esittämiä haasteita ja kysymyksiä. Tieteen kaikenkattava legitimiisyysvaatimus on kiistanalaisempi kuin koskaan. Oikeaoppisen tieteen rinnalle on noussut erilaisia kultti-, kansantieto- ja traditionaalisia oppisuuntauksia vaatimaan samanlaista asemaa. (Giddens 1994b, 185-186) Tieteellisten asiantuntijoiden lisäksi maallikoille asiantuntemustaan tarjoavat erilaisten vaihtoehtoisten tietomuotojen hallitsijat (Kts. esim. Derber, Schwartz & Magrass 1990, 60-61).

Tieteen asemassa tapahtunut muutos ja sen seuraukset ovat merkityksellisiä ja mielenkiintoisia tämän työn kannalta kahdesta syystä. Ensinnäkin sen seurauksena tieteelliset asiantuntijat eivät näyttäydy maallikoille vartijoina vaan asiantuntijoina muiden asiantuntijoiden rinnalla. Tällä on merkitystä kaikkien asiantuntijoiden asiantuntemuksen määrittymiselle. Toinen syy liittyy ufoilmiöstä käytävään keskusteluun. Keskustelussa ei väitellä vain siitä,

mistä itse ilmiössä on kyse vaan myös siitä, miten ufoilmiöstä on mahdollista saada tietoa ja mikä on pätevä tiedonhankintamenetelmä. Samalla sivutaan sitä, millainen tieto voi olla asiantuntijatietoa. Näiden kysymysten kohdalla törmätään jatkuvasti tieteen asemassa tapahtuneeseen muutokseen ja sen seurauksiin.

Giddensin mukaan tieteen ja vaihtoehtoisten tietovaateiden välille kehittyvät monet jännitteet vaikuttavat hajottavammin kuin siinä tapauksessa, että kyse olisi vain ”tieteen itseymmärryksen lisääntymisestä” (Giddens 1994b, 186). Syitä tieteen uskottavuuden rapautumiseen täytyy etsiä muualta. Ensimmäinen mahdollinen selittävä tekijä on edellä mainittu tieteen tiedollisessa ja sosiaalisessa luonteessa tapahtunut muutos. Tieteen ja käytännön suhde ei ole enää luja ja vakiintunut, vaan liikkuva ja refleksiivinen. Tietoisuus uudelleen tulkinnoista, epävarmuuksista, kontingenssista ja ambivalensseista on aina läsnä. (Eräsaari 1996, 19)

Toiseksi myöhäismodernien yhteiskuntien rakenteelliset muutokset ovat muuttaneet tiedon asemaa. Tällä viitataan esimerkiksi autonomisoitumiseen ja yksilöllisöitymiseen¹⁷ ja niistä tiedon suhteen seuraaviin kontekstien vaihdoksiin, jälkitraditionaalisuuteen tai metafyyssisten kiinnikkeiden luonteen muutokseen. (Eräsaari 1996, 19) Yksi näitä teemoja koskettava analyysi on Jean-Francois Lyotardin (1985) tutkielma tiedon asemasta postmodernissa yhteiskunnassa. Siinä siirtymä modernista postmoderniin suhteutetaan tiedon ja tieteen asemassa tapahtuneeseen muutokseen. Lyotardin ajattelun yleinen lähtökohta on, että on olemassa moderni, joka liittyy valistukseen ja se on nyt ohi. Tämä on postmoderni maailma. Postmoderni on tila, jossa ei enää uskota suuriin kertomuksiin sen enempää kuin suureen haaveeseen yhdestä selkeästä kielestä. (Pulkkinen 1986, 140-141) Tähän suurten kertomus-

¹⁷ Giddens (1991) on listannut neljä tekijää, jotka ovat lisänneet elämäntyylivalintojen yksilöllistymistä. Ensinnäkin jälkitraditionaalisessa maailmassa toimiminen edellyttää valintoja, joiden pohjana ei enää ole kaikille yhteisiä malleja niin kuin ennen. Toiseksi elämismaailmat ovat pluralisoituneet. Ennen sosiaaliset ympäristöt olivat lähellä toisiaan, nyt ne ovat eriytyneet. Kolmas yksilöllistymistä suosiva tekijä on uskumusten kontekstualisoituminen. Yksikään auktoriteetti ja yleispätevä totuus ei enää nauti itsestäänselvää asemaa, vaan ne voivat joutua minä hetkenä hyvänsä epäilyn kohteeksi. Neljäs tekijä on välittyneiden kokemusten lisääntyminen. Yhden sijasta on mahdollista valita monesta. (Giddens 1991, 82-85)

ten rapautumiseen Lyotard yhdistää tieteen kriisin. Se, miten nämä kaksi liittyvät yhteen, ei ole ensi näkemältä selvää. Tiedehän on aina vastustanut kertomuksia. Eikö se nyt ole saavuttanut päämääränsä suurten kertomusten kadottua?

Lyotardin lähtökohtana on Wittgensteinin myöhäistuotanto. Hänelle tiede on kielipeli¹⁸. Mikäli kielipeli tahtoo lausumiensa olevan totta, voimatta kuitenkaan tätä omilla keinoillaan legitimoida, sen on Lyotardin mukaan pakko turvautua kertomuksiin. Tieteellinen tieto ei pysty tietämään eikä tekemään tiedettäväksi, että se on totta, ilman kertomusten apua. Nämä ovat niitä kertomuksia, jotka ovat tieteelle ei-tietoa, mutta jos tiede ei niihin turvaudu sen ainoaksi mahdollisuudeksi jäävät auktorisointi ja kehäpäätelmät. (Lyotard 1985, 21, 48-49) Lyotardin mukaan ei ole olemassa tieteellistä metodia, vaan tiedemiehet kertovat verifioitavia tarinoita (Aittola & Pirttilä 1989, 47-48). Tieteen kriisi kumpuaa tiedon legitimaatiokertomusten uskottavuuden menetyksestä niin spekulatiivisessa kuin vapautuksesta kertovassa muodossa. Suurten kertomusten erityispiirre on, että ne kätkevät näkyvistä kertomuksellisen puolensa. Tieteen legitimaatio-ongelmat syntyvät nimenomaan siitä, kun tämä erityispiirre paljastuu (Heiskala 1995, 205).

Kolmas tieteen asemassa tapahtunutta muutosta mahdollisesti selittävä tekijä on asiantuntijan ja maallikon toisistaan poikkeavat tavat ymmärtää tieteellisen tiedon luonne. Tällä voidaan tarkoittaa asiantuntijatraddition demystifiointia ja detraditionalisointia tai yksilöllisöitymisen ja autonomisoitumisen aiheuttamia muutoksia sekä tietoisuutta epävarmuuksista ja riskeistä. (Eräsaari 1997, 69) Ulrich Beck (1992) on tutkinut näistä viimeksi mainittua tietoisuutta globaaleista riskeistä ja tämän merkitystä tieteelle. Beck erottaa toisistaan primaarin ja refleksiivisen tieteellistämisen, joista ensimmäinen liittyy vaiheeseen, jossa traditiot modernisoituivat ja jälkimmäinen on

¹⁸ Kielipeleistä on pantava merkille kolme seikkaa. Ensinnäkin niiden säännöt eivät itse legitimoit itseään, vaan perustuvat pelaajien väliseen lausuttuun tai lausumattomaan sopimukseen. Toinen seikka on se, että ilman sääntöjä ei ole peliäkään. Sellainen pelissä tehty siirto, joka ei tyydytä sääntöjen vaatimuksia ei kuulu sääntöjen määrittelemään peliin. Kolmanneksi jokaista lausumaa on pidettävä pelissä tehtynä siirtona. (Lyotard 1985, 21)

osa refleksiivistä modernia. Primaarissa tieteellistämisen vaiheessa tiedettä sovellettiin ”annettuun” todellisuuteen: luontoon, ihmisiin ja yhteiskuntaan. Tieteellisen skeptismin vaatimusta ei sen sijaan vielä sovellettu tieteelliseen rationaalisuuteen ja valistuksen ideaan itseensä. Vasta refleksiivisessä vaiheessa tiede kohtaa omat tuotteensa, seurauksensa ja haittapuolensa. Skeptismin vaatimus kohdistetaan myös tieteen perustaan, ja tieteen vaatimus totuuteen ja valistukseen demystifioidaan. (Beck 1992, 155) Tämän seurauksena tieteen monopoliasema suhteessa totuuteen heikkenee ja puhe tieteellisestä maailmankuvasta tulee kyseenalaiseksi (Noro 1993, 6-7).

Aina 1900-luvun puoliväliin saakka moderneille teollisuusyhteiskunnille oli ominaista täydellinen luottamus tieteeseen ja sen kehitykseen. Silloin tieteeseen alettiin ensimmäistä kertaa kohdistaa kriittisiä puheenvuoroja, jotka kuitenkin onnistuttiin torjumaan vetoamalla tieteen silloiseen ja tulevaan menestykseen. Tilanne muuttui täysin, kun siirryttiin refleksiiviseen vaiheeseen. Tiede on joutunut vastatusten oman menneisyytensä ja tulevaisuutensa kanssa. Ne esittäytyvät ongelmina, globaaleina riskeinä, joita tieteen tulisi analysoida ja ratkaista. Ambivalenttia tässä tilanteessa on se, että tiede on sekä ongelmien ratkaisu että lähde. Se on riskien aiheuttaja ja paljastaja ja sen pitäisi olla myös niiden kesyttäjä. Tiede on ainoa keino selvittää riskeistä ja tämän vuoksi se tulee yhä merkityksellisemmäksi, mutta samanaikaisesti se on yhä kyvyttömämpi esittämään sosiaalisesti päteviä totuuksia siihen kohdistuvan kritiikin vuoksi¹⁹. (Beck 1992, 155-156)

3.5 Synopsis

Asiantuntijajärjestelmien monimutkaisuuden vuoksi maallikoiden on mahdotonta arvioida niiden toimintaa järjestelmän itsensä asettamien pätevyys-

¹⁹ Riskien häjöttävä voima tulee paremmin ymmärretyksi, kun pidetään mielessä, että moderneilla asiantuntijoilla oli yleisön silmissä paljon vartijoiden piirteitä. Vartijoiden asema perustui nimenomaan kaavallisen totuuden hallintaan. Koska kaavallisen totuuden tunnistaa sen vaikutuksista, ovat sivuvaikutukset kestämättömiä tiedonhaltijan auktoriteetille. Sivuvaikutusten vuoksi kaavallisen totuuden kausaalinen yksiselitteisyys kumoutuu. (Warpenius 1997, 250)

vaatimusten tasolla. Tämä voi ehkä olla mahdollista muutaman asiantuntija-järjestelmän kohdalla, mutta kaikkien elämäänsä koskettavien asiantuntija-järjestelmien kohdalla he eivät tähän pysty²⁰. Luottamus asiantuntijajärjestelmiin ja asiantuntijoihin ei voi siis perustua arvioon käytettävässä olevan asiantuntijatiedon laadusta vaan siihen, että se on asiantuntijatietao. (Heiskala 1996, 167)

Kun kaavamaiset totuudet ja universaalin varmuuden osoitukset on menetetty, on löydettävä uusia reittejä ja kanavia, joiden kautta asiantuntijoiden tieto voi saada takaisin objektiivisuutensa ja riippumattomuutensa, luotettavuutensa ja pätevyytensä. Vanhat menetelmät eivät enää toimi. (Eräsaari & Jokinen 1997, 27) Kollektiivinen tieto ei ole enää mahdollista edes institutionaalisisista asemista levitetyn informaation pohjalta. Maallikkoa ei välttämättä tyydytä se, että asiantuntijan todistusaineisto on tarkkaa, vaan hänen neuvoihinsa ja tietoonsa sisältyvän totuuden tulee olla uskottavaa ja vakuuttavaa maallikon näkökulmasta. Tiedon vastaanottajan ja käyttäjän tulee tuntea luottamusta asiantuntijan tietomuotoa ja metodeja kohtaan. (Eräsaari & Jokinen 1997, 82)

Tieteen aseman muutoksesta on seurannut se, että mikään tietomuoto ei nauti asiantuntijatiedon statuksesta yksinoikeudella, eikä minkään tietyn tietomuodon hallinta vielä tee kenestäkään asiantuntijaa. Ollakseen asiantuntija asiantuntijan tulee vakuuttaa maallikko siitä, että hänellä on sellaista tietoa ja taitoja, joita maallikko tarvitsee. Maallikoille yhdentekevän tiedon hallitsija ei voi saavuttaa asiantuntijan asemaa ja auktoriteettia. Lisäksi asiantuntijan täytyy osoittaa maallikolle, että juuri hän eikä vasta-asiantuntija on oikea valinta kyseessä olevassa tilanteessa. Asiantuntijan on perusteltava oman tietomuotonsa ensisijaisuus. Jos asiantuntija perustaa asiantuntemuksensa, esim. tieteelliselle tietomuodolle, hänen täytyy sen hallitsemisen lisäksi saada maallikko tuntemaan luottamusta nimenomaan tieteellistä evidenssiä, tietomuotoa ja metodeja kohtaan. Asiantuntijan on mentävä tieteel-

²⁰Koska asiantuntijajärjestelmien ja asiantuntijoiden toimintaa on vaikea arvioida ja kontorolloida, ne ovat hyvin autonomisia. (Rueschemeyer 1986, 109)

lisen tiedon ”totuutta” pidemmälle ja siten asiantuntijan täytyy olla tekemisissä laboratorionsa ulkopuolella olevien monimutkaisuusien ja epävarmuuksien kanssa. Yksityiskohtaisten tutkimustulosten lisäksi asiantuntijoilla täytyy olla tietoa, taitoa ja ymmärrystä, jonka avulla he suhteuttavat löydöksensä erilaisiin maallikoiden huolenaiheisiin odotuksiin ja toiveisiin. (Eräsaari & Jokinen 1997, 81-82) Asiantuntijoiden uskottavuus ja heitä kohtaan tunnettu luottamus syntyy osana toiveiden, odotusten, epävarmuuksien ja riskien kommunikoinnin järjestelmää (Eräsaari 1997, 63).

Samanlaiset haasteet ja vaatimukset kohdistuvat tietysti niihin asiantuntijoihin, joiden tietomuoto on jokin muu kuin tieteellinen tieto, koska millään muullakaan tietomuodolla ei ole samanlaista itsestäänselvää asemaa kuin tieteellisellä tiedolla aiemmin. Vaihtoehtoisten asiantuntijoiden on myös perusteltava oman tietomuotonsa ensisijaisuus ja vakuutettava maallikko pätevydestään ja hankittava luottamus asiantuntemustaan kohtaan. Toisaalta vaihtoehtoisten tietomuotoille perustavien asiantuntijoiden asema on pysynyt samanlaisena kuin ennen, koska heidän edustamillaan tietomuodoilla ei ole koskaan ollut itsestäänselvää asemaa. Heidän tilannettaan on sen sijaan helpottanut se, että tieteelliseen tietomuotoon perustavat asiantuntijat eivät enää voi suoralta kädeltä mitätöidä vaihtoehtoista tietämystä tieteen erityisaseman perusteella. Kysymys asiantuntijatiedon muodosta on avoimempi kuin ennen.

4. TIEDON MÄÄRITYKSIÄ

Tieto ja taidot erottavat asiantuntijan maallikosta. Tieto ei ole kuitenkaan merkityksellistä asiantuntijuudelle ainoastaan tästä syystä. Asiantuntijatieto on funktionaalista asiantuntijoiden toiminnan kannalta ja tämän vuoksi asi-

antuntijatieto määrittyy aina suhteessa asiantuntijoiden toimintaan: tieto on osa asiantuntijoiden tavoitteellista käytäntöä. Se mahdollistaa asiantuntijoiden toiminnan. (Pirttilä 1994, 157) Ei siis varmaan ole epäselvää, miksi kysymys asiantuntijatiedosta on erityisen tärkeä, kun lähestytään asiantuntijuutta. Kuten jo todettu Giddensin määritelmä ei kerro sitä, millaisia asiantuntijan tiedot ja taidot ovat. Tähän kysymykseen lähdetään etsimään vastausta aineistosta.

Asiantuntijat määrittävät ja määrittävät itseään suhteessa omaan tietomuotoonsa ja -varantoonsa (Stehr 1994, 186). Jotta tämä suhde saatiin esille, asiantuntijoilta ei pyydetty ainoastaan yleisiä asiantuntijatiedon määritelmiä, vaan jokaista haastateltua pyydettiin myös tarkasti esittelemään oma asiantuntijatietonsa, sen muoto ja lähteet. Se, että haastateltujen asiantuntijuuden kohde on tuntemattomat lentävät esineet, asettaa asiantuntijoiden tiedolle tietysti erilaisia vaatimuksia, kuin jos haastateltujen asiantuntijuuden kohde olisi esimerkiksi ollut soluhengitys, siitä yksinkertaisesta syystä, että näistä ilmiöistä ei voida saada tietoa samoilla menetelmillä ja samanlaisista lähteistä. Nämä kysymykset ovat tärkeitä siitäkkin syystä, että ufokentällä ei vallitse yksimielisyyttä siitä, miten ufoilmiöstä on yleensä mahdollista saada tietoa, mikä on eri tietomuotojen suhde todellisuuteen ja millainen tieto on asiantuntijatietoa.

Asiantuntija voi perustaa asiantuntemuksensa joko yhden tai useamman tietomuodon varaan. Jos asiantuntija sitoutuu useaan tietomuotoon, hänen pitää osoittaa, että eri tietomuodot voivat elää rinnakkain ja muodostaa toisiaan täydentävän kokonaisuuden, joka on maallikoiden näkökulmasta uskottava. Tämä ei välttämättä ole ongelmattonta, koska asiantuntijatiedon eri muodoille asetetut kriteerit voivat olla ristiriitaisia ja toisensa poissulkevia. Aineistosta löytyi sekä tiukasti yhteen tietomuotoon sitoutuneita asiantuntijoita että niitä, joiden asiantuntijatieto on usean tietomuodon muodostama kokonaisuus.

4.1 Yksi ja ainoa

Se on tietysti aika paljon samaa kun tieteellinen tieto yleisemmin. Siihen niin kuin liittyy tämmöiset kriteerit, mitkä koskee yleensä tiedettä. Siinä on objektiivisuus, autonomisuus ja edistyvyys. Eli se on niin kuin objektiivista, riippumatonta eli täytyy nähdä asia monelta puolelta ilman mitään ennakkoasenteita. Se on autonomista, siihen ei saa vaikuttaa mitkään kaupalliset tai poliittiset tekijät... ja edistyvyys ei niin kuin juututa mihinkään dogmeihin, vaan aina kun tulee jotain uutta tietoa niin täytyy kehittyä. Nää on tällaisia yleisiä tieteeseen liittyviä ominaisuuksia, kyllä ne mun mielestä hyvin kuvaa myös tällaista asiantuntijatieta. **Asiantuntija 4**

Kaikkien ainoastaan yhteen tietomuotoon sitoutuneiden asiantuntijoiden tietomuoto oli tieteellinen tieto. Asiantuntijatieta yleensä ja ufoasiantuntijoiden tieto määriteltiin tieteelliseksi tiedoksi. Tieteellinen menetelmä on ensisijainen tapa hankkia tietoa maailmasta. Muita totuuden kannalta relevantteja tiedon hankkimisen tapoja ei ole ja asiantuntijuus ei voi perustua minkään muun tietomuodon hallintaan. Tiedon kriteerit, objektiivisuus, autonomisuus ja edistyvyys, on tarkkaan määritelty ja tieteellisen tiedon rinnalle ei voi nousta muita tietomuotoja, koska ne eivät täytä näitä kriteerejä²¹. Asiantuntijuudelle saadaan näin tarkempi määritelmä: asiantuntijan ja maallikon erottaa tieteellisen tiedon epäsymmetria.

Siis nimenomaan ufokysymyksessä, semmoista asiantuntemusta ei oikeastaan ole, koska vakavasti tiedettä tekevät ihmiset kokevat, että tämä on aika tyhjänpäiväistä ja hedelmätöntä työtä, että ne ei viitsi kauheasti käyttää aikaa asiaan paneutumiseen. **Asiantuntija 4**

Asiantuntija voi hankkia tieteellistä tietoa asiantuntemuksensa kohteesta periaatteessa kahdella tavalla: hän voi itse tehdä tieteellistä tutkimusta tai tu-

²¹ Michel Foucaultin mukaan tieteellinen diskurssi on luonteeltaan sellainen, että sen muodostuminen edellyttää aina välttämättä poissulkemisia ja määräyksiä ts. rajanvetoa tieteellisen ja ei-tieteellisen tiedon välillä. Foucault on eritellyt erilaisia poissulkemisen muotoja, joiden kautta tieteenala muodostuu. Ensimmäinen pääkategoria on poissulkemisen säännöt. Niiden avulla suljetaan pois sellainen tietoaines, joka ei sovi tieteen käsitykseen totuudesta ja oikeista tiedon kriteereistä. Toinen pääkategoria, sisäiset säännöt, määrittää, miten tietyllä tieteenalalla muodostetaan ja muotoillaan tieteelliseksi kelpaavat lausumat. Kolmas pääkategoria, sisäänpääsyn ehdot, viittaa menetelmiin, joilla säädellään diskurssiin osallistumista. (Kusch 1993, 129-130)

tustua muiden tekemiin tutkimuksiin. Vain tieteellistä tietoa asiantuntijatietona pitäneet asettivat ensimmäisellä tavalla hankitun tieteellisen tiedon ensisijaisesti asiantuntijatiedoksi. Asiantuntijan täytyy hallita tieteen metodiikka.

Asiantuntijuus sinänsä, kyllä hiukan laajentaisin tuota sun käsitettä sillä tavalla, että vaikka jollakin ihmisellä olisikin hyvin paljon tietoa esimerkiksi näistä erilaisista havaintokertomuksista, niin ei se silti tee asiantuntijaa pelkästään, vaan siihen täytyy sitten liittyä jotakin muutakin eli ihmisen täytyy pystyä myöskin päästelemään ja seulomaan sitä aineistoa eli jossain mielessä tekemään [tieteellistä] tutkimusta.

Asiantuntija 1

Se [asiantuntijan oma tieto] on juuri niin kuin tämä luonnontieteellinen puoli, ne selitykset mitä voidaan antaa luonnontieteen kautta ja tämä yleinen metodologia l. millaista sen tutkimuksen pitäisi olla, että siihen voisi suhtautua vakavasti. **Asiantuntija 4**

Minkä tahansa alan asiantuntijan täytyy olla perehtynyt alaansa, mutta nyt kun puhutaan ufoista niin se on sen verran laaja ala, että siinä voisi katsoa asiantuntijaksi sellaisia, jotka on perehtyneet sellaisiin menetelmiin, joilla voidaan tutkia ufoja. Lähinnä tällainen ja sitten ne menettelytavat, joilla näitä asioita tutkitaan, ne menettelytavat pitää olla sellaisia, jotka tiedeyhteisö tai kaikki tutkijat hyväksyy. Tieteessä on ihan hyväksi koeteltuja menettelytapoja, tällaisia ihan yleisiä.

Asiantuntija 5

Asiantuntija on asiantuntija, koska hänellä on tieto siitä, miten totuuden tavoittavaa tietoa voi hankkia ja ennen kaikkea tähän tarvittavat taidot. Jos palataan Baumanin (1992a, 11) pohdintoihin lainsäätäjistä ja tulkeista, näyttävät edelliset asiantuntijapuheen pätkät hyvin ”moderneina”. Modernien lainsäätjäasiantuntijoiden asemanhan legitimoivat viime kädessä juuri tiedon tuottamisen oikea metodi. Käytännössä se tarkoitti tieteellistä metodologiaa ja tietoa, joka oli ainoa mahdollinen tapa lähestyä totuuden, arvostelmien ja maun universalismia. Lainsäätäjä hallitsi tämän tiedon hankkimisen metodin ja sen vuoksi hänen asemansa suhteessa maallikoihin oli perusteltu. Tässä yhteys moderniin löytyy vielä, kun asiantuntija esittää praktisen argumentin osoittaakseen viimeisen todisteen tieteellisen tietomuodon pätevyydestä:

Ja mä on monta kertaa sanonut näin, jos olisi joku muu kuin tieteellinen lähestymistapa, joka tähän maailmaan on tuonut järjestystä ja totuutta niin sitäkin käytettäisiin. Ei se välttämättä ole paras, mutta me ei tiedetä parempaa. **Asiantuntija 5**

Vaikka moderni strategia periaatteessa hylkäsi tämänkaltaisen kompromissin mahdollisuuden, niin viime kädessä juuri praktista argumenttia käytettiin todisteena tieteellisen tietomuodon ylivoimaisuudesta.²²

Asiantuntijoiden aseman perustaminen tieteellisen tiedon hallintaan on klassisen professiotutkimuksen keskeisiä ideoita: professioiden asema yhteiskunnassa perustuu tieteelliseen koulutukseen ja tutkintoon, joka heillä on siitä merkinä. Professiontiedolla oli yksi muoto, tieteellinen tieto, jonka välittäminen yhteiskuntaan on professioiden tärkein tehtävä. (Pirttilä 1991, 75-78; 1994, 156) Tässä mielessä professioiden sosiologiassa esitetyt ajatukset asiantuntijatiedosta muistuttavat tieteelliseen tietomuotoon sitoutuneiden asiantuntijoiden puhetta. Professiontiedon sosiologialle ilmeinen asiantuntijatiedon ja tieteellisen tiedon välinen yhteys ei kuitenkaan enää ole millään tavalla itsestäänselvä, vaikka edelleen löytyy tietysti tieteelliseen tietomuotoon ja tutkintoon perustuvaa asiantuntemusta. Jos halutaan saavuttaa kaikki se asiantuntemus ja asiantuntijatieto, joka tällä hetkellä elää ja liikkuu myöhäismodernissa maailmassa, ei voida lähteä tästä oletuksesta. Maallikoille on tarjolla myös vaihtoehtoisia tietomuotoja ja vaihtoehtoista asiantuntijuutta, joka ei rakennu tieteellisen tietomuodon varaan, vaan jollekin muulle tietomuodolle tai jopa tieteellisen tietomuodon kritiikille.

4.2 Vaihtoehtoja, kritiikkiä ja täydennystä

Kaikki haastatellut asiantuntijat olivat sitä mieltä, että tieteellinen tieto on yksi asiantuntijatiedon muoto. Sen avulla voidaan tavoittaa ympäröivää todellisuutta ja ufoilmiö. Sen sijaan erimielisiä oltiin siitä, voiko tieteen kriteerit täyttävä tieto tavoittaa kaikki todellisuuden puolet. Ainakaan ufoilmi-

²² Kun 1900-luvun puolivälin jälkeen alettiin ensimmäistä kertaa kritisoida tieteen asemaa, turvautuivat puolustajat samanlaiseen strategiaan: hyökkäys torjuttiin vetoamalla tieteen nykyiseen ja tulevaan menestykseen. (Beck 1992, 155-156)

ön kohdalla pelkkään tieteellisen tietoon nojaaminen ei riitä. Jos halutaan tavoittaa ufoilmiö kokonaisuudessaan, tarvitaan myös muita tietomuotoja esim. uskonnollista tietoa.

Siinä on ongelmana se, että asiantuntemus, jossa perehdytään näihin avaruuskontakteihin, näihin viesteihin, niin sieltä tulee paljon myös tekstiä, joka muistuttaa uskonnollista tekstiä. Hyvin moni ufotutkijoista ja varsinkin skeptikoista on heittänyt aikoja sitten kaikki uskonnot romukoppaan, jolloin he ei niin kuin näe sitä, että se olisi mitään asiantuntemusta, jos arvostaa tämän tyyppistä viestiä. Minä olen tullut siihen tulokseen, että maailmankaikkeudessa on paljon asioita, joita virallisen tieteen kielenkäytöllä ei tavoiteta, vaan johon uskonnollinen teksti on lähinnä oikeaa ja minä olen myös tullut siihen tulokseen, että totuuden ja tiedon etsimisessä tiede on vain yksi lähestymistapa. Myös uskontojen kautta on mahdollista saada tietoa.²³ **Asiantuntija 3**

Uskonnollinen tieto on yksi asiantuntijatiedon muodoista. Se kertoo eräästä todellisuuden puolesta tehokkaammin kuin mikään muu tietomuoto ja täydentää tieteellisellä menetelmällä hankittua tietoa. Kahta tietomuotoa ei voida asettaa paremmuusjärjestykseen, molempia tarvitaan. Tämän vuoksi asiantuntija, joka ymmärtää arvostaa myös uskonnollista tietoa, tarjoaa maallikolle täydellisemmän kuvan ufoilmiöstä, sen todellisesta sisällöstä ja luonteesta, kuin sellainen asiantuntija joka pidättyy vain tieteellisessä tiedossa. Tieteen kriteerit eivät ole asiantuntijatiedon kriteerit ja vaikka tieteen kriteerit eivät täyttyisi, kyseessä voi silti olla asiantuntijatieto.

Olav Hammar (1997) on tutkinut erilaisia New Age -liikkeitä, joihin hän katsoo myös ufoilmiön kuuluvan. Niille on hänen mukaansa yleisesti ominaista eräänlainen viha - rakkaus-suhde tieteeseen. Rationaalista maailmankuvaa, jossa ”kaikki on todistettava” kritisoidaan voimakkaasti. Tilalle tarjotaan kokonaisvaltaisempaa käsitystä, jossa totuus on jotain intuitiivista, ”tuntuu oikealta”. (Hammar 1997, 18-19, 221-222) Myös joidenkin haastateltujen asiantuntijoiden tiedon määrittelyssä ja suhteessa tieteeseen oli hyvin paljon samoja sävyjä ja piirteitä. Tiede paljastaa vain yhden osan todelli-

²³ Osaan ufotapauksista liittyy uskonnollis-elämänkatsomuksellisia aineksia. Humanoidien väitetään antaneen yksityiskohtaisia ohjeita mm. siitä, miten ihmisten tulisi muuttaa elämäntapaansa, jotta maapallo voisi pelastua katastrofilta. (Heino 1997, 362) Tätä ufoilmiön puolta esitellään mm. Tapani Koivulan kirjassa *Viestejä* (1997).

suudesta. Hylkäämällä muut todellisuuden ja totuuden saavuttamisen tavat, tiede ja sen esittämä kuva todellisuudesta on olennaisella tavalla epätäydellinen.

Siinä vaan tuli mielenkiintoisella tavalla esille se, kun henkilö pääsee niin kuin tämmöiselle mielenherkkyyden tasolle, jota kutsutaan myös muuntuneen tietoisuuden tilaksi. Silloin sen ympärillä avautuu semmoiset todellisuuden tasot, joista valitettavasti tuo virallinen tiede on vielä 99 %:sti ulkona. Se on se järkyttävä asia, mutta onneksi on näitä tieteen edustajia, joista yhä useammat on sillä tavalla rohkeita, että kun he perehtyy asioihin ja huomaavat, että nämähän toimii ja pitää paikkansa ja he uskaltaa jatkaa sillä alalla, vaikka tuota ongelmia tulisikin niin kuin yliopiston hierarkioissa. **Asiantuntija 3**

Erityisen merkittävänä New Age -liikkeessä pidetään ilmiöitä, joita tiede ei ole pystynyt selittämään, esimerkiksi muuntuneen tietoisuuden tilaa. Ajatus on, että niiden myötä tieteen on otettava huomioon myös sellaisia todellisuuden puolia, jotka on aiemmin suljettu tieteellisen tutkimuksen ulkopuolelle ja tunnustettava vaihtoehtoisten näkemysten oikeutus ja merkitys. (Hammar 1997, 222, 231)

New Age -nimikkeellä viitataan yleisesti suureen joukkoon ideoita, ajatuksia ja uskomuksia, joilla ensinäkemältä ei tunnu olevan paljon yhteistä. Niillä on kuitenkin joukko piirteitä, jotka löytyvät useimpien New Age -liikkeiden taustalta, vaikka kyse ei olekaan varsinaisesti mistään oppijärjestelmästä. Keskeisessä asemassa on ajatus kosmoksesta jakamattomana kokonaisuutena. Ihminen määrittyy vain suhteessa ja osana tätä kokonaisuutta. Valitettavasti tiede ja teollinen yhteiskunta on vieraannuttanut meidät tästä ajatuksesta.²⁴ (Hammar 1997, 18-19)

²⁴ Michel Maffesolin (1995) mukaan modernin rationaalisuus, tavoitteellisuus ja edistysusko ovat kumoutumassa. Maailma on lumoutunut uudestaan. Moderni individualistinen yhteisöllisyys korvaantuu uudennaisella sosiaalisuuden periaatteella, joka palauttaa merkityksen elementeille, joiden uskottiin kadonneen maailmasta rationalisoitumisen myötä. Ylenpalttinen kulutus maailman markkinapaikoilla, uskonnollinen mystiikka ja ”kaikki intoilu” vahvistavat samoista mysteereistä ammentavaa yhteisöllisyyttä. Sen merkkejä ovat kiihtynyt tunne, orgastinen kokemus yhtymisestä ja normaalin rajojen rikkoutuminen. (Maffesoli 1995, 20, 24-26) Tämä uudennainen dionyysinen kulttuuri on tulosta kyllästymispisteen saavuttamisesta. Tämä ei tarkoita sitä, että modernin ihanteet ja päämäärät olisi saavutettu. Kyse on dialektisesta muutoksesta. Dionyysiset sävyt olivat läsnä modernissakin kulttuurissa, mutta nyt ne vasta tulivat esiin. Tämä uusi lumous esittäytyy arkielämän piirissä satunnaisena ja hajoavana. Tämän vuoksi sitä on vaikea koota uskomusjärjestelmiksi ja opeiksi. (Sulkunen 1995, 80, 85) Ehkä tämä selittää osittain myös New Age -liikkeiden hajanaisen luonteen.

Meillä ei opeteta, mitkä on ihmisen rajat esimerkiksi psyykkisesti. Ihminen voi poistua ruumiistaan, tajunta voidaan lähettää toiselle puolelle maapalloa keräämään tietoa tai toiselle planeetalle keräämään tietoa. Sehän on huiji kehitysaskel. Jos tämä julkistetaan kaikille ja sanotaan, että käyttäkää positiivisesti ja kyse onkin siitä, käytetäänkö me sitä positiivisesti. Taitoja voidaan käyttää myös negatiivisesti ja toistaiseksi tää ihmiskunta on osoittanut sodillaan, esimerkiksi oman rotunsa tappamisella, että me ei olla kypsiä korkeampaan tietoon ja sen takia meidän pitäisi kasvaa henkisesti. Me ollaan nyt ihan lapsen kengissä. **Asiantuntija 2**

Maalitauluna on kaikki New Age -ryhmät, niille pitää nimenomaan esittää virheellistä informaatiota, koska ne menee kehityksen kärjessä tässä mielessä. Ne pitää lyödä takaisin. Ja sitten tuota valitettavasti erittäin monet ihmiset, erittäin monessa maassa on sitä mieltä, että ihmisille ei kannata kertoa totuutta, koska silloin valta menee uskonnoilta, ihmiskunnan egolta ja meidän koko sosioekonomiselta struktuurilta yhteiskunnassa ja sitten kaikki fysiikan lait tulee muuttaa, yliopisto-opetus tulee muuttaa eli nää on hirveen suuria asioita. **Asiantuntija 2**

Liikkeissä uskotaan, että ihmiskunta on valtavan muutoksen ja vallankumouksen kynnyksellä. Yhä useammat ihmiset tulevat ymmärtämään jo liikkeen piirissä ymmärretyt asiat ja jättävät materialistiseen ja perusteettomaan tietoisuuteen perustuvan maailmankuvan. (Hammar 1997, 18-19)²⁵

New Age -liikkeiden piirissä esitetty tieteen kritiikki voidaan tulkita yhdeksi merkiksi niistä sekavista ja epäilevistä tunteista, joita tiede nykyään herättää. Ambivalentista suhtautumisesta tieteeseen kertoo se, että kritiikistä huolimatta omia näkemyksiä pyritään legitimoimaan turvautumalla tieteen auktoriteettiin. Yksinkertaisin tapa on se, että kerrotaan jonkun arvostetun tiedemiehen sitoutuneen samaan näkemykseen. (Hammar 1997, 222)

²⁵ Max Weberin mukaan modernin kohtalona on formaalin, kalkyloivan rationaalisuuden leviäminen kaikkialle yhteiskuntaan. Hän kuitenkin näki jonkinlaisen vaihtoehdon tälle kehitykselle: erilaiset materiaalisia rationaalisuuksia edustavat "vaihtoehtoliikkeet" voisivat karismaattisten johtajiensa avulla tuoda uudenlaisen arvorationaalisuuden vaatimuksen yhteiskuntaan. Tieteestä ei ole tähän, koska se on formaalin järjen läpäisemää ja yhtä vieraantunutta arvoista kuin muu yhteiskunta. Siitä ei siis ole rationalisointiprosessin haastajaksi. (Gronow 1987, 12, 15) Tunnettu tieteenhistorioitsija David Walsh (1992) on todennut, ettei ihminen elä eikä voi elää pelkästään yksinomaan tieteen ja rationaalisen harkinnan "kylmässä valossa". Myös länsimaisella ihmisellä näyttää olevan ilmeinen ihmeiden, mystiikan sekä kokonaisvaltaisemman maailmankäsityksen kaipuu. Mikäli traditionaalinen uskonto ja tiede eivät kykene tätä tarvetta täyttämään, tekevät sen erilaiset maagis-okkultistiset traditiot ja opit. (Walsh 1992, 66)

Harvardin yliopiston psykologian professori kiinnostui ufoista ja kaiken lisäksi vielä tutkimuksensa jälkeen uskalsi todeta, että hän on vakuuttunut, että kysymyksessä on vieraiden sivilisaatioiden olennot, jotka on tällä hetkellä maapallolla niin kaikin toisarvoisin perustein on hänen asiantuntemuksensa yritetty kiistää. **Asiantuntija 3**

Mä on toistakymmentä vuotta käynyt idässä ja lännessä, Moskovassa ja Washingtonissa ja eri puolilla Eurooppaa kansainvälisissä kongresseissa, joissa käsitellään näitä asioita, joissakin myös niin sanotusti salaisia asioita. Ne on suljettuja, pienen ryhmän kongresseja, joissa on korkeita upseereita ja tiedemiehiä, joilla todellakin on ensikäden tietoa. **Asiantuntija 2**

Asiantuntijat viittaavat edellisissä katkelmissa auktoriteetin menetelmällä hankittuun tietoon. Tällainen tieto voi olla asiantuntijatietoa, kuitenkin eräin lisäehdoin: tieteellisillä auktoriteeteilla täytyy olla tiettyjä tieteellisiä merkkejä, jotta he ovat asiantuntijoita ja jotta heidän tietonsa on asiantuntijatietoa.

Pitäisin asiantuntijoina myös sellaisia, jotka ovat tehneet ufologiasta väitöskirjoja. Mä tiedän kahdeksan niistä Amerikassa. **Asiantuntija 2**

Tuosta asiantuntijan tittelistä vielä, nyt kansainvälisesti kyllä alkaa olla professoreita ja väitöskirjan tehneitä tutkijoita. Niiden kohdalla voidaan sanoa, että heillä on niin kun tieteellistä taustaa tälle asiantuntijan tittelille. **Asiantuntija 3**

Asiantuntijat määrittelevät jonkinlaista ”professionaalista” ufoasiantuntijuutta, koska asiantuntijan asema perustetaan viime kädessä tieteelliseen koulutukseen ja tutkintoon. Ristiriitaista on se, että vaikka omaa asiantuntemusta perustetaan tieteellisiltä ja sotilaallisilta auktoriteeteilta saadun tiedon varaan, kritisoidaan molempia voimakkaasti.

Ja silloin kun mä kuulen tiedemiehen, joka väittää väärin, niin mä ajattelen, että paljonko tuolle on maksettu. Toinen ryhmä, joka levittää disinformaatiota, on upseeristo, koska ne katsoo, että kyse on kansallisesta turvallisuudesta ja sen vuoksi ne valehtelevat. **Asiantuntija 2**

Toinen New Age -liikkeille ominainen tapa vedota tieteen auktoriteettiin, on erilaisten luonnontieteellisten käsitteiden käyttö, esimerkiksi energia, värähtely, sähkökenttä tai dimensio. (Hammar 1997, 223)

Esimerkiksi Independence Day -filmi oli oikein sopiva siihen ja niitä tulee vielä kymmenen filmiä lisää, jotka on vastaavia. Ne herättää kauhua ja pelkoa, jonka seurauksena sitten kun tulisi todellisia avaruusaluksia, ei amerikkalaisten tekemiä tai venäläisten tekemiä, ihminen pelästyy. Se ajattelee, että nyt ne tulee ja nyt ne on noita hirviöitä ja silloin ihmisen solujen värähtelytaso menee alas ja energiataso putoaa, koska pelkohan vetää meidät alas. Ja silloin me ei voidakaan olla kontaktissa, koska meidän pitää nostaa omaa tasomme ja he laskevat omaansa ennen kuin me voidaan kohdata. **Asiantuntija 2**

Ja se on se parapsyykinen herkkyys semmoinen, mitä on aika paljon tutkittu. Se on aivan mitattavissa oleva. Silloin kun ihminen on herkimillään parapsyykkisesti sen aivojen sähkökenttä värähtelee tiettyillä aallonpituuksilla. **Asiantuntija 3**

Tieteen symbolien käytöllä ei välttämättä pyritä hankkimaan asemaa tieteen kentän sisällä, vaan sitä voidaan käyttää legitimaation välineenä kentän ulkopuolellakin. Tieteen symboleja ja rituaaleja otetaan käyttöön, koska niiden kautta pääsee osalliseksi tieteen auktoriteetista. Tämä on laajempi yhteiskunnallinen ilmiö, eikä koske ainoastaan rajatiedon kenttää. (Barnes 1987, 96) Esimerkiksi monissa kosmetiikkamainoksissa silmälasipäinen henkilö kertoo valkoinen takki päällä, kuinka laboratoriotutkimukset ovat osoittaneet kyseisen tuotteen tehon.

Muiden tietomuotojen sisällyttäminen asiantuntijatietoon ei siis sulje pois tieteen auktoriteettiin vetoamista. Tämä ei kuitenkaan aina ole ongelmonta:

Mutta tuota tämä nyt vähentää mun tieteellisyyttä, mutta minä olen kyllä vakuuttunut, että tuota ihmisellä, jolla on pyrkimys toimia positiivisten asioiden eteen ja edistää henkistä kehitystä, niin meillä on mahdollisuus saada tämmöinen, ylimääräisiä voimia ja johdatusta, joka on aivan tämmöinen uskonnollinen. Tämä uskonnollinen puoli tulee tässä esiin. **Asiantuntija 3**

Haastateltu on selvästi reflektoinut sitä, millaisia seurauksia useaan tietomuotoon perustamisella on. Eri tietomuotojen rinnakkaiselo ei välttämättä ole rauhaisaa, vaan ne saattavat ikään kuin syödä tilaa toisiltaan. Nostaessaan muita tietomuotoja tieteellisen tiedon rinnalle asiantuntijan on vaike-

ampi vedota tieteelliseen auktoriteettiin ja esiintyä tieteellisesti kompetenttina. Hänen oikeutensa sen suhteen vähenee.

Asiantuntijat olivat myös hyvin tietoisia tieteen ”voimasta”. Tieteellinen tutkinto ja tieteellisen tietomuodon hallinta on myönteinen signaali ja tekee hyvää asiantuntijan uskottavuudelle:

En kyllä epäile sitä, etteikö sillä esimerkiksi, että mulla on akateeminen tutkinto, etteikö sillä olisi positiivinen vaikutus siihen, että miten eri tahot luottaa mun arvioihin. **Asiantuntija 3**

Haastateltu pohti myös sitä, millaisia seurauksia on sillä, että asiantuntija rakentaa asiantuntemustaan sellaisten tietomuotojen varaan, jolla ei ole legitiimiä asemaa yhteiskunnassa.

Ja silloin kun tilanne on näinkin epävarma, se on koko ufoasiantuntemuksen keskeinen ongelma, minkä takia sun aihekin on hyvin valittu, on se, että mitkä on ne tukipylväät, mihin se asiantuntijuus pitäisi perustaa. Ja kun tämmöisiä tukipylväitä ei ole luotu, vaan edelleen koko ala on tietyllä tavalla yhteiskunnan ulkopuolella, niin silloin ne tukipylväät on asiantuntijan oma arviointikyky. Ja arviointikyky on mun mielestä sellainen mittari, että kellä tahansa ihmisellä se on koko elämän keskeisimpiä asioita, että jokainen harjoittaisi sitä omaa arviointikykyään varsinkin silloin, kun on kysymys niin harvinaisista ja vähän tunnetuista asioista kun ufot ja parapsykologia. Niin silloin rehellisyys ainakin itseään kohtaan on äärimmäisen tärkeää ja ihmisen tulisi myös oivaltaa se minkälaisen suggestion ja aivopesun ja kasvatuksen tuotteita me ollaan. Meidät nimenomaan kasvatetaan luottamaan erilaisiin auktoriteetteihin ja hyväksymään se arvojärjestys, jonka auktoriteetit on meille antaneet. Silloin ilman muuta kun me epävarmassa tilanteessa yritetään ottaa selville, mikä on totuus, silloin me ei välttämättä huomata edes sitä, että meidät on opetettu pyrkimään totuuteen, jonka kautta me saadaan ympäristön hyväksyntä ja päästään ns. eteenpäin yhteiskunnassa ja loppuen lopuksi sillä eteenpäin pääsyyllä ei ole mitään tekemistä totuuden kanssa, vaan sanotaan esimerkiksi liike-elämässä on yhteiskunnan arvostamia, menestyneitä ihmisiä, jotka on saavuttanut menestyksensä huijaamalla ihmisiä, luomalla tuotteita, jotka eivät ole vain tarpeettomia vaan vahingollisia ja sen ympärille on luotu tällainen hämäyksen pilvi, joka vain ulkonaisesti täyttää nämä menestyksen kriteerit: isot palkat ja kaikki tekniset laitteet ja hienoimmat autot. Tämä on sitä arkipäivän parapsykologiaa, joka toimi vaikka ei parapsykologiasta tietäisi mitään. Silloin kuitenkin jos meidän aito pyrkimys on ottaa selville, mistä tässä maailmankaikkeudessa

on kysymys, niin silloin meidän täytyy nähdä tämmöiset riippuvuudet ja pyrkiä pääsemään jonkinlaiselle vapauden tasolle. **Asiantuntija 3**

Asiantuntija viittaa siihen tapaan, jolla ufoilmiöön yleisesti suhtaudutaan. Sillä on merkitystä, koska maallikot eivät tee arvioitaan irrallisina siitä yhteiskunnallisesta todellisuudesta, jossa elävät. Tämän vuoksi, se että asiantuntijan ”sanoma” ei vastaa vallitsevia yhteiskunnallisia käsityksiä asettaa hänen toiminnalleen erityisiä reunaehtoja. Asiantuntijan on perusteltava valintansa ja asemansa jollain muulla tavalla kuin vetoamalla yleiseen hyväksyntään.

Siinä, kun olin siinä opiskelemassa ja valmistumassa arkkitehdiksi, niin en mitenkään ajatellut, että esimerkiksi kirjoittaisin ufoista kirjoja tai rupeaisin miksikään julkiseksi ufotukijaksi, koska silloin niin kuin tänäkin päivänä oli näkyvissä, että siitä on lähinnä haittaa urakehitykselle. Mutta vuosien varrella sitten yhä enemmän sain tietoa ja yhä enemmän tapasin ihmisiä, jotka omasta mielestäni kyllä olivat hyvin kriittisesti arvioineet asioita, ja tulin siihen tulokseen, että nämä ovat todellisuutta ja se on niin mullistava asia ihmiskunnan kannalta, jos yksikin vieraan sivilisaation edustaja on maapallolla. Ja sitten jouduin kanssa kohtaamaan sen asetelman, mikä on tärkeää ja kyllä minä asetin sitten aivan tietoisesti totuuden etsimisen tärkeimmäksi välittämättä siitä, että mitä näillä harrastuksilla on kielteisiä vaikutuksia mun normaaliin uraputkeen, rahan saamiseen ja yhteiskunnalliseen asemaan ja muuhun. Minä sitten koin, että kun ei muut uskalla, niin minä olen valmis. **Asiantuntija 3**

Asiantuntija käyttää strategiaa, jossa hän perustelee omaa asemaansa vetoamalla toimintaansa asiantuntijana ja sen seurauksiin. Asiantuntija kertoo uranneensa monia asioita totuuden vuoksi: uran, aseman ja rahaa. Hän on ollut riittävän rohkea kohdatakseen totuuden, eikä ole antanut vallitsevan järjestyksen ja järjestelmän sumuttaa itseään. Koska asiantuntija on luopunut paljosta asiansa puolesta, hän tuskin valehtelee. Asiantuntijan ainoa pyrkimys ja motiivi on palvella maallikoita²⁶. Kuitenkin hän vielä lisäksi toteaa, että asiantuntijan on myös hyvä täyttää tietyt yleiset yhteiskunnalliset odotukset.

²⁶ Profioiden sosiologian funktionalistinen suuntaus perusteli asiantuntijoiden tarpeellisuuden ja aseman hyvin samalla tavalla: profioidet ovat ennen kaikkea altruistisia kansan palvelijoita. Kts. luku 7.5.

Liittyen tähän asiantuntemukseen... jonkin verran tietysti ufoasian-
tuntijatkin voisi mennä puolitiehen vastaan tässä yhteiskunnan arvojär-
jestyksessä, että on selvää että nämä yhteiskunnan kriteerit on syytä
jollain tavalla täyttää, jotta säilyttää tällöisen yhteiskuntakelpoisuu-
den. **Asiantuntija 3**

4.3 Argumentteja ja vasta-argumentteja

Edellisen perusteella voidaan todeta, että tieteellisellä tiedolla on edelleen jonkinlainen erityisasema suhteessa muihin tietomuotoihin. Asiantuntijat esittelevät tietomuotoja lähes aina suhteessa tieteelliseen tietoon, ensin on tieteellinen tieto ja sitten vaihtoehtoja sille. Vaihtoehtoisille tietomuodoille on edelleen raivattava tilaa tieteen rinnalle. Toinen syy tieteellisen tiedon korostumiselle voi olla tutkimusasetelma. Koska haastattelut tehtiin tieteellistä opinnäytetyötä varten, saattoivat haastatellut pitää tämän vuoksi tärkeänä eksplikoida omaa suhdettaan tieteelliseen tietoon. Toisenlaisessa tutkimusasetelmassa olisivat asiantuntijatiedon määrittelyssä saattaneet korostua muunlaiset teemat. Toisaalta se, että kyse on nimenomaan ufoasiantuntijapuheesta saattaa selittää sen, miksi tieteellisen tiedon asema nousi niin keskeiseksi. Muissa yhteyksissä käydyissä ufokeskusteluissa käsitellään lähes aina tiedettä ja hyvin samankaltaisia teemoja kuin haastatteluissa.

Joka tapauksessa asiantuntijapuheessa esitetyt argumentit ja vasta-argumentit tieteen puolesta ja tiedettä vastaan ovat yksi esimerkki niistä jännitteistä, jotka tieteen ja vaihtoehtoisten tietovaateiden välillä elää myöhäismodernissa yhteiskunnassa. Samanaikaisesti tulee esiin tieteellisen tietomuodon aseman muutoksen seuraukset asiantuntijoiden aseman määrittymiselle. Tieteeseen kohdistetulla kritiikillä on selvästi ollut merkitystä, koska tieteeseen perustavat asiantuntijat tuntevat tarvetta puolustaa omaa tietomuotoansa²⁷.

²⁷ Myös Suomen tiedeyhteisö on ottanut aktiivisemman toimintalinjan näennäistieteinä pitämiinsä virtauksiin, ufologia tässä joukossa. Julkisen rajankäynnin välineeksi perustettiin 1987 Skepsis-yhdistys. Yhdysvalloissa vastaavanlainen yhdistys Committee for the Scientific Investigation of Claims of the Paranormal perustettiin viisi vuotta aiemmin. (Aho 1993, 177-178)

Tietysti sitten tämmöinen niin kuin tieteen esityksen hämärtyminen, että kun ei oikein tiedä, mitä tiede on, mitä tieteellinen tieto on. Kaikki tämmöinen humpuuki, sehän niin kuin heikentää tieteen asemaa jollakin tavalla, koska ihmiset ei pysty erottamaan niitä ja ne haluaa siten että kaikkea tämmöistä tutkittaisiin ja rahoitettaisiin ja muuta sellaista. Se aiheuttaa yleisesti sellaista irratiionaalista ilmapiiriä, joka on tieteen kannalta negatiivista. **Asiantuntija 4**

Siis yleensä ehkä kiinnostus kaikkeen tämmöiseen rajatietoon on lisääntynyt. Kyllä se niin kuin medioissakin näkyy. Televisiossa on kaiken maailman huuhaa-ohjelmia enemmän ja niin kuin lehdissä, Hesarissakin, on yllättävän paljon aivan tämmöistä räjähtänyttä kirjoittelua. Hyvin usein siellä tieteelle uhrataan paljon vähemmän tilaa. Kyllä se jotenkin semmoinen rajatiedon ja tieteen vastainen ilmapiiri on lisääntynyt. **Asiantuntija 4**

Asiantuntijat olivat hyvin tietoisia vasta-asiantuntijoiden käyttämistä strategioista ja pyrkivät kieltämään näiltä oikeutuksen tieteen auktoriteettiin.

Se on kaikille näille aloille yhteistä, että siellä otetaan tieteellisistä julkaisuista ihan irrallisia lauseita ja vielä tavallisempaa on, että otetaan jotain termejä: energia ja värähtely ja tämmöisiä... ja käytetään sitten aivan järjettömissä yhteyksissä, millä sitten sumutetaan yleisöä. Se on niinkö hyvin tavallista, että käytetään tieteellistä terminologiaa tällaisissa yhteyksissä, joihin se ei liity mitenkään. Aivan niin kuin väärässä merkityksessä. Todennäköisesti ei edes itse ymmärretä, mitä ne tarkoittaa. Mökin mummot on ihastuksissaan, kun ne kuulee tällaista tekstiä: tuohan on hienoa ja tieteellistä. Sitä on maallikon kauhean vaikea erottaa, onks tää täysin puutaheinää. **Asiantuntija 4**

Vasta-asiantuntijat vain ”näyttävät” tieteellisiltä. Maallikolle se menee täydestä, koska hänellä ei ole riittäviä valmiuksia erottaa oikea tiede näennäis-tieteestä. Tämän vuoksi tarvitaan joku, joka voi tämän tehdä ja paljastaa käynnissä olevan huijauksen. Tehdessään tämän asiantuntija torjuu samalla vasta-asiantuntijan hänen asiantuntemustaan vastaan tekemän hyökkäyksen.

Ulrich Beckin mukaan ufoilmiön kaltaiset vaihtoehtoiset oppisuunnat ovat kuitenkin oudolla tavalla immuuneja tieteen kritiikille, koska ne löytävät omat totuutensa vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä tieteen kanssa. Ne käyttävät tiedettä hyväkseen torjuessaan sen hyökkäyksiä, vetoamalla samankal-

taisiin argumentteihin kuin tieteen piirissä. Tiedettä vastaan taistellaan sen omilla aseilla²⁸. (Beck 1992, 169)

Mulla on aina sellainen sanonta, että mikä on sellainen tutkija, minkä hyvänsä alan tieteilijä, mikä ei pysty tutkimaan mitä hyvänsä asiaa, joka kuuluu hänen toiminta-alueelleen. Eihän semmoinen tutkija ole, jolla on valmis ennakkoasenne: eihän sellaista ilmiötä kannata tutkia, sehän tiedetään mitä se on. Kuitenkaan ei tiedetä. Eihän tiede voi koskaan olla täydellisestä, jos olisi niin mitään uutta ei olisi keksitty pitkään aikaan. Tiedemiehellä pitäisi olla tietynlaista avoimuutta. Tällaisenkin ilmiön näkisin tiedemiehelle haasteena, että tutkittaisiin, mitä saa siitä irti. Ei se, että kaikki maailmankaikkeuden arvoitukset ratkeisi käden käänteessä, ei siitä ole kysymys. Yksi tiedemies sanoi mulle, että kuule se on sellainen juttu, että tää homma on semmoista apurahahommaa, että jos hän tämmöiseen hommaan lähtisi niin olisi todennäköistä, että apurahat rupeaisi pienenemään. Hänen pitää tutkia vaan niitä asioita, joita saa, määrätään. Ei hän voi vapaasti tutkia mitä haluaisi. Vapaata tiedettä ei ole. **Asiantuntija 6**

Edellisen haastateltavan esittämän kritiikin ydin on, että tiede ei itse täytä itselleen asettamiaan kriteerejä. Tiede ei ole vapaata, tämän vuoksi se ei voi arvostella muita tietomuotoja. Samanlaista strategiaa sovelletaan myös tieteellisen yhteisön edustajiin. He syyllistyvät dogmatismiin hyljätessään rajatiedon väitteet suoralta kädeltä.

Skeptisiä, ei missään tapauksessa ei saa olla skeptikko. Pitää olla kaikki ne tiedot ja niitten, kun tutkija kasaa tiedot, ottaa just vaikka lääkärin lausuntoja, lausuntoja ilmastosta ja lentoliikenteestä ja kaikkia tämmöisiä. Sen jälkeen voidaan katsoa se yhteenveto, että mikä tämmöinen oikein on. **Asiantuntija 6**

Mutta semmoinen skeptikko tai kuka tahansa ihminen, joka vaivautuu perehtymään ufoasioihin ei todellakaan voi välttyä tänä päivänä siltä, että siellä ufoilmiöiden kasvavan joukon keskellä on osa ilmiöitä, joita on äärimmäisen vaikea selittää normaaleilla selityksillä. **Asiantuntija 3**

²⁸Collins & Pinch (1979) tutkivat parapsykologeja ja sitä, miten nämä pyrkivät vakiinnuttamaan asemansa tieteen piirissä. Parapsykologien strategia tieteellisen legitimaation saavuttamiseksi oli metamorfoosi parapsykologista tieteentekijäksi. Saamalla julkaisuja tunnettuihin lehtiin, ”legitiimiä” rahoitusta, opiskelijoita, oppituleja ja muutenkin muistuttamalla tieteellisen yhteisön tavallista jäsentä parapsykologit pyrkivät rakentamaan tieteellisesti hyväksyttävää telepatian tai psykokineettisen ilmiöiden tutkimusta. Vaihtoehtona tälle oli vain yksi strategia: esittää viimeinen absoluuttisen varma todistus parapsykologisten ilmiöiden olemassaolosta. (Collins & Pinch 1979, 241.)

Skeptikko on jäävi sulkemaan muita pois tieteen kriteerien perusteella, koska hänen oma toimintansaakaan ei täytä niitä. Skeptikko on ennakoasenteidensa vanki: skeptikko ei ole epäilijä vaan kieltäjä. Huomionarvoista on se, että kritiikki kohdistetaan kaikkiin tieteen edustajiin: yksinkertaisesti ei saa olla skeptikko.

5. HAVAINTOJA TUNTEMATTOMISTA

Edellisessä luvussa kysymystä asiantuntijatiedosta lähestyttiin pääasiassa tieteellisen tietomuodon kautta: muut asiantuntijatiedon muodot suhteutettiin tieteelliseen tietoon. Haastatellut käsittelivät kysymystä asiantuntijatiedosta myös toisesta näkökulmasta. Asiantuntijoiden puheessa nousivat esiin kysymykset siitä, miten ja millaisista lähteistä erityisesti ufoilmiöstä on mahdollista saada tietoa. Nämä kysymykset koskettavat yleisellä tasolla kaikkia asiantuntijoita. Asiantuntijan on ratkaistava kysymys siitä, miten hänen asiantuntemuksensa kohteesta on ylipäättänsä mahdollista saada tietoa ja erityisesti pätevää tietoa, koska vasta sen jälkeen voidaan nimetä asiantuntijatiedon muoto.

Jotta ufosta voi tulla ufo l. tuntematon lentävä esine tarvitaan joku, joka tunnistaa tai paremminkin ei tunnista tätä lentävää esinettä: havaitsija tai kokija.

Tää on mun käsitykseni mukaan ainoa ala, jossa tutkija ei koskaan tutki itse ilmiötä, vaan toisten kertomuksia siitä. **Asiantuntija 4**

Perinteisesti ufohavainnot jaetaan kolmenlaisiin lähituntumiin:

- CE I (close encounter of the first kind), ensimmäisen lajin lähituntuma on havainto, jossa havaitsija on ilmoittanut myös kohteen etäisyyden. Ilmiöllä ei ole ollut fyysisiä vaikutuksia.
- CE II (close encounter of the second kind), toisen lajin lähituntuma on ilmiö, jonka yhteydessä havaitsija on kuvannut myös fyysisiä vaiku-

tuksia. Ne voivat olla esimerkiksi jälkiä maassa, sähkölaitteiden tai auton moottorin toimintahäiriöitä jne.

- CE III (close encounter of the third kind), kolmannen lajin lähituntuma on havainto, jossa ufon yhteydessä on havaittu olentoja. Tähän luokkaan kuuluvat myös abduktiot eli sieppaukset, joissa henkilö kertoo ufon siepanneen hänet mukaansa. (Ahonen & Äyräväinen 1994, 8; Karttunen 1997, 7)

Edellinen jaottelu kuvaa jonkin verran sitä kokemusten ja havaintojen moninaisuutta, jonka ufokentällä voi kohdata. Ufokokemuksella saatetaan siis viitata kaikkeen valoilmiohavaintojen ja abduktiokokemusten välillä. Kokemukset ufoilmiöistä voivat olla myös yliluonnollisia²⁹, esimerkiksi osa kokijoista kertoo olevansa yhteydessä humanoideihin telepaattisesti.

Pääasiassa ufoilmiöstä saadaankin tietoa ufokokijoiden havaintojen ja kokemusten kautta. Tämän vuoksi kokemukseen perustuva tieto on erityisessä asemassa ufoilmiön kohdalla. Ufokokemuksia käsiteltäessä asiantuntijoiden puheessa nousi esiin kaksi teemaa: onko kokemus tiedonhankintamenetelmä, jolla saadaan pätevää tietoa ja voiko asiantuntijatieto perustua kokemukseen, joko muiden kokemuksiin tai asiantuntijoiden omiin. Puheeseen kokemukseen perustuvasta tiedosta, ufohavainnoista ja ufokokijoista sisältyy muutakin. Kun luetaan tarkemmin, huomataan, että asiantuntijat rakentavat ja vahvistavat samalla omaa asiantuntijuuttaan tuomalla esiin vasta-asiantuntijoiden tietoon ja käsityksiin liittyviä ongelmia ja jopa pyrkimällä osoittamaan ne vääräksi. Ufokentän kahtiajakoisuus on jatkuvasti läsnä.

5.1 Kokijoiden sävyttämät kokemukset

Havaintokertomukset on yksilön tietoa ja tähän liittyy paljon ongelmia. Niin kuin tiedät, ei tämä havaintokertomus voi koskaan olla sitä, mitä ensinnäkin olisi suora selostus siitä havainnosta ja toisaalta taas havainto sisältää aina tulkintaa. Ja senpä takia se kertomus, joka saadaan haastattelun tuloksena, niin eihän se koskaan anna muuta kuin

²⁹ Yleisesti paranormaaleiksi määritellään ilmiöt, jotka periaatteessa voivat olla olemassa ja jotka ovat ristiriidassa sekä tieteellisen maailmankuvan että arkielämän oletusten kanssa (Kari 1996, 66).

viitteitä siitä todellisesta tapahtumasta, mitä siinä todellisuudessa oli tai mitä havaittiin todellisuudessa. Ja se on tämmöisen keksityn tiedon ja väärin muistetun tiedon ja toivotun tiedon yhdistelmä, mikä kaikki on liitetty siihen, se pitäisi kanssa pystyä erottelemaan siitä kertomuksesta ja se on se suurin ongelma. **Asiantuntija 1**

Havainto muodostuu itse kokemuksen kohteena olevasta tapahtumasta ja kokijan tekemästä tulkinnasta l. hänen havainnolle antamista merkityksistä. Kokija sävyttää aina kokemusta ja on tässä mielessä häiriötekijä.

Jos olisi täysin samanlainen kokemus, havainto, vaikka joku valo, niin jos olisi kaksi ihmistä tässä näin, niin kyllä niiden havaintokertomukset voi olla joskus täysin erilaisia. **Asiantuntija 6**

Maallikon havainto ja kuvaus havainnosta ei koskaan täysin vastaa todellista tapahtumaa.

Jos on hyvin voimakas ennakkokäsitys jostakin, niin siihen helposti liittyy semmoisia ominaisuuksia. Mulle tuli tossa matkalla mieleen tämmöinen analogia, että keskiajalla kun nähtiin komeettoja, niin niistä piirrettiin kuvia, jossa ne esiintyy jonain miekkana tai ristinä. Sodat ja uskonto olivat hyvin hallitsevia siihen aikaan, eikä ymmärretty, mitä nämä komeetat on. Niissä nähtiin tämmöisiä ennusmerkkejä. Ne kuvattiin kaikenlaisina uskonnollisina symboleina, ja kun katsoo niitä kuvia, niin on vaikea käsittää, miten niissä sellaisia piirteitä nähtiin, koska eihän ne ollenkaan ole sinne päinkään. Tässä on nyt jotain vähän samanlaista, että niissä nähdään tämmöisiä omien mielihalujen tuotteita helposti. Tämä puoli on se, josta voisi jotain mielenkiintoista löytää. Voisi tutkia, miten ihmiset on tietysti lukenut juttuja näistä ja rupeavat sitten näkemään sellaisia ja uskoo, että sellaisia täytyy olla, niin kyllähän niitä rupeaa sitten näkemäänkin. **Asiantuntija 4**

Kokemukseen ja havaintoon perustuva tieto ilmiöstä ei koskaan voi olla objektiivista, koska sen totuus on riippuvainen tietäjästä. Tieteellisen tietomuodon tapauksessa ongelma on ratkaistu erottamalla tietäjä ja tietoisistaan: tiede on objektiivista, koska tiedon kohde sijaitsee maailmassa havaittajasta riippumatta ja tieteellisen tiedon ”totuus”³⁰ perustuu vastaavuuteen tosiasioiden kanssa. (Derber, Schwartz & Magrass 1990, 31, 37) Jos näin ei olisi, ajauduttaisiin edellisen kaltaisiin ongelmiin: tiedonkohde voisi olla havaittajan mielen tuote. Edellisessä katkelmassa asiantuntija pelastaa

³⁰Tässä totuus on totuutta totuuden korrespondenssi teorian mielessä.

oman tietomuotonsa, tieteellisen tiedon, juuri tällä perusteella ja kyseenalais-
taa vasta-asiantuntijoiden asiantuntemuksen. Kokemukselliseen tietoon liit-
tyvien ongelmien vuoksi, sille perustavien asiantuntijoiden asema on prob-
lemaattinen.

He tietävät ja muutamat heistä tietävät hyvinkin paljon tarinoita eli eri
kertomuksia, mutta tuoko se sitten, luoko se heistä asiantuntijoita...
Laittaisın asiantuntijan heidän kohdallaan kysymysmerkillä. **Asian-
tuntija 1**

Muutammat haastatelluista asiantuntijoista esitteli ufohavaintajat, joskin toisis-
taan niin paljon poikkeavilla tavoilla, että eri kuvauksista ei tunnista kokijoi-
ta samoiksi henkilöiksi.

Sitten 80-luvulla alkoi esiintyä tämmöisiä niin sanottuja kontakteja ja
nyt niitä [humanoideja] sitten melkein joka mummeli tuolla torpassan-
sa lähes joka viikko näkee makuuhuoneessansa, ja näitä kontakteja
sitten tapahtuu. Sen kummempaa ei sitten asian tiimoilla tapahdukaan,
eikä sen kummempia todisteita näistä ole olemassakaan, kun näitten
mummojen ihmeelliset kertomukset. **Asiantuntija 1**

Jos törmää tutkimuksiin abduktoitujen ihmisten ajatuksista sekä hen-
kisestä että aineellisesta statuksesta, niin ne asettuu kyllä sinne yhteis-
kunnan heikompiosaisiin, että siinä mielessä ristiriita näitten sisäisen
ja ulkoisen tarinan välillä on suuri. **Asiantuntija 1**

Kaikki väitöskirjat osoittaa, että esimerkiksi ufokontaktihenkilöt on
täysin normaaleja ihmisiä yleisesti ottaen. Ainoa mikä niissä on jot-
tenkin erikoista, mikä on löydös väitöskirjoissa ja psykologisissa tut-
kimuksissa on se, että niiden älykkyysosamäärä on keskimääräistä
korkeampi. **Asiantuntija 2**

Se, millaisia merkityksiä havaitsija kokemukselleen antaa, riippuu tietysti
havaitsijasta ja tämän vuoksi sillä, kuka havaitsija on, on selkeä merkitys
kokemustiedon statukselle. Mummojen kohdalla ei voi puhua tiedosta, vaan
”ihmeellisistä kertomuksista”. ”Alhainen henkinen status” ei varmastikaan
paranna kokijan luotettavuutta ja samanaikaisesti heikentää kokemuksellisen
tiedon suhdetta totuuteen. Jos kokija sen sijaan on ”keskimääräistä älyk-
käämpi”, näyttäytyvät hänen kokemuksensa aivan toisenlaisessa valossa.
Mielenkiintoista asiantuntijoiden esittelyissä on se, että kokijat niputetaan

yhdeksi ryhmäksi. Kokijoille tuotetaan jäykkiä, kiinteään persoonallisuuteen sidottuja ”paikkoja”. Heidät luokitellaan erilaisiin ryhmiin tavalla, joka ei jätä tilaa sille, että yksittäisillä kokijoilla voi olla usean ryhmän ominaisuuksia: kokijat ovat joko mökin mummoja tai keskimääräistä älykkäämpiä. (Van Dijk 1993, 263-264)

Aina silloin kun ufokentän kaksi leiriä kohtaavat sivutaan kysymystä siitä, onko maapallon ulkopuolisen elämän olemassaolosta todistetta. Toinen leireistä on sitä mieltä, että siitä on olemassa selvät yksiselitteiset todisteet, kun taas vastapuolen kanta on, että minkäänlaisia todisteita ei ole. Kentällä ei vallitse edes yksimielisyyttä siitä, mikä on riittävä todiste. Kysymys kokemuksellisen tiedon statuksesta liittyy myös keskusteluun riittävästä todisteesta: riittääkö se, että ufoista on kokemuksia, todisteeksi siitä, että ufoja on olemassa ja että ne ovat vieraiden sivilisaatioiden edustajia.

Sitten se on yksi tommonen fakta asia, että ihmiset kertoo tutkijoille omista kokemuksistaan, omista näkemyksistään, mitä he on nähnyt ja kokenut: jotkut näkee jotkut kokee, kuka on kuullut ja sehän on nyt ihan selvä. Mutta sen jälkeen mennään sitten siihen, mikä tämän ilmiön takana on, mitkä on ne tahot tai mahdollisuudet, ne on rajattomat ja siitä ei ole mun mielestä mitään faktatietoa. Faktatiedot erottaa sitten, sua kiinnosta ehkä se, että jos kaikki havainnot, ihmisten raportit jätettäisi pois, niin vielä jäisi aikamoinen määrä havaintoaineistoa: hyvin outoja reaktioita, ei havaintoja vaan reaktioita, tutkahavaintoja, mitkä on vielä selvittämättä niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa. Sitten on laskeutumisjälkiä maailmalla. Selviä niin kuin jälkiä niitä on varmasti yli kymmentuhatta, myöskin Suomesta on. Sen lisäksi tietysti vielä on valokuvia ja videomateriaalia jonkun verran eli kaikki ei perustu ihmisen havaintoihin. Jos kaikki perustuisi pelkästään ihmisten havaintoihin niin sehän voitaisiin pistää tämmöisen psykologian tiliin eli ihmisen keksintöön. Nämä huomioonottaen mun mielestä tämmöinen ei ole mahdollista. No, kyllähän tämmöisiä faktatietoja aina vaaditaan tuota, en mä tiedä, onko ne niin kuin vahvempia. Kyllä ne jollakin tavalla konkreettisia on, selvä laskeutumisjälki, mille ei kerta kaikkiaan luonnollista selitystä löydetä, ufotutkijat sen enempää kuin minkään muun alan tutkijat. **Asiantuntija 6**

Jos pysytään siinä kannassa, että havaintotieto on aina kokijan ja havaitsijan sävyttämiä, ei tällainen tieto voi kelvata todisteeksi maapallon ulkopuolises- ta elämästä. Tarvitaan faktoja. Latinan fakta tarkoittaa ”se mikä on”. ”Se mi-

kä on” voidaan vangita mittareilla, kameroilla ja tutkilla, koska näillä laitteilla ei ole mielihaluja, joiden tuotteita niiden antamat tulokset sitten olisivat. Tämän vuoksi niiden kautta saadun tiedon suhde todellisuuteen ja totuuteen on vahvempi. Haastateltu pyrkii osoittamaan, että ei riitä, että vasta-asiantuntijat määrittelevät kokemustiedon todisteeksi kelpaamattomaksi, koska tämä ei kumoa faktoja ja tuntemattomien lentävien esineiden olemassaoloa.

5.2 Tuntemattomasta tutuksi

Ollaan kokemuksellisen tiedon statuksesta, mitä mieltä tahansa, ihmisillä on edelleen ufohavaintoja ja -kontakteja ja nämä kokemukset voivat olla hyvinkin voimakkaita esimerkiksi humanoidi voi vieraila kontaktihenkilön kotona. Havaitsojille nämä kokemukset ovat luonnollisesti merkityksellisiä ja he edelleen kääntyvät asiantuntijoiden puoleen ja haluavat niille selityksen. Asiantuntijan tehtävä on tehdä tuntemattomasta kokemuksesta tuttu ja auttaa maallikkoa tulkitsemaan ja ymmärtämään sitä. Haastatellut tekivät tämän puheessaan monella tavalla:

...mutta toisaalta taas nämä on ihan luonnollisia ilmiöitä, kun unen ja valveilla olon rajamailla tällaisessa muuttuneessa tajunnantilassa niin kyllä niitä näkee jokainen kaiken näköisiä unia ja miksei voi sanoa myös hallusinaatioita, mutta unia kai ne lähinnä syntyvätavaltaan on.

Asiantuntija 1

Edellisessä katkelmassa viitataan kolmanteen ryhmään kuuluviin ufokontakteihin. Asiantuntija löytää niille selityksen toisin kun arkitiedon varassa toimiva maallikko. Asiantuntija tunnistaa maallikon kokemukset uniksi. Unet eivät ole epänormaaleja, mutta niiden pitäminen tietona ei ole perusteltua. Keskeitä on se, että asiantuntija tietää, millaiset havainnot ja kokemukset ovat mahdollisia ja toisaalta normaaleja.

..että näitä outoja valoilmiöitä on korkeintaan siellä viisi prosenttia ja nekin on hyvin kyseenalaisia se aineisto siellä, niin kysyin että katoaako tämä ilmiö kokonaan, kun otetaan tarkemmat menetelmät ja taitavammat tieteelliset menetelmät käyttöön. Mä uskon vahvasti, että näin

käy eli ei ole olemassa mitään tällaista varsinaista valoilmio-ongelmaa. Sillä saattaa löytyä pieni joukko tällaisia harvinaisia luonnon aikaan saamia valoilmiöitä tästä koko raakamateriaalista, mutta tuskin enempää kuin yksi tällainen harvinainen luonnonilmiöryhmä.

Asiantuntija 1

Kaikki ufot ovat itseasiassa ifoja. Asiantuntija tunnistaa ufot tieteelle tutuiksi luonnonilmiöiksi. Maallikon yliluonnollisiksi nimeämät kokemukset ovat luonnollisia kokemuksia, joille asiantuntija ei ole vielä antanut pätevää tieteellistä ja luonnollista selitystä. Tämän vuoksi maallikoiden ufokokemukset eivät tuota tieteelle ongelmaa ja uhkaa sen asemaa, koska kaikki ufohavainnot ja -kokemukset on mahdollista selittää tieteen keinoin. Ne määrittyvät tässä jonkinlaisiksi sekaannuksiksi.

Edellisessä ufokokemuksista tuli luonnollisia, koska tiede pystyy antamaan niille selityksen. Kokemuksista voi tulla luonnollisia ja normaaleja myös toisella tavalla.

Ja se, mikä on tärkeää muistaa, niin kaikkien gallupien mukaan kaksikolmasosa ihmisistä eri maissa yleensä kokevat paranormaaleja ilmiöitä ainakin kerran elämässä ja ne ovat ehdottomasti majoriteetissa eikä minoriteetissa. **Asiantuntija 2**

Kokemukset, tässä myös yliluonnolliset kokemukset, ovat normaaleja, koska suurella joukolla ihmisiä on sellaisia. Normaalista tulee tässä tapauksessa yleisen synonyymi.

Vaikka edellä ufokokemukset luonnollistettiin kahdella hyvin erilaisella tavalla, löytyy niistä myös yhteisiä piirteitä. Molemmissa tavoissa ufokokemusten moninaisuus ja ristiriitaisuus väistyivät ja tilalle tulee yksinkertaisuus: kaikki ufokokemukset ovat luonnollisia, koska tiede pystyy antamaan niille selityksen tai ufokokemukset ovat luonnollisia, koska niin monella on ufokokemuksia. Samalla tavalla toimittiin esiteltäessä ufokokijoita; mummoja tai keskimääräistä älykkäämpiä. Yksinkertaistaminen yritetään saada näyttämään vakuuttavalta häivyttämällä tietojen ja sosiaalisten käytäntöjen alkuperä ja esittämällä ne luonnollisina itsestäänselvyksinä (Dant 1991,

226-227). Asiat ovat niin kuin asiat ovat, eikä kysymys ole asiantuntijan tulkinnasta. Jälkimmäisessä luonnollistamisen strategiassa tieto legitimoidaan vetoamalla yhteiseen hyväksyntään. Konsensus pyritään luomaan viittaamalla useiden ihmisten kokemuksiin. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 91, 93-95) Tärkeää on osoittaa, että tilanne on aina sama, eikä kyseessä ole poikkeus, koska silloin tällainen strategia on erityisen tehokas.

5.3 Etuoikeudet

Kaikkein tärkeimmäksi mun arvojärjestyksessä on sittenkin muodostunut ihmisen henkilökohtainen kokemus, joka tarkoittaa sekä omia kokemuksia että muiden ihmisten kokemusten analysointia. **Asiantuntija 3**

Osa haastatelluista oli sitä mieltä, että ufoista voidaan saada pätevää tietoa kokemuksen kautta, ja että sekä asiantuntijan omiin että muiden joko asiantuntijoiden tai maallikoiden kokemuksiin perustuva tieto voi olla asiantuntijatieta. Vain yhdellä haastatelluista asiantuntijoista oli ollut henkilökohtaisia ufokokemuksia ja kontakti ufoihin. Kaikki muut asiantuntijat mainitsivat eksplisiittisesti, että heillä ei ole henkilökohtaisia ufokokemuksia. Joillain oli kyllä ollut esim. erikoisia valoilmiohavaintoja, mutta ne eivät olleet aitoja ufoja, koska kaikille oli myöhemmin löytynyt selitys ja niistä oli tullut ifoja.

Ufokokemuksia omannut haastateltu määritteli kokemukseen perustuvan tiedon yhdeksi asiantuntijatietsa muodoksi.

Nää raportit, omakohtaiset kokemukset ja keskustelut henkilöiden kanssa. **Asiantuntija 2**

Hän ei kuitenkaan tarkemmin kuvaillut omia kokemuksiaan haastattelussa. Kaiken kaikkiaan nämä kokemukset ovat kuitenkin erittäin merkityksellisiä

hänen asiantuntijuudelleen ja sille, että hänestä ylipäänsä tuli ufoasiantuntija³¹.

Mä henkilökohtaisesti kiinnostuin, niin kuin akateemisesti useammat ihmiset, omakohtaisten kokemusten kautta. Silloin kun itse näkee ufon ja itse on kontaktissa humanoideihin niin tottakai silloin tajuaa, että tässä on jotakin, jota kannattaa tutkia. Ja siellä kongressissa kysyttiin, kenellä teistä on omakohtaista kokemusta parapsykologian alueelta, niin kaikki paitsi kaksi nostivat kätensä ja mä satuin istumaan näiden kahden vieressä ja kysyin: ”Eikös teillä ole ollut koskaan mitään?” ”No, on mutta täytyyhän tilastoja vähän käsitellä.” Eli kyllä se on omakohtainen kokemus, joka tuo akateemisen kansalaisen tälle alalle. **Asiantuntija 2**

Omakohaiksiin kokemuksiin perustuva tieto on todistusvoimaltaan ”vahvinta” tietoa: se voi esimerkiksi vakuuttaa tieteellisen koulutuksenkin saaneen, vaikka kokemuksen kautta saatu tieto olisi kaikkien ”tieteellisten totuuksien” vastaista³². Kokemukseen perustuvalla tiedolla on erityisasema suhteessa muihin tietomuotoihin, koska kokemus on ainoa menetelmä, jolla voidaan saada suoraa, ensikäden tietoa ilmiöstä.

Kongressitieto on noin yleisesti ottaen sotilaallista ja tieteellistä tutkimustietoa ja tietysti se on aivan eri asia kuin omakohtainen kokemus. Mutta on myös hyvin paljon luentoja omakohtaisista kokemuksista eli abduktioista ja silloinhan omakohtaiset kokemukset antaa siihen aivan eri syvyyttä, jos luennoisi vain toisten kokemuksista. Sehän on aivan eri asia, jos on itse kokenut asian, kun että kuulee toiselta kertomuksen. **Asiantuntija 2**

Kokemuksellinen tieto on ”syvempää”, se kertoo enemmän ilmiön todellisesta olemuksesta. Tämän vuoksi ne, joilla on omakohtaista kokemusta, ovat

³¹ Erään kirjansa saatesanoissa asiantuntija kertoo: *Kirjoitin tämän kirjan 70 tunnissa. Kun aloitin, kysyin ajatuksissani, kuka kirjoittaa kauttani. Sain hämmästyttävän vastauksen: ”Kirjasi on ryhmätyö. Saat myöhemmin lisää tietoja.” Kaksi päivää myöhemmin, kun olin meditoinut, käteni kirjoitti taas itsestään: ”Kirjasi on ryhmätyötä. Olemme kokonaisuudesta. Kokonaisuudessa on kollektiivinen tajunta. Olemme kokonaisuudesta, siis kaikkien manifestaatioiden summasta.” Sanoin ajatuksissani, etten oikein ymmärrä. Sain vastaukseksi automaattikirjoituksella: ”Et ymmärrä, koska olet rajoittunut. Eivät dimensiot ja planeetat ole erillisiä. Kaikki kuuluvat kokonaisuuteen.” Mielestäni tämän kirjan teksti on kuin jatkoa kirjalleni Tähtien lähettiläs. Sekin tuli automaattikirjoituksella 37 tunnissa. Kun silloin ihmettelin, kuka kirjoittaa kauttani, sain erikoisen vastauksen: ”Ryhmä ulkoavaruuden asukkaita ja kuulut itse ryhmään.” (Luukanen-Kilde 1995, 10)*

³² Tässä taas tietoa määrittellen suhteessa tieteelliseen tietomuotoon. Kokemukseen perustuvan tiedon paikka löytyy tieteen kautta.

etuoikeutettuja. Kokemuksellinen tieto on myös henkilökohtaista siinä mielessä, että sitä ei voida koskaan täysin välittää muille.

Katsoisin, että asiantuntijoita ovat ainoastaan ne korkeissa sotilaallisissa elimissä toimivat henkilöt, jotka ovat paikalla nimenomaan silloin kun ufo syöksyy maahan eli avaruusalus toiselta planeetalta, ja ovat mukana siinä ottamassa niitä humanoidien ruumiita ja kirjoittamassa raportteja. Ne ovat mielestäni ne ainoat asiantuntijat. **Asiantuntija 2**

Kokemuksellinen tieto asetettiin jopa niin keskeiseen asemaan, että yhden haastattelun aluksi haastateltava esitti edellisen määritelmän, jossa ainoa mahdollinen ufoasiantuntijatiedon muoto on kokemuksellinen tieto ja nimenomaan välitön kokemus maapallon ulkopuolisesta elämästä. Myöhemmin haastattelussa asiantuntijatietoon sisällytettiin myös muuta. Mielenkiintoista tässä on se, että edellisissä asiantuntijapuheen katkelmissa kokija ei sävytä kokemusta, vaan toimii ikään kuin ikkuna, jonka kautta ilmiöstä voidaan saada tietoa. Käsitys kokemuksesta tiedonhankintamenetelmänä on siis hyvin erilainen kuin edellisen alaluvun asiantuntijapuheessa.

Kun lähemmin tarkastellaan omakohtaisen kokemuksen ja nimenomaan henkilökohtaisten ufokontaktien kautta saatua tietoa ja siihen perustavaa asiantuntijuutta huomataan, että se ei enää täytä jälkitraditionaalisen asiantuntijuuden kriteerejä.

Mutta sitten tuommoinen mun mielestä hyvin tärkeä asiantuntemuksen muoto, jota tosiaan on vaikea arvioida, henkilön omat kokemukset, että esim. joku XX, hänen asiantuntemustaan on vaikea kiistää, vaikka hän nimenomaan on niitä ihmisiä, jotka itse myöntää, että hän ei juuri englannin kieltä³³ osaa. Mutta hän taas usko, että hänellä on suora yhteys maailmankaikkeuden lukemattomiin viisaisiin avaruusolentoihin, joilta hän saa suoraa tietoa. **Asiantuntija 3**³⁴

³³ Aiemmin haastattelussa haastateltu totesi, että uusin ufoalan tieto on yleensä englanninkielistä ja tämän vuoksi ufoasiantuntijan on syytä hallita englannin kieli.

³⁴ Jarkko Karin tutkimuksen mukaan rajatiedon harrastajat pitävät paranormaaleja tiedonhankintakanavia tärkeämpinä kuin normaaleja tiedonhankintakanavia. Tiedonlähdetyypeistä normaalit itselähteet, paranormaalit itselähteet ja yliluonnolliset olennot ovat arvostetuimpia ja tiedonvälittäjätyypeistä yliluonnolliset olennot. Yliluonnollisista olennoista henkiolennot olivat tärkeämpiä kuin humanoidit. (Kari 1996, 107, 144) Ainakin rajatiedon harrastajien piirissä tämänkaltainen kokemukseen perustuva tieto on siis arvostettua ja tämän perusteella voisi ajatella, että sellainen asiantuntija, jolla on tällaisia kokemuksia olisi kysytty.

Kaikki eivät voi halutessaankaan saada kontaktia. Tässä mielessä kontaktien kautta saatu tieto muistuttaa vartijoiden hallussaan pitämää tietoa.

Näitä mulle sitten tulee jatkuvasti näitä yläkerran viestejä kontaktihenkilöiden kautta ja mulla on kyllä itsellä sellainen käsitys, että tuo johdatus ja ohjaus, mistä sulle kerroin tossa aikaisemmin, niin se toimii myös sillä tavalla, että nämä avaruusolennot toimii mun kautta. Jotkut tämmöiset selvännäkijät ja kontaktihenkilöt, jotka ovat seuranneet mun esitelmänpitoa, niin ne on jälkeenpäin tullut kuvailemaan minkälaisia avaruusolentoja oli mun vieressä. Esim. Turussa Henkisen kehityksen seuran puheenjohtaja on selvännäkijä, niin hän aina erityisesti sanoi, että oli yksi yleisökysymys, joka oli niin vaikea, että vartavasten ilmestyi tällainen erilainen olento auttamaan mua siinä vastauksessa. En minä voi sitä todistaa, mutta mulle on kyllä erittäin helppo vastata. Mua ei niin kuin pelota yhtään, oli yleisön joukossa kuinka pihullisia tai vaikeita kysymyksiä tahansa. **Asiantuntija 3**

Samoin kun tradition ja vartijan tapauksessa, totuus ilmenee asiantuntijan kautta. Asiantuntija toimii tiedon, tässä ufoilta saadun viestin, välittäjänä. Ilman häntä epätietoisuus vallitsisi. Lashin (1994, 202) mukaan jälkitraditionaalisen asiantuntijan auktoriteetti nojaa propositionaaliseen totuuteen. Propositionaalinen totuus on pätevää sen nojalla, että se vastaa tosiasioita ja sen tueksi voidaan esittää perusteluita. Tässä totuus ei kuitenkaan ole propositionaalista, koska sen tueksi ei voida esittää perusteluita. Asiantuntija voi perustella asemaansa ainoastaan esoteerisin keinoin ja on tästä itsekkin tietoinen. Hän toteaa: ”En minä sitä voi todistaa.” Toisaalta hän viittaa samalla tavalla kuin vartijat kaavallisen totuuden kohdalla tiedon kausaalsiin vaikutuksiin: ne näkyvät siinä, että hän selviää vaikeista kysymyksistä ja ongelmallisista tilanteista helposti.

Tämän tyyppinen tieto on hyvin vahvasti sidottu tiedon haltijan persoonaan ja asiantuntijan kohdatessa maallikon hänen henkilökohtaiset ominaisuutensa korostuvat, varsinkin kuin hänen pätevyytensä takuuna ei enää ole vartijan asema niin kun traditionaalisissa yhteiskunnissa. Lisäksi kokemukseen perustuva tieto on erityisen herkkää vasta-asiantuntijoiden kyseenalaistamisille näiden tiedon ”todistamiseen” liittyvien ongelmien vuoksi. Toisaalta asiantuntijat voivat harvoin kohdatessaan maallikon todella todistaa tietonsa

validiteetin, vaikka heidän tietomuotonsa olisi muodoltaan jälkitraditionaalista esim. tieteellistä tietoa³⁵, joka periaatteessa on todistettavissa.

Ainoa asiantuntija, jolla oli henkilökohtaisia ufokontakteja, määritteli myöhemmin haastattelussa asiantuntijatietonsa hyvin jälkitraditionaalisella tavalla.

Pitäisi lähteä siitä, että kysymys ei ole uskosta, minä uskon tai minä en usko, vaan kysymys on tiedosta. Tää on täysin tieteellinen kysymys, johon voi saada tieteelliset ja sotilaalliset vastaukset jos vaivautuu, mutta siihen pitää vaivautua. Mä olen istunut tuntikaupalla New Yorkin kirjastossa kattomassa mikrofilmeillä, mitä Amerikassa on esimerkiksi sotilasaikakauslehdissä kirjoitettu näistä asioista. Siis se on tietoa, ei se ole uskoa. **Asiantuntija 2**

Asiantuntijan erottaa maallikosta tieto, joka on periaatteessa kaikkien hankittavissa, jos vaan tarvittava aika, energia ja resurssit löytyvät. Kokemuksellisen tiedon ”todistamiseen” liittyvät ongelmat ratkaistaan viittaamalla toiseen tietomuotoon, joka vahvistaa kokemuksen perustuvan tiedon. Haastattelun puhe voidaan tulkita myös kommentiksi niihin ufoilmiöstä esitettyihin tulkintoihin, joissa ufoilmiö leimataan uskonnolliseksi ilmiöksi. Siihen toki liittyy tällaisia sävyjä ja puolia, mutta siihen sisältyy paljon piirteitä, joita ei voida tästä lähtökohdasta ymmärtää.

6. EROTTAUTUMISEN PAKKO

Oman tietovarantonsa lisäksi asiantuntijat määrittyvät suhteessa niihin kommunikaatioyhteisöihin, joissa toimivat (Stehr 1994, 186). Näissä kommunikaatioyhteisöissä elää sekä vasta-asiantuntijoita että maallikoita. Niissä liikkuu asiantuntijatiedon lisäksi vasta-asiantuntijoiden tietoa ja maallikoiden arkitietoa. Määritellessään asiantuntijuuttaan asiantuntijat suhteuttavat

³⁵ Kts. (Barnes & Edge 1982, 233-249)

itsensä näihin kaikkiin. Asiantuntijat, vasta-asiantuntijat, maallikot, asiantuntijatieta ja arkitieto, kaikki asetetaan omille paikoilleen.

6.1 Arkitiedon mitätöinti

Asiantuntijatieta täytyy erottaa maallikoiden arkitiedosta. Arkitiedon diskvalifikaatio on asiantuntijoiden keskeinen imperatiivi (Foucault 1980, 81-82). Jos maallikot uskovat arkitiedon riittävän ongelmiensa ratkaisuun, asiantuntijoita ei tarvita. Diskvalifikaatio voidaan tämän vuoksi tulkita asiantuntijuuteen liittyväksi käytännölliseksi seikaksi. Asiantuntijat luovat kysyntää asiantuntijuudelleen korostamalla asiantuntijatiedon arvoa ja merkitystä. (Derber, Schwartz & Magrass 1990, 61-62) Asiantuntijatieta esitetään varmana ja todenperäisenä, kun taas maallikoiden arkitieto on epävarmaa ja satunnaista ja tämän vuoksi se sopii huonosti ongelmanratkaisuun³⁶ (Warpenius 1997, 252).

Jos ajatellaan tilannetta noin keskivertoihmisen kannalta, että jos ulkoavaruudesta tulee joku olento ja ottaa johonkin ihmiseen yhteyttä, niin sehän on sinällänsä pelottava ilmiö, koska se on täysin vieras, ei tiedetä mitä se haluaa jne. Niin mä en yhtään ihmettele sitä, että tällainen ihminen nimenomaan pelkää sitä, koska ei tavallinen ihminen pysty arvioimaan esimerkiksi, miten todennäköinen tai epätodennäköinen tapahtuma tämä olisi todellisuudessa. **Asiantuntija 1**

Sitä olen itse yrittänyt selittää, kuinka vaikeaa tällainen tähtien välinen kommunikaatio on. Siinä tulee tietyt fysiikan rajat vastaan, joita ei voi ylittää. Tämä tällainen ihan perusluonnontieteellinen tieto auttaisi jo ihmisiä aika paljon kritisoidaan ja karsimaan tällaisia ajatuksia, niin kuin kaikkia näitä rajatiedon asioita. **Asiantuntija 4**

Arkitieto diskvalifioidaan osoittamalla maallikoiden tiedon olevan niin kiinni arkitodellisuudessa, että se on neuvoton kaiken siitä hiukankin poikkeavan suhteen. Tästä syystä tarvitaan arkitodellisuuden ylittävää asiantuntijatieta. Ehdottoman varman asiantuntijatiedon hallitsijoilla on maallikoita

³⁶ Arkitietoa on sosiologiassa tutkittu vähän ja yleensä sitä on määritetty suhteessa teoreettiseen tietoon. Teoreettinen tieto on episteemeä kun arkitieto on doxa eli uskoa. Arkitieto on aina välttämättömästi kiinni käytännössä. Se on luonteeltaan epäsystemaattista ja ottaa asioita annettuna. (Aittola & Pirttilä 1989, 58-61)

parempi tiedollinen kyvykkyys esittää arvioita todellisuudesta (Warpenius 1997, 252).

Ja kun se on ehdoton tieto³⁷ ufoista ja humanoideista, että niiden teknologia on tuhansia vuosia meitä edellä, niin voi kysyä, onko tämä hyvä asia. **Asiantuntija 2**

Yksinkertaisesti ne ufonautit pystyy kääntämään aikaa ja me ei tajuta sitä. Me mennään niin korkealle tiedon tasoille, että se on tavallisille Matti ja Maija Meikäläisille mahdoton ymmärtää ja niin se on kyllä asiantuntijoille vaikeaa yhtä hyvin. **Asiantuntija 2**

Arkitiedon merkitystä ei voida koskaan täysin kieltää, mutta sille voidaan asettaa tarkat rajat. Maallikko täytyy saada tuntemaan epäluottamusta omaa harkintakykyänsä kohtaan, jotta hän ongelmatilanteessa kääntyy asiantuntijan puoleen. Samalla suljetaan maallikoilta suora mahdollisuus asiantuntijatietoon. (Derber, Schwartz & Magrass 1990, 62-63)

Tavallisella ihmisellä on hyvin vähän keinoja. On eri asia niin kuin yliopiston piirissä, on pääsy tonne maailmalle ja tietty tutkijaverkko, mistä voi kysyä, että mikäs tämä on. Otapas kadulta ihminen niin, mistä se voi tietää. Ei löydy kirjastosta eikä ole pääsyä internettiin välttämättä ja tällä tavalla. **Asiantuntija 5**

6.1.1 Hylätty asiantuntija

Arkitiedon diskvalifikaation merkitys asiantuntijoille saadaan paremmin esiin, kun tarkastellaan, mitä tapahtuu silloin, kun maallikko hylkää asiantuntijatiedon ja ilmaisee tyytymättömyytensä asiantuntijan neuvoihin. Maallikko siis kyseenalaistaa asiantuntijan asiantuntemuksen ja toteaa tämän epäpäteväksi. Asiantuntijan tiedot ja neuvot eivät vastaa maallikon tiedon

³⁷ Mitä ehdottoman varmempana ja faktuaalisempana kielenkäyttö esiintyy, sitä helpompi on saada vastaanottaja vakuuttumaan kuvatus asian tai tapahtuman todenperäisyydestä. Erilaiset faktuaalistamisstrategiat voidaan määritellä sellaisiksi vakuuttelun muodoiksi, joita käyttämällä jonkun tiedon totuusarvosta tulee niin suuri, että kyseinen versio vaikuttaa ainoalta oikealta. Sanotusta tulee totuus. Voidaan erottaa myös erityinen asiantuntemukseen nojaava faktuaalistamisstrategia, joka perustuu erityistietämyksellä vakuuttamiseen: viitataan joko tekstin tuottajan omaan asiantuntemukseen tai sitten johonkin ulkopuoliseen asiantuntijaan. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 151-152, 178-179) Hyvä esimerkki tämän strategian käytöstä on luvun 4.2 asiantuntijapuheen katkelmat, joissa haastatellut viittasivat ulkopuolisilta asiantuntijoilta saatuun tietoon.

tarpeeseen ja neuvojenantaja ei ole maallikon näkökulmasta uskottava. Asiantuntijalle tämä on kiusallinen tilanne, jossa asiantuntijan ja maallikon välinen vuorovaikutus epäonnistuu ja maallikko asettaa itsensä asiantuntijaksi, asiantuntijan maallikoksi ja arkitiedon asiantuntijatiedoksi.

Asiantuntijatutkimuksissa ei ole yleensä keskitytty itse neuvojenantotilanteeseen lähinnä siitä syystä, että on oletettu neuvojenannon aina olevan tehokasta: asiantuntija ratkaisee maallikon ongelmat ”oikean” tietonsa varassa maallikkoa tyydyttävällä tavalla. Tilannetta, jossa asiantuntijan ja maallikon roolit vaihtuvat ei ole tämän vuoksi tarvinnut ottaa huomioon. (Stehr 1994, 183) Nyt kun myöhäismodernissa maailmassa asiantuntijatietoon liittyy epävarmuus ihan uudella tavalla, ovat nämä teemat tärkeitä tarkasteltaessa asiantuntijoiden asemaa ja määrittymistä, koska yhä useammin tämän kaltaiset roolinvaihdokset ovat osa maallikoiden ja asiantuntijoiden kohtaamisia. Kaikki haastatellut asiantuntijat olivat joutuneet tilanteeseen, jossa maallikko oli hylännyt asiantuntijan tiedon ja neuvot. Asiantuntijat löysivätkin neuvojenannon epäonnistumiselle useita syitä. Näistä syistä yksikään ei liittynyt asiantuntijoihin itseensä.

Haastatellut kertoivat, että maallikot eivät aina saavu asiantuntijan ”vastaanotolle” avoimin mielin, vaan heillä on vahvoja ennakoasenteita.

Esimerkiksi jos ihmisellä on hyvin voimakkaat mielipiteet ja ennakkokäsitykset siitä, miten asiat ovat ja sitten kun tulevat asiantuntijan luokse niin he haluavat nimenomaan omille käsityksilleen vahvistusta, ja nyt jos mä en sitten pysty vahvistamaan tai vahvista niitä ennakkokäsityksiä, niin sitten he ovat tyytymättömiä. Ja on se tietysti ymmärrettävää, että he tulevat tyytymättömiksi, koska ei se retki sitten onnistunutkaan asiantuntijan kohdalla. **Asiantuntija 1**

Tällaisia tilanteita on tullut ja se pitää ottaa tilanne kerrallaan ja katsoa, kannattaako siinä mitenkään alkaa omaa selitysmalliaan tyrkyttämään, jos toinen on vahvasti sitä mieltä, että se on näin niin siihen on paha mennä puuttumaan. Se on sama kun uskovaiselle on vaikea mennä sanomaan siihen tai mikä tahansa ajatus joka ihmisellä on. Sitten jos mä huomaan, että se henkilö on utelias ja sitä vaivaa, että mikähän se voisi olla, niin silloin minä pyrin sanomaan, että voisiko se olla

tämmöinen, mutta on sitten tapauksia että täytyy vaan kuunnella ja kiittää suurin piirtein. **Asiantuntija 5**

Asiantuntijoiden mukaan ongelmat neuvojenannossa syntyvät maallikon luulosta, että hän voi arkitietonsa perusteella kyseenalaistaa asiantuntijatiedon. Ongelmat eivät siis johdu asiantuntijan epäpätevyydestä, vaan maallikon perusteettomasta kuvitelmasta, että hänellä on parempi tiedollinen kyvykkyys esittää arvioita kyseessä olevasta ongelmasta. Asiantuntija myöntää olevansa tällaisessa tilanteessa voimaton. Maallikko asettaa asiantuntijalle odotuksia, joihin asiantuntija ei voi vastata, koska hänen on pidettävä kiinni totuudesta. Maallikon itsepintaisuus leimataan dogmatismiksi ja osoitetaan, että onnistuneen neuvojenannon mahdollisuus oli jo etukäteen suljettu pois maallikon toimesta.

Yksi on se, että jotkut ihmiset olettaa, että ne saa siltä tutkijaparalta, voidaan sanoa tässä vaiheessa, vastauksen kaikkiin kysymyksiin, mikä hänen mieltään askarruttaa. Tämmöisiä kysymyksiä ovat maailmankaikkeudelliset asiat, uskonnolliset asiat, ihmisen alkuperään liittyvät asiat, mistä ihminen on tullut, mikä se itseasiassa on tarkkaan ottaen, mihin se on menossa. Käsitellään niin kuin tämmöisiä perimmäisiä kysymyksiä ja se on yksi syy ettei voi, ei kukaan voi.... Sanotaisiinko, että monet havaitsijat niin kuin odottaa tutkijalta, että se on aivan joku ihme- ja superyksilö, mutta mun tietääkseni kaikki ufotutkijat on ihmisiä. Monella odotukset on niin kuin aika suuret. **Asiantuntija 6**

Maallikko ei arkitietonsa varassa pysty hahmottamaan tiedon rajoja ja tämän vuoksi hän on kykenemätön asettamaan ja määrittelemään ongelmia relevantilla tavalla. Myös tämä synnyttää ongelmatilanteita neuvojenannossa: maallikko esittää kysymyksiä, joihin ei ole olemassa vastauksia.

Jotta edellisen kaltaisia tilanteita ei pääsisi syntymään, olisi asiantuntijoiden näkökulmasta tärkeää, että maallikko saataisiin ymmärtämään, että hän ei voi tehdä arkitietonsa varassa sen enempää arviota asiantuntijoista kuin näiden asiantuntemuksen kohteesta. Kun rakennetaan asiantuntijuutta on asiantuntijoiden samanaikaisesti rakennettava maallikkoutta. Maallikkojen pitää oppia tunnistamaan asiantuntijuuden merkitys ja sosiaalinen kartta, jossa asiantuntijat ovat asetettu auktoriteettiasemaan. (Larson 1990, 36)

Asiantuntijoiden neuvojenannon epäonnistumiselle antamat selitykset ovat tärkeä osa heidän oman asiantuntemuksensa rakentumista. Jos vastuu näistä tilanteista jäisi asiantuntijalle, asettuisi hänen asiantuntemuksensa vähintäänkin kyseenalaiseen valoon.

6.2 Asiantuntijoita ja ei-asiantuntijoita

Siinä on tällaisia ikäviä puolia, jonka takia tällainen asiallinen tieto olisi kyllä tarpeen. Just nämä af Grannin ohjelmat ja nyt tämän Harvardin proffan Mackin tutkimukset tai kirjoitukset. Nehän aiheuttaa ihmisissä aika paljon ahdistusta, kun ne rupeaa pelkäämään, että ufo tulee ja sieppaa. Täällä on niin kuin todellisia pelon aiheita ihan riittävästi. Musta se on niinkö aika inhottavaa, että sitten pelotellaan tällaisilla kummitustarinoilla vielä lisää. Tässä tulee mun mielestä se vakavampi negatiivinen puoli. Siihen pitäisi puuttua ja sitä pitäisi kritisoida selvästi enemmän. **Asiantuntija 4**

Asiantuntijat löysivät maallikkojen ymmärtämättömyyden lisäksi toisen syyn neuvojenannon epäonnistumiselle: vasta-asiantuntijat. Maallikko on aiemmin saanut väärää tietoa, jonka perusteella hän hylkää asiantuntijan. Maallikko ei ole tästä vastuussa, koska hän ei ole arkitietonsa perusteella kykenevä arviomaan vasta-asiantuntijan tiedon statusta. Samasta syystä hän on joutunut vasta-asiantuntijan huijaamaksi. Vasta-asiantuntija on väärillä neuvoillaan ja virheellisellä tiedollaan harhauttanut ja manipuloinut maallikkoa.

Mä sanon, että ufokysymyksessä tärkeintä tietää on se asia, että niiden sanoma on rakkauden sanoma eli nämä uhkakuvat, jotka meille luodaan viranomaisten toimesta ja ufotutkimusjärjestöjen toimesta, myös skeptikoiden ja negatiivisesti asioihin suhtautuvien toimesta, ne on virheellisiä. **Asiantuntija 2**

Maallikoiden arkitiedon lisäksi asiantuntijoiden on määriteltävä suhteensa vasta-asiantuntijoihin ja näiden asiantuntijatietoon. Asiantuntijan on löydettävä itselleen paikka vasta-asiantuntijoiden ja asiantuntijakiistojen keskeltä. Vasta-asiantuntijan esittämä haaste voi olla asiantuntijan asemalle kohtalok-

kaampi kuin maallikon esittämä, koska se esitetään asiantuntijan asemasta³⁸. Selvittääkseen tästä asiantuntijan on osoitettava, että vasta-asiantuntijan tieto ei itseasiassa ole asiantuntijatieta ja tämän vuoksi sen perusteella ei voida kyseenalaistaa kenenkään pätevyyttä.

Asiantuntijoiden suhdetta vasta-asiantuntijoihin voidaan lähestyä Baumanin tulkin ja lainsäätäjän käsitteiden kautta. Se kumpi Baumanin määrittelemistä intellektuellien strategioista, moderni vai postmoderni, vallitsee lukuisten, yhteensopimattomien, mutta legitiimien maailmankuvien välillä, on empirinen kysymys. Mahdollista on myös, että kaksi eri strategiaa elävät rinnakkain, josta seuraa erityislaatuisia konflikteja sekä asiantuntijoiden kesken että asiantuntijoiden ja maallikoiden välillä. (Stehr 1994, 188) Asiantuntijoiden puheesta voidaan etsiä merkkejä siitä, kumpi tila, postmoderni vai moderni, vallitsee asiantuntijoiden ja eri näkemysten välillä ufokentällä. Samalla voidaan tavoitella sitä, kumpaan strategiaan, lainsäätäjän vai tulkin, ufoasiantuntijat ovat sitoutuneet. Yksittäinen asiantuntija voi hyödyntää myös molempia strategioita sen mukaan, kumpi kussakin tilanteessa tuntuu relevantimmalta ja erityisesti tehokkaammalta asiantuntijan näkökulmasta. Tämä on mahdollista myös postmodernissa tilassa, koska siellä lainsäädännölliset pyrkimykset ovat edelleen mahdollisia yhteisöjen sisällä. Näin ei asiantuntijoista välttämättä koskaan tule pelkästään tulkkeja.

6.2.1 Fundamentalismia ja torjuntaa

Postmoderniin maailmaan kuuluu pluralismi ja käytännössä suurin ongelma on eri tietojärjestelmien välinen kommunikaatio, koska ne ovat sulkeutuneet omiin tietovarantoihinsa ja merkitysjärjestelmiinsä. Nämä postmodernille ominaiset kommunikaatiovaikeudet ainakin ovat haastateltujen mukaan läsnä ufokentällä.

³⁸ Mitä enemmän vasta-asiantuntijat saavat puheaikaa, sitä huonompi se on asiantuntijan kannalta. Tätä kautta voidaan ymmärtää myös se, miksi asiantuntijat suosittelivat haastateltaviksi vain itsensä kanssa samaa kantaa edustavia asiantuntijoita.

Se [suomalainen keskustelu] on eipäs - juupas. On porukka, joka sanoo, että ei ole mitään todisteita, mutta on valoilmioita taivaalla ja jotakin mitä ei voida selittää. Ja sitten on juupas-porukka, joka sanoo, että mä olen kokenut ja mulla on kontakteja ja tämmöistä. Siitä ei olla päästy mihinkään. **Asiantuntija 2**

Televisiossa on jotain ”luukaisia” ja joku skeptikko väittämässä vastaan, mutta se keskustelu on sitten sillä tasolla, että se menee väitte-lyksi ja kinasteluksi, joka ei johda mihinkään. **Asiantuntija 4**

Kyllä ufoasioissa on tietysti aika paljon mielipiteitä, jossain ufokeskusteluissa näkee, että se on hämmästyttävän matalatasoista. Esimerkiksi on ollut väittelyitä televisioissa, joissa on ns. skeptikko tai joku muu, niin näkee että ne ei ole niin kuin perehtynyt siihen asiaan. He yrittää vaan todistaa, että koko ilmiötä ei ole olemassa, eikä sitä voi niin kuin tutkia ja eikä siinä ole mitään. Niin sellainen keskustelu on niin kuin täysin hedelmätöntä. Ei se kinaaminen, mutta kun se on aivan eri tasolla. **Asiantuntija 6**

Eri yhteisöjen tai näkemysten välillä keskustelua käydään, mutta se on hedelmätöntä eikä johda mihinkään. Haastatellut pitivät yhteisöjen lähtökohtia niin erilaisina, että kommunikaation mahdollisuuteen ei enää uskottu ja keskustelu koettiin hyödyttömänä. Jos tähän suhteutetaan Giddensin näkemys jälkitraditionaaliseen yhteiskunnasta, voidaan ehkä paremmin yleisellä tasolla hahmottaa tämän kaltaisten kommunikaatiovaikeuksien mahdollisia syitä ja seurauksia. Jälkitraditionaalissa yhteiskunnassa kuljetus- ja kommunikaatiovälineiden kehityksen seurauksena, mitä erilaisemmat traditiot elävät rinnakkain ja niillä kaikilla on oikeus puheenvuoroon. Samanaikaisesti traditioita kohtaan tunnettu epäluulo syvenee jatkuvasti. Traditiot lakkaavat olemasta traditioita tilassa, jossa niiden on perusteltava itsensä diskursiivisesti yleisölle, joka arvioi niitä refleksiivisesti.³⁹ Adekvaatti reaktio jälkitraditionaalisen yhteiskunnan syntyyn on juuri traditioiden diskursiivinen arviointi ja perustelu. Tämä ei ole mahdollista lainsäädännöllisistä lähtökohdista vaan on sitouduttava tulkin strategiaan. Epäadekvaatti tapa on fundamentalismi. Tässä sillä ei viitata uskonnollisen opin kirjaimelliseen

³⁹ Detraditionalisoituminen ei tarkoita, että traditiot kokonaan häviäisivät, vaan niiden asema on muuttunut. Traditioilla on edelleen merkitystä tulkinnallisina skeemoina, joiden kautta lähestytään maailmaa. Ne tarjoavat menneisyydestä materiaalia, jota voidaan hyödyntää kollektiivisessa ja yksilöllisessä identiteetinrakennuksessa. Sen sijaan traditioiden merkitys normatiivisina toimintaa ohjaavina sääntöinä ja auktoriteettien legitimoijina on vähentynyt. (Thompson 1996, 91-93)

tulkintaa, vaan mihin tahansa yhteyteen, jossa traditiota puolustetaan traditionaalisella, lainsäädännöllisellä tavalla.

Ja kun tullaan siihen, että kannattaako tämmöistä keskustelua käydä, niin sitä ei oikeastaan välttämättä sen kokemuksen perusteella, mikä mulla on, sitä ei silleen kannata, että siitä paljon hyötyä olisi. Mutta kannattaa käydä kuuntelemassa siellä, sillä silloin saa niin kun yhden näkökulman siihen. Tää keskustelu on vaikeaa, se on sama kun ateisti ja uskovainen keskustelee, siinä on niin erilaiset lähtökohdat, että ei siitä tule hedelmällistä. **Asiantuntija 5**

Osa näistä ufouskovaisista on, se on niille todella uskonnon tapainen asia ja niiden kanssa on turha keskustella, ei siitä tule mitään. **Asiantuntija 4**

Kyllä mun mielestä asiaa saa pistää hanttiin, mutta se keskustelu niin kuin pitäisi olla jonkinlaisella tasolla, että se ei ole alle jonkun arvostelun. Ei siinä synny mitään keskustelua jos toinen sanoo, että ilmiötä ei ole olemassa ollenkaan. On tiettyjä asioita, jotka on pakko hyväksyä haluttiin tai ei. Nyt on kysymys siitä, että toiset ei halua, että tämmöisiä on ja toiset niin kuin haluaa. **Asiantuntija 6**

Fundamentalismin ongelma baumanilaisessa postmodernissa maailmassa on ensisijaisesti sen tehottomuus. Tämä tehottomuus tulee esiin myös edellisissä asiantuntijapuheen katkelmissa. Fundamentalismi ei argumentoi, vaan toistelee opinkappaleitaan, ja näin se ei vakuuta kuin jo uskovia⁴⁰. Fundamentalismi voi myös muodostua uhaksi, koska jälkitraditionaalisessa maailmassa eri traditiot joutuvat jatkuvasti elämään rinnakkain. (Heiskala 1996, 170-172) Tämän vuoksi puhe eri tietojärjestelmien kommunikaatiovaikeuksista on erityisen aktuaali.

Lainsäädännölliseen strategiaan ei liity ainoastaan fundamentalistinen omien näkemysten puolustaminen, vaan myös pyrkimykset mitätöidä vaihtoehtoiset yhteisöt ja näkökulmat. Ufoasiantuntijoiden puheesta löytyi paljon lainsäätäjän roolissa tehtyjä vasta-asiantuntijoiden torjuntayrityksiä.

⁴⁰ Sama tehottomuus tulee esiin myös maallikoiden ja asiantuntijoiden kohtaamisissa. Postmodernissa maailmassa asiantuntija ei voi suoralta kädeltä mitätöidä maallikon arkitietämystä ja vaatia tätä sitoutumaan asiantuntijan tulkintoihin, siitä yksinkertaisesta syystä, että tämän kaltainen strategia ei ole enää uskottava, koska asiantuntijuuteen ei liity kunnioitus niin kuin vartijoiden asemaan.

En sitten varsinaisia ongelmia ole muita havainnut. Se on sitten se vastapuolen leiri, mitä tahansa kritiikkiä esittää saa vain haukkumiset. Se ei niinku semmoista rakentavaa keskustelua kovinkaan usein tule. Ne on niin kuin poikkeuksia semmoiset, jotka yrittää ymmärtää tätä asiaa. **Asiantuntija 4**

Keskustelun määrä on oikeastaan lisääntynyt, mutta se jauhaa paikallaan. Kun itse ilmiössä ei tapahdu mitään. Edelleen on niitä samoja kertomuksia. Tilanne on siinä mielessä sama. Tutkimuksia voidaan tehdä, mutta ne ovat hyvin vähäisiä, nollassoisia tutkimuksia, lähinnä tilastollisia analyysejä. **Asiantuntija 1**

Ne ei vaan halua, haluaa puolustaa ja taistella tämän äyllisen maailmankuvan puolesta ja se jyrkkä ei on ainoa heidän sanomansa. Mutta semmoinen skeptikko tai kuka tahansa ihminen, joka vaivautuu perehtymään ufoasioihin, ei todellakaan voi välttyä tänä päivänä siltä, että siellä ufoilmiöiden kasvavan joukon keskellä on osa ilmiöitä, joita on äärimmäisen vaikea selittää normaaleilla selityksillä. **Asiantuntija 3**

Vasta-asiantuntijat ja heidän tietonsa mitätöidään useasta eri syystä: oikeita tiedon hankkimisen menetelmiä ei tunneta, tosiasioita kielletään jne. Vaikka väärää tietoa levittävien vasta-asiantuntijoiden olemassaolo määrittänyt asiantuntijoiden puheessa negatiiviseksi piirteeksi, se voi olla positiivinenkin asia asiantuntijoiden kannalta. Vasta-asiantuntijan osoittaminen huijariksi on tehokas keino rakentaa omaa asiantuntijan asemaa. Osoittamalla harhaksi sen, mikä on luultu todeksi l. vasta-asiantuntijan tieto ja tulkinnat ja esittämällä todellisuuden niin kuin se on, asiantuntija näyttää oman pätevyytensä. Tämä tilanne asettaa maallikon ja asiantuntijan samaan solidaarisuutta herättävään asemaan. Sekä asiantuntija että maallikko voivat yhdessä kauhistella tapahtunutta huijausta, josta maallikko ei olisi tietoinen ilman asiantuntijan paljastusta. (Warpenius 1997, 252)

Minä esitän suuren kysymysmerkin niille tiedemiehille, jotka Suomessa ja Skandinaviassakin väittää, että kontaktihenkilöt on häiriintyneitä, koska usein tällaiset tiedemiehet on valitettavasti ostettu. Esimerkiksi tohtori Steven Greer Amerikasta kertoi juuri Hanasaaren ufo-kongressissa, sen jonka minä järjestin marraskuussa 1996, että kymmenelletuhannelle ihmiselle on maksettu miljoona dollaria disinformaation levittämisestä. Ja silloin kun mä kuulen tiedemiehen, joka väittää väärin niin aina mä ajattelen, että paljonko tuolle on maksettu. **Asiantuntija 2**

Huijauksesta syyttäminen on erittäin tehokas keino mitätöidä vasta-asiantuntijat. Edellisessä katkelmassa ei syytetä ketään tiettyä henkilöä, mutta epäilyksen varjo lasketaan kaikkien vasta-asiantuntijoiden l. tieteen tekijöiden ylle. Huijarien olemassaolo osoittaa myös asiantuntijoiden tarpeellisuus. Vain asiantuntija voi osoittaa maallikolle, kuka on asiantuntija ja mikä on varmaa tietoa, mikä epäilyttäviä väitteitä ja mikä valetta.

Mä olen sanonut, että sillä on tämmöinen kuluttajavalistustehtävä. Sama kun joku ostaa auton, niin kyllä ne kokeilee ja tutkii sitä ennen kuin tekee päätöksen varsinkin, jos on käytettyä autoa ostamassa. Sama pitäisi päteä kaikkiin ideologioihin ja uskontoihin ja muihin tämmöisiin oppeihin. Pitäisi ensin vähän tutkia ja miettiä, että onko tässä mitään järkeä, ennen kuin suin päin syöksyy siihen. Tämän tyyppistä valistustoimintaa. **Asiantuntija 4**

6.2.2 Tulkinnallisia yrityksiä

Muutama ihminen joka yrittää vähän niin kuin molemmilta puolilta tutkia asiaa, mutta se on niin kuin selvästi poikkeus. **Asiantuntija 4**

Asiantuntijat tunnistivat ufokentältä asiantuntijoita, jotka ovat pyrkineet ylittämään kahden leirin välisen ”kielimuurin”. Haastatelluistakin löytyi yksi asiantuntija, jonka puheesta löytyi merkkejä tulkin strategiasta ja hahmoitelmia kommunikaatio-ongelmien ratkaisuksi.

Mä toin sitten tämän tieteellisen tavan suhtautua asiaan hyvin pehmeällä tavalla, koska mä tiedän, että sillä se paremmin niin kuin menee sinnekin päin perille. **Asiantuntija 5**

Ottamalla käyttöön tulkinnallisen strategian asiantuntija pyrki ylittämään kommunikaation esteet. Asiantuntijaa tulkitsee ”tieteellistä tapaa suhtautua asiaan” niille, joille se ei ole ennestään tuttu tavalla, joka ottaa huomioon vastaanottajien valmiudet. Asiantuntijan on mahdollista tunnistaa nämä valmiudet vasta, jos hän tuntee vastaanottajien näkökulman ja tavan lähestyä ufoilmiötä.

Mutta ainakin täytyy olla tutustunut sekä tieteellisen lähestymistapaan, joita on julkaistu, että myös sitten näiden kevyempien ufotutkijoiden tapaan tutkia näitä. **Asiantuntija 5**

Jos asiantuntija on tutustunut muiden näkemyksiin ja ”kieleen”, hänellä on edellytykset luoda tilaa uudentalaiselle, hedelmällisemmälle kommunikaatiolle. Tällainen eräänlainen hybridisaatio voi olla yksi tehokas tapa estää kommunikaation kilpistyminen liian erilaisiin lähtökohtiin⁴¹: jos yhteisöillä on kyky puhua useammalla kuin yhdellä kielellä, voidaan kommunikoida eri alasysteemien rajoilla ja niiden välisissä tiloissa. Kun eri alasysteemit vaihtavat ajatuksia ja sekoittuvat, niiden välinen kommunikaatio lisääntyy ja alasysteemeille kehittyy yhteistä kulttuuria ja kieltä. Vanhat demarkaatiolinjat tulevat epäselviksi tai häviävät kokonaan. Näin syntyvät uudet hybridiset yhteisöt koostuvat ihmisistä, jotka ovat sosiaalistettu eri alasysteemeissä tai oppijärjestelmissä ja ovat myöhemmin omaksuneet heille ennestään tuntemattomia ajattelutapoja, käyttäytymismalleja, sosiaalista kompetenssia ja tietoa. (Gibbons et al. 1994, 37-38) Näin he osaavat useampien yhteisöjen kieltä ja heidän on mahdollista kommunikoida eri alasysteemien välissä.

Postmoderni asiantuntija luopuu vastakkaisten mielipiteiden mitätöinnistä. Tulkki ei lainsäätäjän tavoin taistelee osittaista, universaalia absolutismia vastaan, vaan paikallista absolutismia vastaan. (Bauman 1987, 129)

Pitäisi tämän tiedeyhteisön yleinen mielipide, se ei saisi olla tämmöinen kauhean torjuva ja ylimielinen, vaan ymmärtäväinen, sillä kyllä tiedemiehetkin oppii siitä aina jotakin. Tieteessä on kieltämättä ... siellä voi joku tiedemies sanoa, että se on hölynpölyä, mutta kun menee kysymään, että mikä on hölynpölyä tai mikä siinä on hölynpölyä, niin eipä sitä löydykään sillä tavalla. Siinä tiede tekee joskus, tai tiedemiehet ja -naiset, tutkijat tekee joskus virheen, hylkää suoralta kädeltä jonkun, mihin eivät ole itse tutustuneet. Ei siinä välttämättä tarvitse taustalla olla mikään. Riittää, että meillä on kokemuksia, mitä voidaan tutkia, käyttää hyväksi. Jos sieltä löytyy taustalta jotain, niin käytetään sitä. Se on tietysti vähän kummallista tällaisen oudon asian tutkiminen, mutta kyllähän siihen menetelmät löytyy. Vastaavastihan

⁴¹ Koska asiantuntijatiieto on hyvin pitkälle erikoistunutta, se on myös kapea-alaista. Kuitenkin nykypäivän ongelmat ovat yhä laajempia, eivätkä noudata asiantuntijoiden tietämyksen rajoja. Jotta näihin ongelmiin löydetään ratkaisu, olisi tärkeää, että asiantuntijat ja asiantuntijajärjestelmät kykenesivät kommunikoidaan keskenään.

me voitaisi tutkia jotain uskonnollisia yhteisöjä tai mitä tahansa tällaista asiaa. **Asiantuntija 5**

Baumanin mukaan tulkin tulee ennen kaikkea hallita ”sivistyneen keskustelun taito”. Torjunnan tilalle tulee ymmärrys ja kuuntelu ja riitelyn tilalle sivistynyt keskustelu. Omaa traditiota rikastutetaan yhteyksillä muihin traditioihin. (Bauman 1987, 143)

Mun on hirveen vaikea nähdä, että mikään muu kuin tällainen skeptinen asenne johtaisi mihinkään hedelmälliseen lopputulokseen pitkällä tähtäimellä, mutta voi olla että tällainen hyvin iloisesti avoin ihminen, jolla ei ole mitään rajoituksia törmäyksiin sellaiseen tiedonjyvään, jota ei muuten saada, että tällainen avoimuus on kyllä toisaalta ihan tärkeää. Toisaalta sitten kun katsotaan näitä tällaisia kevyempiä asiantuntijoita, nehan itse muodostavat osan tästä ufokentästä ja ovat siis myös tutkimuksen kohteita, niin kuin tietysti me jotka olemme asiantuntijoita yhtälailla. **Asiantuntija 5**

Tulkki ei voi mitätöidä vasta-asiantuntijoiden tulkintoja, koska ne ovat periaatteessa samanlaisia kuin hänen omat tulkintansa, vain tulkintoja. Tulkit tuottavat määritelmiä ja tarinoita ja kamppailevat niistä: kamppailuissa eivät ole faktat vastakkain vaan kertomukset. Valta-asema on sillä, joka rakentaa puhuttelevimpia kertomuksia. (Koski 1998, 169)

Aineistosta löytyi myös sellaisia asiantuntijoita, joiden puheessa oli selkeitä sekä moderneja että postmoderneja sävyjä. Yhtäältä vasta-asiantuntijat torjuttiin hyvin jyrkästi, mutta toisaalta vastakkaisiin näkemyksiin suhtauduttiin postmodernisti, ne ovat tulkintoja muiden joukossa.

Mä sanon, että ufokysymyksessä on tärkeintä tietää se asia, että niiden sanoma on rakkauden sanoma eli nämä uhkakuvat, jotka meille luodaan viranomaisten toimesta ja ufotutkimusjärjestöjen toimesta, myös skeptikoiden ja negatiivisesti asioihin suhtautuvien toimesta. Ne on virheellisiä. **Asiantuntija 2**

Mun mielestä kaikki kukat saa ihan rauhassa kukkia. Se, että meillä on käsityksiä näistä asioista ja että ne on erilaisia, sehän riippuu ihmisen tasosta myös. Jos otetaan rehellinen ihminen, että hän on kokenut jotain ja hän koki sen näin, toinen koki sen noin ja toinen koki sen näin ja toinen ei kokenut mitään. Niin täähän on täysin okei. Kaikkien kukkien pitää saada kukkia. **Asiantuntija 2**

Nämä asiantuntijapuheen katkelmat tuovat hyvin esiin sen, kuinka erilaiseen lopputulokseen ja sävyihin strategiat johtavat. Ne poikkeavat toisistaan niin paljon, että asiantuntijan puhe tuntuu ristiriitaiselta. Vaikka postmodernissa tilassa voidaan tietyissä tilanteissa periaatteessa turvautua kumpaan strategiaan tahansa, ei molempien strategioiden hyödyntäminen varmastikaan ole ongelmatonta. Varsinkin maallikon näkökulmasta se saattaa vaikuttaa oudolta: ensin vasta-asiantuntijat mitätöidään täysin ja tuomitaan huijareiksi ja sen jälkeen kaikkien kukkien pitää antaa rauhassa kukkia. Kahden eri strategian sekoittuminen saattaa osittain selittää myös sen, miksi asiantuntijoiden keskustelut ja väittelyt ufokentällä vaikuttavat niin kummallisilta.

6.3 Totuutta etsimässä

Vaikka kaikki ufoasiantuntijat kokivat keskustelun eri kantojen välillä ongelmallisena ja jopa hyödyttömänä, keskustelu jatkuu edelleen.

Kyllä koko se asiantuntijan käsite, vakavimmillaan on kysymys totuuden selvittämisestä eli sekä niin kun ufotutkimuksen kannalta totuuden esille saamisesta, että myös ne, jotka on kiinnostuneita ufoista asiantuntijan pitäisi antaa ainakin virikkeitä siihen suuntaan, että henkilö löytäisi totuuden. **Asiantuntija 3**

Anthony Giddensin mukaan asiantuntijakiistoille on ominaista se, että niissä sekoittuvat skeptismi ja universalismi. Tarkoituksena niissä ei ole ainoastaan puolustaa lukkoon lyötyjä kantoja, vaan myös ratkaista erimielisyydet. Pluralismi on todellisuutta, mutta vain suhteessa universalismiin, josta voidaan keskustella julkisesti. (Giddens 1994a, 86) Tämä ehkä osittain tekee ymmärrettäväksi keskustelun jatkumisen ufokentällä. Asiantuntijatieto on jatkuvien uudelleenarviointien kohteena ja tämä uudelleenarviointi tapahtuu pitkälti vasta-asiantuntijoiden toimesta⁴². Tärkeää on, että kyseenalaistamisen tarkoituksena ei ole ainoastaan mustata vasta-asiantuntijoiden mainetta

⁴² Silloin kun tiedon uskotaan muotoutuvan uudelleen kontekstualisoinnin kautta, tietoa ajatellaan konkreettisenä ja todellisenä entiteettinä, joka on voitettavissa tai hävittävässä, siis sellaisenaan omaksuttavissa tai hylättävissä. (Strathern 1995, 154)

ja korostaa omaa asiantuntijuutta, vaan edistää totuuden löytymistä. Kaikki asiantuntijat ovat sitoutuneet tähän totuuden etsimisen projektiin ja tämän vuoksi heidän on pysäytettävä virheellisen tiedon leviäminen. Nimenomaan erimielisyys ja kritiikki ovat asiantuntijoiden toiminnan moottoreita.

Toisaalta keskustelun jatkuminen ja siihen liittyvät vaikeudet voidaan nähdä merkinä modernin strategian tehottomuudessa. Se ei enää toimi, koska haastajia ei saada vaiennettua, vaan he ovat yrityksistä huolimatta jatkuvasti läsnä ja tarjoavat maallikolle omia vaihtoehtopalvelujaan. Sama koskee maallikoita ja heidän arkitietoansa. Asiantuntijatietoon liittyvän epäilyn vuoksi arkitietoa ei voida diskvalifioida yhtä ongelmattomasti kuin ennen. Asiantuntijoilla oli selvästi enemmän tarvetta erottautua vasta-asiantuntijoista kuin maallikoista. Ainakaan he eivät niin usein korostaneet asiantuntijatiedon ja maallikoiden arkitiedon välistä eroa. Toisaalta tähän saattaa vaikuttaa tutkimusasetelma. Asiantuntijoita oli pyydetty haastattelun nimenomaan asiantuntijoina. Ehkä tästä syystä he eivät katsoneet tarpeelliseksi enää korostaa eroaan maallikoihin. Se, että asiantuntijatieto eroaa maallikoiden arkitiedosta oli asiantuntijoille itselleen ikään kuin itsestään-selvää. Taas se, että olin ilmoittanut haastattelevani myös vastakkaisen mielipiteen edustajia korosti tarvetta erottautua vasta-asiantuntijoista⁴³. Kaiken kaikkiaan asiantuntijat olivat hyvin selvillä vasta-asiantuntijoiden mitätöintiyrityksistä ja strategioista. Haastatellut olivat tietoisia omasta asemastaan suhteessa vasta-asiantuntijoihin. Määritellesään omaa asiantuntijuuttaan haastatellut jatkuvasti vastasivat vasta-asiantuntijoiden kritiikkiin⁴⁴. Se oli siis koko ajan läsnä haastateltujen puheessa. Varmasti myös sillä, että ufo-kenttä on niin vahvasti jakautunut kahteen leiriin on merkitystä. Asiantuntijan asema vaati jatkuvaa ylläpitoa. Vasta-asiantuntijat eivät lakkaa esittämästä haasteitaan ja tämän vuoksi asiantuntijoiden täytyy olla koko ajan valmiita vastaamaan niihin. Asiantuntijan on pakko reflektoida omaa ase-

⁴³ Tekstit sisältävät aina piirteitä siitä sosiaalisesta subjektista, joka ne on tuottanut ja myös siitä, jonka ne ajatellaan vastaanottavan. Nämä piirteet kuvaavat subjektipositiota tai -asemia, joita sosiaalisille toimijoille tekstissä rakennetaan. Teksteissä rajoitetaan ”minän” ilmenemisen muotoja ja toisaalta teksti antaa toimijalle mahdollisuuden määrittää itseään ja omia kokemuksiaan. Tekstissä esiintyvät erilaiset minän määrittelyt ovat subjektin resursseja, joita hän pystyy myös muuntelemaan. (Fairclough 1992, 43-45)

⁴⁴ Luvun 4 asiantuntijatiedon määrittelyt suhteessa tieteelliseen tietomuotoon ovat juuri tällaisia.

maansa muiden asiantuntijoiden joukossa, koska muuten hän ei pärjää asiantuntijoiden välisissä kilpailuissa.

Sosiologisessa kirjallisuudessa on jonkin verran pohdittu, miten asiantuntijat, lähinnä professiot, ovat saavuttaneet ja vakiinnuttaneet asemansa. Pierre Bourdieu on kuvannut yhteiskunnan eri osa-alueita kentän käsitteellä. Kenttä on reviiri, jossa määrätty asiantuntijoiden joukko legitimoidusti vaikuttaa. Eri kenttiä on yhteiskunnassa loputon määrä esim. urheilu, kirkko, yliopisto. Bourdieu kuvaa kenttien sisäistä tilannetta seuraavasti: ”Mutta on varmaa, että jokaisella kentällä käydään taistelua, jonka spesifit lait on löydettävissä erikseen: kun uusi yrittäjä ja hallitsevassa asemassa oleva taistelevat, edellinen yrittää avata sisääntuloportin salvat ja jälkimmäinen yrittää puolustaa monopoliaan ja eliminoida kilpailun.” (Bourdieu 1985, 105) Kentälle pääsy on rajoitettu: kentälle pääsee omaksumalla vain kulloinkin siellä vallitsevat säännöt ja osoittamalla hallitsevansa ne. Uudet yrittäjät pyrkivät muuttamaan kentän sääntöjä niin, että heidän suhteellinen asemansa paranee, mutta ei kuitenkaan niin paljon, että koko kenttä romahtaa. Kapinointi tapahtuu aina perussääntöjen puitteissa. (Roos 1985, 12) Ne, joilla on tietyssä voimasuhteiden tilassa hallitseva asema suosivat säilyttäviä strategioita ja ortodoksian puolustamista, kun taas ne joilla on vähiten pääomaa suhtautuvat myönteisesti kerettiläisiin ja kumouksellisiin strategioihin. (Bourdieu 1985, 106) Bourdieun ajatuksia voidaan soveltaa ufokentän tilanteeseen, vaikka ufoasiantuntijuus ei olekaan professionaalista asiantuntijuutta. Tässä ei ole tärkeää se, kumpi leiri edustaa ortodoksiaa ja kumpi on kerettiläinen. Oleellista on se, että kerettiläisillä ja ortodokseilla on yhteinen etu: kyseisen kentän perusteet on säilytettävä. (Aittola & Pirttilä 1989, 28) Keskustelua asiantuntijaleirien välillä on käytävä niin, että kentän perusteet l. keskusteluareena ei häviä.

7. ASIANTUNTIJAN TOIMENKUVA

Ufoasiantuntijat jättivät puheessaan useita johtolankoja asiantuntijuuden etsijälle. Tärkeitä olivat asiantuntijan toimenkuvaan liittyvät vihjeet. Koska asiantuntijoiden tieto on osa asiantuntijoiden tavoitteellista käytäntöä, se on keskeisessä asemassa hahmoteltaessa asiantuntijoiden tehtävää. Tieto mahdollistaa asiantuntijoiden toiminnan. (Pirttilä 1994, 157) Ilkka Pirttilä (1991) on kutsunut ”tieteen yksisuuntaiseksi välitysteoriaksi” useiden funktionalistisesti suuntautuneiden professiotutkijoiden edustamaa kantaa, jonka mukaan professioiden ydintehtävä on tieteellisen tiedon välittäminen yhteiskuntaan ja soveltaminen arkielämän ongelmiin. Pirttilän välitysteoria on hyödyllinen tässä tarkasteltaessa asiantuntijan tehtävää yleisellä tasolla, jos tieteellisen tiedon tilalle asetetaan asiantuntijatieto, sen enempää määrittelemättä tiedon muotoa. (Pirttilä 1991, 78) Asiantuntijoiden tehtävä on tiedon välitys. Tämä ei kuitenkin riitä, sillä toimiessaan tiedon välittäjänä asiantuntijat asettuvat monenlaisiin toimenkuviin. Seuraavassa esitellään niitä toimintarooleja, joissa ufoasiantuntijat suorittavat tehtävänsä.

7.1 Tutkija

Myöhäismodernista yhteiskunnasta puhutaan usein tietoyhteiskuntana, jolle on ominaista tiedon tuotannon ja merkityksen jatkuva kasvu sekä vanhan tiedon korvautuminen uudella tiedolla kiihtyvässä tahdissa. Asiantuntijat eivät ainoastaan välitä tietoa, vaan he myös osallistuvat välittämänsä tiedon tuottamiseen. Tiedon tuottaminen liitetään erityisesti tutkijan toimintarooliin.

Ja yleensäkin tiedon lisääntymiseen ja mysteerien selvittämiseen tarvitaan asiantuntijoita. **Asiantuntija 5**

Kyllä koko se asiantuntijan käsite, vakavimmillaan on kysymys totuuden selvittämisestä eli sekä niin kun ufotutkimuksen kannalta totuuden esille saamisesta, että myös ne, jotka on kiinnostuneita ufoista asian-

tuntijan pitäisi antaa ainakin virikkeitä siihen suuntaan, että henkilö löytäisi totuuden. Ja minä itse olen tullut siihen tulokseen, että tietoa on jo niin valtavasti saatavilla, että suurimmat esteet on ihmisten asenteissa ja korvien välissä eli jos se totuus joka on kädenulottuvilla ei miellytä ihmistä, niin ihminen hylkii sitä. **Asiantuntija 3**

Tutkija on asiantuntijoille tyypillinen roolityyppi. Luvussa 5 tieteelliseen tietomuotoon sitoutuneiden asiantuntijoiden puheessa korostuikin tutkijan toimintarooli ja siinä tarvittavat valmiudet. Asiantuntijan siirtämään informaatioon ei yleensä sisälly tietoa siitä, miten tuo informaatio on hankittu tai on hankittavissa. Tämän kaltainen tiedon hankkimiseen liittyvä osaaminen on harvinaista. (Stehr 1992, 115)

Siis nimenomaan ufokysymyksessä semmoista asiantuntemusta ei oikeastaan ole, koska vakavasti tiedettä tekevät ihmiset kokee, että tämä on aika tyhjänpäiväistä ja hedelmätöntä työtä, että ne ei viitsi kauheasti käyttää aikaa asiaanpaneutumiseen. Ja se ongelma on se, että ns. tutkimus jää paljolti amatööreille ja niillä taas ei ole minkäänlaista koulutusta tieteen metodiikkaan ja siinä mielessä tämmöistä asiantuntijuutta tarvittaisiin, että korjattaisiin niitä metodisia virheitä. **Asiantuntija 4**

Asiantuntija voi kyllä kertoa sen, millä tavalla tieto olisi pitänyt hankkia, jotta se on pätevää. Hän ei kuitenkaan kerro sitä, miten tämä on käytännössä tapahtunut, eikä anna maallikolle suoraan valmiuksia itse hankkia tällaista tietoa. Pätevän tiedonhakkimisen menetelmän hallitseminen on yksi tekijä, millä asiantuntija erottautuu maallikosta ja toisaalta edellä esitetyllä tavalla maallikoilta suljetaan pois mahdollisuus asiantuntijatietoon. Asiantuntijan näkökulmasta tilanne on siinäkin suhteessa hyvä, että kun asiantuntija siirtää tuottamaansa tietoa maallikolle, hän ei menetä sitä, vaan sama tieto on edelleen siirrettävissä.

Tutkijat määrittävät ongelmia, joihin etsivät ja löytävät ratkaisuja. Tutkija-asiantuntijat eivät tuota tietoa ainoastaan tätä toimintaa varten organisoiduissa yhteisöissä, kuten yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa. Tietoa tuotetaan myös mm. yrityksissä, yhteisöissä ja erilaisissa ”konsulttitoimistoissa” tavoilla, joka ei enää ole tiukasti sitoutunut tieteenalojen tarkkoihin sääntöihin. Tällainen tieto on heterogeenisempaa ja väljempää ja kontekstualisoi-

tunutta, koska se synnytetään useimmiten käytännön ongelmaratkaisujen yhteydessä. (Gibbons et al. 1994, 3-4) Tutkija ei välttämättä olekaan paras käsite kuvaamaan asiantuntijaa tiedon tuottajana ja hankkijana, koska se niin vahvasti liittyy tieteelliseen tutkimukseen. Asiantuntijat synnyttävät uutta tietoa myös tilanteissa, jossa he eivät konkreettisesti tee tutkimusta, tulkitsemalla, yhdistämällä ja uudelleen arvioimalla jo olemassaolevaa tietoa. Nykypäivän ongelmat harvoin rakentuvat alakohtaisten asiantuntijoiden reviirien mukaisesti ja tämän vuoksi vastaukset näihin ongelmiin eivät myöskään löydy perinteisten reviirien sisältä, vaan niiden välisistä tiloista. (Launis 1997, 125) Tämän vuoksi asiantuntijan täytyy pystyä rakentamaan ratkaisuja yhdistelemällä omaan erikoistuneeseen tietoonsa myös ulkopuolista tietoa ja konsultoimalla muita asiantuntijoita. Ongelmanratkaisun kannalta relevantin tiedon löytäminen ja hankkiminen ei ole välttämättä helppoa. Tietoa kyllä on tarjolla, mutta myöhäismodernissa yhteiskunnassa oleellisen ja epäoleellisen tiedon erottaminen on hankalaa.

7.2 Valistaja

Sanotaan nyt suuri yleisö, se on suurelta osin semmoista, joka ei tiedä mitä ajatella. Niiden kannalta se olisi hyödyllistä tämmöinen asiallinen keskustelu ja tiedottaminen. **Asiantuntija 4**

Perinteinen asiantuntijan toimintatyyppi on valistaja. Valistuksen tarkoituksena on auttaa ymmärtämään esillä olevaa ongelmaa. Valistaja-asiantuntijan välittämän tiedon toivotaan laajentavan harkittavien ratkaisujen määrää ja asettavan kyseenalaiseksi itsestäänselvänä pidettyjä vaihtoehtoja. (Pirttilä 1997, 75)

Sanotaan nyt näin, että jos meillä on ihmisiä hämmästyttänyt, kummastuttanut tai pelästyttänyt valoilmiö, niin asiantuntija voi rauhoittaa ihmisiä siis antaa tietoa, mitä kaikkea voi nähdä. Tiedon levitys on yksi tällaisessa, tämmöinen kuluttajavalistus, niin kuin eräät kutsuu sitä. **Asiantuntija 5**

Pirttilä erottaa välitysteoriassaan erityisen käsitteellisen välittymisen, joka on keskeisessä asemassa nimenomaan valistajan toimintaroolissa⁴⁵. ”Käsitteellinen välittyminen” on prosessi, jossa asiantuntijan tieto muuttaa ihmisten käsitteellistä todellisuuskuvaa. (Pirttilä 1991, 78) Käsitteellisestä välittymisestä saadaan tarkempi kuva, kun tutustutaan ufoasiantuntijoiden valistavaan toimintaan käytännössä. Ufoa määrittää tuntemattomuus. Asiantuntijan tietoa tarvitaan, jotta tästä tuntemattomuudesta selvittäisiin.

Normaali kommentti tällaisella jollain kokijalla ja näkijällä on sellainen, että tämä on varmasti aivan ihmeellinen ja ainutlaatuinen kokemus tai jopa hullu tai hassu kokemus, kellekään muulla ei voi olla samanlaista kokemusta. Sen jälkeen kun sitä kuuntelee niin, muistan yhdenkin tapauksen, jota olin haastattelemassa. Mä sanoin joo, että tuli mieleen Suomestakin kymmenkunta samantapaista tapausta. Ei samanlaista, koska kahta täysin samanlaista tapausta ei ole, pelkästään jo siitä syystä, että kahta täysin samanlaista ihmistä ei ole. Niin siinä vaiheessa mä monta kertaa olen huomannut tuota, että havaitsijalta putoaa jonkinlainen kivi sydämeltä, sellainen helpotuksen huokaus: hän ei olekaan tulossa hulluksi, eikä se olekaan niin ainutlaatuinen, kuin hän kuvitteli. Hänelle se on..... se, että hän huomaa siinä, että on paljon tällaisia samanlaisia ihmisiä tai ihmisiä, jotka on kokeneet samantapaisia asioita. Se on erittäin suuri helpotus havaitsijalle. Koska kaikki havaitsijat ovat tyytyväisiä, kun se tuodaan esille tämä äsken alussa mainittu, mikä tämä ilmiö on kauttaaltaan maailmassa, että se on samanlainen ja niin päin pois eli useimmilta näkijöiltä puuttuu tällaiset ihan perustiedot asiasta, mikä on ihan normaalia. **Asiantuntija 6**

Edellisen ”valistustuokion” jälkeen maallikon ufokokemuksesta ei välttämättä tule ifoa, mutta se määrittyy osaksi asiantuntijalle tuttua ilmiöryhmää, joten tuntemattomuus ja siihen liittyvä epävarmuus häviää osittain asiantuntijan tiedon myötä. Tässä asiantuntija muuttaa maallikon todellisuuskuvaa niin, että siinä havainnot ja kokemukset tuntemattomista lentävistä esineistä ovat osa monen aivan tavallisen ihmisen elämää.

Asiantuntijan ja maallikon erottava tiedon epäsymmetria aiheuttaa ongelmia tiedon siirrossa. Asiantuntijatiieto on kapea-alaista, koska asiantuntijan ansioita ongelmanratkaisijana mitataan useimmiten hänen kyvyllään määrittellä

⁴⁵ Asiantuntijat toimivat toki käsitteellisinä välittäjinä myös muissa toimintaroleissaan esim. seuraavassa alaluvussa esiteltävässä diagnostikon roolissa.

asiantuntemuksen kohde mahdollisimman selkeästi ja tarkasti. Myös tämän piirteen vuoksi asiantuntijatieto ei avaudu helposti maallikoille ja on vaikeasti siirrettävissä. (Giddens 1991, 30-31) Hyvän valistajan täytyy tuntea ne pedagogiset menetelmät, joilla asiakkaat l. maallikot ymmärtävät valistajan ”sanoman” (Pirttilä 1997, 75).

Mä olen tätä aika paljon tehnyt, kirjoittanut näitä populaarijuttuja ja mä olen sen huomannut, että mitä alkeellisempaa tekstiä yrittää kirjoittaa sen vaikeempaa se on, koska täytyy niin kuin välttää niitä teknisiä yksityiskohtia, ja silloin siinä tulee helposti niin kuin sanottua liian yksiskoisesti asioita. Täytyy niin kuin osata abstrahoida ne aina sopivasti. Se on todella vaikeata niin kuin poimia se oleellinen ydin sieltä. Se vaatii niin kuin todellisen syvällistä tietoa asiasta. **Asiantuntija 4**

Mun suhteeni maallikkoon, sanotaan nyt näin kun en tiedä muista. No eihän siinä mitään. Oikeastaan se on samanlainen kuin asiantuntijuuteni tässä tähtiharrastuksessa eli, jos ihminen tulee keskustelemaan ja hänellä on kysymys, niin tottakai mä pyrin auttamaan. Siinä ei ole mitään sen kummempaa ja pyrin selittämään asiat niin juurta jaksan kuin se tilanne sallii ja ainakin pyrin myös siihen, että se ihminen ymmärtäisi sen mistä on kysymys. **Asiantuntija 1**

Ei ole vaikea ymmärtää, miksi erikoistuneen asiantuntijatiedon siirtäminen sellaisella, jolla ei ole minkäänlaisia tai vain vähän pohjatietoa aiheesta, saattaa olla ongelmallista. Asiantuntijan pitää osata esittää tietonsa sellaisessa muodossa, että se on maallikonkin ymmärrettävissä. Toisaalta mitään oleellista ei saa kadota yksinkertaistamisen myötä. Tilanne ei ole kuitenkaan yksiselitteinen. Nimenomaan tieto- ja kielikuilu pitää yllä asiantuntijan ja maallikon välistä eroa. Käyttämällä hyvin spesiaalia kieltä asiantuntija voi hallita ja kontrolloida maallikon ja hänen välistä suhdetta ja vuorovaikutustilannetta⁴⁶. Asiantuntija ja maallikko ikään kuin ”pelaavat samaa peliä”, mutta maallikko ei missään vaiheessa pääse selville pelin kaikista säännöistä. Asiantuntijan hallitsemassa vuorovaikutuksessa spesialisti antaa käsiteltäville ilmiöille merkityksiä, jotka tulisi tunnustaa ja legitimoida, koska ne ovat asiantuntijan lausumia. (Pirttilä 1991, 81)

⁴⁶ Tämä asiantuntijatiedon ja -kielen erityispiirre voidaan tulkita yhdenlaiseksi esoteeriseksi keinoksi, jolla jälkitraditionaaliset asiantuntijat vartijoiden tavoin pyrkivät luomaan luottamusta asiantuntemustaan kohtaan.

7.3 Diagnostikko

Diagnostikkoja ovat kaikki ne asiantuntijat, jotka valmiin luokitusjärjestelmän perusteella esittävät ratkaisuja esillä oleviin ongelmiin. Vaikka nämä diagnostikkoasiantuntijat eivät kirjaimellisesti tee samanlaisia diagnooseja kuin terveydenhuollon asiantuntijat, he toimivat saman diagnostisen logiikan mukaan. (Pirttilä 1997, 74-75) Diagnoosi tarkoittaa jonkin ilmiön tai ongelman tunnistamista ja erottamista muista samankaltaisista ilmiöistä ja ongelmista. Asiantuntija tekee tämän tietonsa perusteella.

Diagnostikon toimintarooli voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen. Ensimmäinen on alkuhavaintojen teko. Toiseksi havaittu tapaus X luokitellaan valmiin käsitejärjestelmän perusteella l. tehdään diagnoosi. Kolmanneksi päätetään niistä toimenpiteistä, joilla ongelma pyritään ratkaisemaan.

Hyvä esimerkki tossa oli, mä sain yhden tapauksen Englannista. Siellä oli yksi naisihminen, joka oli ystävänsä kanssa autoajelulla joutunut tällaisen valoilmion sisään. Kyseessä on ollut tämmöinen piiza-valon tyyppinen valoilmiö. Siitä oli sitten seurauksia sillä tavalla, että tämä poikakaveri koki aikamoisen shokin ja tuota sai myös ilmeisesti ihan fyysisiäkin vammoja aivoihinsa tästä. Joka tapauksessa tämän pojan tai miehen mielenterveys alkoi järkkyyä. Hän selvästi sairastui tämän tapauksen jälkeen, ja se on sinällensä selitettävissä ihan lääketieteellisesti sähkökenttien ja sähkövirtojen avulla. Tämän tapauksen jälkeen tämä nainen sitten selvisi vähän vähemmin vaivoin, ainoastaan jotain ihovaurioita tuli. Nekin on myös selitettävissä sähkövirralla. Mutta sitten tämä mies alkoi käyttäytyä uhkaavasti tätä naista kohtaan ja tämä mies myös aloitti rikollisen uransa. Yritti vakuutuspetoksia ja sitten jossain vaiheessa yritti vielä satuttaa tätä naista. Niille tuli tietysti ero, ja tämä nainen löysi uuden miesystävän, jonka kanssa sitten alkoi elämään yhdessä. Mutta kuitenkin tämä oli jäänyt kaivamaan hänen mieltään, koska hän ei tiennyt, mistä siinä loppuen lopuksi oli ollut kysymys. Sitten jouduttiin internetin kautta kirjeenvaihtoon, ja kyselin tietysti juurta jaksan tämän tapauksen taustat. Ja sitten kun hän oli saanut muutaman kirjeenvaihtokerran jälkeen sen tapauksen selostettua, aloimme sitten analysoimaan tätä tilannetta, ja sitten selvitin, mistä mun mielestä tässä tilanteessa oli kysymys, tällaisesta sähköilmiöstä ja sen aikaan saamista lääketieteellisistä vaurioista. Ja ainakin siinä tilanteessa sitten, kun meidän kirjeenvaihtomme päättyi, hän tuntui erittäin helpottuneelta ja onnelliselta siitä, että oli saanut tällaisen selvityksen siitä, mistä kaikki johtui. Ja nyt en tiedä, en ole ollut kosketuksissa vähän aikaan häneen, että onko tilanne edelleen sama

vai onko hän palautunut siihen aikaisempaan tilaansa. Mä uskoisin ja toivoisin tietysti, että tilanne olisi parempi jatkossakin. **Asiantuntija 1**

Hyvä diagnostikko hallitsee kaikki nämä kolme vaihetta. (Pirttilä 1997, 74-75) Kaikissa vaiheissa asiantuntijaa käyttää hyväkseen tietoa. Hän tietää, millaiset asiat ovat tärkeitä ja oleellisia kyseessä olevassa ongelmatilanteessa ja osaa näin tehdä tarvittavat alkuhavainnot ja hankkia riittävästi informaatiota diagnoosin tekemiseksi. Tieto on läsnä myös diagnoosin toisessa vaiheessa. Silloin asiantuntija hallitsemansa luokitusjärjestelmän avulla tunnistaa käsillä olevan ongelman ja erottaa sen muista samankaltaisista ilmiöistä: tässä kyseessä on tunnettu luonnonilmiöryhmä, piaza-valo. Kolmannessa vaiheessa asiantuntija neuvoo tietonsa perusteella maallikkoa siinä, miten hänen jatkossa tulee toimia.

Asiantuntijan tieto ei välttämättä aina ole hänen itsensä ”synnyttämää”. Esimerkiksi diagnostikon käyttämä luokitusjärjestelmä ei välttämättä perustu asiantuntijan omiin tutkimustuloksiin. Sen sijaan asiantuntija on aina tiedon välittäjä ja tässä tehtävässä toimiessaan hän ei välttämättä ole neutraali tiedon siirtäjä, vaikka asiantuntija joskus sellaiseksi esitelläänkin.⁴⁷ Maallikon yksilöllisten ongelmien ja asiantuntijan kohtaamisissa ei ole läsnä passiivinen tiedon kuljetusväline, vaan aktiivinen tiedon soveltaja. (Stehr 1992, 128; Stehr 1994, 186-187)

Professioidenkin sosiologiassa on havaittu, että käytännössä toimivat asiantuntijat joutuvat välttämättä transformoimaan tieteelliseen tutkimukseen nojaavaa formaalia tietoa vähemmän formaaliin ja epäsystemaattiseen muotoon kohdatessaan arkielämän vaihtuvat ongelmat (Friedson 1986, 215-217)⁴⁸. Sama piirre tulee esiin diagnostisessa toiminnassa: asiantuntijan täytyy soveltaa valmista luokitusjärjestelmää maallikoiden moninaisiin kokemuksiin. Jotta näistä soveltamisen ongelmista selvittää tarvitaan erityi-

⁴⁷ Professioiden sosiologiassa asiantuntijatieto esiteltiin yleisesti objektiiviseksi ja arvovapaaksi teoriaksi, jota professiot neutraalisti soveltavat asiakkaiden ongelmiin. (Pirttilä 1991, 78)

⁴⁸ Viime vuosina professioiden sosiologiassa on paljon keskustelu siitä, mikä merkitys tieteellisellä koulutuksella ja tieteellisellä tiedolla on silloin kun asiantuntija kohtaa maallikon yksilölliset ongelmat: Perustuuko ongelmanratkaisu todella tälle tiedolle vai onko sillä enemmänkin symbolinen merkitys ja ei varsinaista suhdetta ongelmanratkaisuun? (Torstendahl 1990, 3)

senlaista tietämystä. Nämä teemat nousivat esiin myös haastatteluissa. Tiedon hankintaan, rajoihin ja soveltamiseen liittyvistä kysymyksistä asiantuntija tulee tietoiseksi vain ”kentällä”, koska vasta siellä asiantuntija voi oppia ymmärtämään, miten ufoilmiötä on mahdollista lähestyä.

Tietyllä tavalla kokemukseräisellä tiedolla on merkitystä. Monia asioita on, monia ammatteja, jossa kokemukseräisellä tiedolla on erityinen merkitys. Kuvittelepas vaan, että rupeaisit vaikka puuveneitä tekemään. Kaikki maailman oppikirjat lukisit ja osaisit ne ulkoa, tarkkaan ja kaikki materiaalit ja kaikki, niin et välttämättä osaa vielä venettä tehdä. Polkupyörällä ajaminen, vaikka sä kaikki fysiikan lait oppisit ja tietäisit, mitkä on momentit ja kuinka paljon voi kallistaa tietyissä nopeudessa. Jos sä kaikki ne hallitsisit niin kuin fyysikkona, niin et välttämättä vielä osaa polkupyörällä ajaa. Tää on niin kuin sama ongelma ufotutkimuksessa: jos sä luet kaikki kirjat, kaikki maailman kirjat, niin sä et välttämättä vielä tiedä kumminkaan paljon mitään. **Asiantuntija**

6

Kaikki asiantuntijat olivat sitä mieltä, että tämän tiedon hankkimiseen ja soveltamiseen liittyvän käytännöllisen tietämyksen hallinta on olennainen osa asiantuntijuutta ja asiantuntijan pätevyyttä. Kysymys on sellaisista taidoista, joita ei voi siirtää: tällaista kokemukseen perustuvaa tietämystä ei voida koskaan täysin välittää.

Mutta sen lisäksi tähän liittyy kyllä aina kokemusta. Tutkijalla on tietysti aina yliopistosta semmoinen peruskoulutus, mutta se ei aina vielä tee siitä asiantuntijaa ennen kun se on itse tehnyt sitä tutkimustyötä, että se on nähnyt sen kentän itse ja ymmärtänyt, että millaista tietoa on saavutettavissa, mitkä on ne rajat. Kaikki tämmöinen tieto tulee vasta kokemuksen kautta. Sitä ei opi kirjoista, että siinä toinen puoli on tämmöinen käytännön kokemus. **Asiantuntija 4**

Asiantuntijoiden praktiseen tietämykseen on yleisesti liitetty seuraavanlaisia ominaisuuksia. Ensinnäkin se on kokemukseen perustuvaa tietoa, koska praktinen tietämys tuotetaan yleisesti käytännön neuvonantotilanteissa saatujen kokemusten kautta. Toiseksi se on toiminnallista, koska praktista tietämystä tarvitaan käytännössä. Tällöin praktinen tietämys esiintyy toimintaa ohjaavassa muodossa. Koska praktinen tietämys rakentuu subjektiivisesti merkityksellisistä, omakohtaisista kokemuksista, se on henkilökohtaista ja vaikeasti siirrettävää. Neljänneksi se on kontekstuaalista syntyessään parhai-

ten konkreettisissa tilanteissa ja ilmentyessään toimintaympäristössä, jossa se on hankittu. Praktinen tietämys on äänetöntä, hiljaista ja usein myös tiedostamattomaksi jäävää (kts. Svensson 1990, 61). Se on informaalia siinä mielessä, että sillä on merkitystä käytännön tilanteissa ilman, että arviointien ja ennusteiden perusteita kyettäisiin aina muodollisesti perustelemaan tai käsitteellistämään. Praktinen tietämys on impressionistista, koska se on tuntumatiedon kaltaista. Tällaista tietoa käytetään esim. silloin kun joudutaan yhdistämään asiakasta koskevaa tietoa oletuksiin hänen mahdollisista tarpeistaan ja odotuksistaan. (Eteläpelto 1997, 98-99)

Usein tällainen informatiivinen keskustelu, se niin kuin rauhoittaa tätä havaitsijaa. Kyse on myöskin sosiaalisesta ja psykologisesta kanssakäymisestä. Monet tapaukset on hyvinkin tällaisia erikoisia, jotkut jopa vähän intiimejä. Siinä mielessä luottamuskysymys kokijan ja tutkijan välillä on aina tärkeää. **Asiantuntija 6**

Alunperin praktinen tietämys ei kuulunut asiantuntijatutkimuksen kiinnostuksen kohteisiin. Sen piirissä oli lähinnä kiinnostuttu formaalista tiedosta: faktoista, teorioista ja käsitteistä. Myöhemmin asiantuntijatiedosta on erotettu tarkemmin erilaisia komponentteja, jotta paremmin on saatu esiin tiedon asema asiantuntijoiden toiminnassa. (Eteläpelto 1997, 98) Asiantuntijoiden tiedosta voidaan erottaa kodifioitu tieto, joka ei ole välttämättä teoreettista, mutta kuitenkin niin systemaattista ja formaalia, että se voidaan varastoida esim. tietokantoihin, kirjastoihin tai tutkimusraportteihin. Tällainen tieto on kaikkien ulottuvilla, jos vaan osaa etsiä oikeasta paikasta. Toinen komponentti on edellä esitelty praktinen tietämys, joka on "sanatonta" tietoa. Sitä ei voida kirjata ylös, vaan se varastoituu vain ja ainoastaan haltijaansa. Edellistä käsiteparia voidaan täydentää paralleelilla käsiteparilla jakamalla tieto vaeltavaan ja uppoutuneeseen tietoon. Vaeltava tieto liikkuu nopeasti ja helposti kontekstista toiseen. Uppoutunut tieto, kuten sanaton ja hiljainen tieto, on sidottu tai upotettu haltijaansa ja siirtyy kontekstista toiseen vain tämän mukana. (Gibbons et al. 1994, 24-26)

Tietämisen teknologia onkin kuin rautatie. Rautatie ei ole sen enempää globaali kuin paikallinenkaan. Se on aina paikallista, koska kaikkialla on omat matkustajat, työntekijät, asemat ja lippuautomaatit. Se on myös globaalia, koska rautatie voi viedä sinut Helsingistä Rovaniemelle tai Jyväskylästä Vladivostokiin. Samalla lailla tieto ja tietäminen ovat paikallisia jokaikisessä kohdassa, koska niillä on aina paikalliset käyttäjänsä, soveltajansa, kohdespesifisyytensä ja paikalliset totuutensa, instituuttitensa, tiedeyhteisönsä ja tutkimusaineistonsa. Silti se on myös globaalia, koska sitä voidaan kuljettaa kontekstista toiseen. Mutta kuten rautatie, sekään ei voi viedä sinua kaikkialle. Se on hybridi, jossa paikallinen ja globaali yhdistyvät. (Latour 1993, 117)

7.4 Vallankäyttäjä

Keskustelu asiantuntijoiden muuttuvasta roolista ja merkityksen lisääntymisestä myöhäismodernissa yhteiskunnassa on keskittynyt pitkälti asiantuntijoiden ja vallan väliseen suhteeseen ja asiantuntijoiden toimintaan vallan keskuksissa. Erityisesti ollaan oltu kiinnostuneita siitä, missä määrin olemme riippuvaisia asiantuntijoista ja onko yhteiskunnallinen valta siirtymässä asiantuntijoiden ei-demokraattisella menettelyllä valittuihin käsiin. Valta-keskuksien ja asiantuntijoiden välisten suhteiden tarkastelu on toki tärkeää ja tuo esiin yhden puolen asiantuntijuudesta nyky-yhteiskunnassa, mutta se ei löydä sitä neuvonantajien, ohjaajien, konsulttien ja asiantuntijoiden merkityksen kasvua, joka tapahtuu muuallakin kuin vallan keskuksissa. (Stehr 1994, 182) Asiantuntijat ja asiantuntijatieto koskettavat myös yksilöiden kaikkein yksityisimpiä elämänalueita.

Asiantuntijoiden erikoistuneeseen tietämykseen perustuva valta ei muistuta perinteisiä vallankäytön muotoja, vaan se on luonteeltaan kognitiivista tai teoreettista. Tietoon perustuvalla vallalla ei yleensä ole julkisen pakkovallan piirteitä ja sen vuoksi sitä ei pidetä repressiivisenä. Asiantuntijatieto esittää ja tarjoaa maallikoille uudenlaista käsitystä ja otetta maailmasta ja samalla muuttaa sekä maallikkoa että maailmaa. Vallankäyttäjän toimintaroolissa

asiantuntijat hyödyntävät kognitiivista auktoriteettiaan ja vaikutusvaltaansa poissulkemalla yksilöiltä ja ryhmiltä tiettyjä toimintavaihtoehtoja asettamalla normatiivisia standardeja, määrittelemällä tiedon kriteerejä ja estämällä relevantin tiedon vapaata kulkua. (Stehr 1994, 166, 169)⁴⁹

Tieto ja asiantuntijantieto eivät ole koskaan vain objektiivinen kuvaus todellisuudesta, vaan siihen sisältyy aina valintaa ja tulkintaa. Tieto muokkaa ja reflektoi käsityksiä siitä, miten asioiden tulisi olla. Se myös määrittää tilanteita, arvostuksia ja ihmisten tapaa ymmärtää elämää ja maailmaa. (Rueschemeyer 1986, 104) Asiantuntijoiden valta perustuu juuri tähän tiedon ominaisuuteen. Perinteinen baconilainen ”tieto on valtaa” -argumenttihan on sinänsä tyhjä. Tieto ei itsessään ole valtaa, vaan tiedon valta tulee vasta sen käytössä ja uusintamisessa. (Cheater 1995, 121)

En mä tiedä mihin asiantuntijuutta tarvitaan, mutta tieto on aina valtaa ja tieto on tärkeää. Voidaan kysyä, että oliko tärkeää, että tuota Amerikka löydettiin joskus aikanaan. Oliko se tärkeää Euroopalle? Tottakai se oli tärkeää. Mutta silloinkin se kesti seitsemäntoista vuotta ennen kuin eurooppalaiset uskoivat. Eli kaikki lisää tietoa. Nimenomaan teknologian ja tieteen kautta tämä on hyväksi, jos sitä vaan osataan oikein käyttää. **Asiantuntija 2**

Maallikko ei välttämättä koe asiantuntijoiden neuvoja vallankäyttönä. Sen sijaan asiantuntijat määrittävät tietonsa pohjalta hyvään ja ”oikeanlaiseen” elämään tähtääviä toimintanormeja, joiden hyödyllisyys tekee niistä helposti sisäistettäviä. Ne eivät näyttäydy maallikolle yksilön vapautta rajoittavina määräyksinä, vaan toiminnan mahdollistavina sääntöinä. (Warpenius 1997, 250) Kun arkielämään liittyvät epävarmuudet käännetään ”todelliseen tietoon” nojautuvalle kielelle ja maallikoita opastetaan käyttämään tekniikoita niiden ratkaisemiseksi, tulee yksilöllistyneistä elämäntilanteista asiantuntijan väliintulon jälkeen institutionaalisesta sosialisatiosta riippuvaisia yksilöllisiä elämäntilanteita. (Ahponen 1996, 70) ”Auttajat” asettuvat valta-asemaan,

⁴⁹ Pyrkimyksenä on vaikuttaa ihmisten mieliin tavalla, joka tukee tiedon haltijan omia näkökulmia: vaikutaan uskomuksiin, ymmärrykseen asioista, suunnitelmiin, ideologioihin, asenteisiin ja arvoihin. Tuloksena ei ole täydellinen ”hallinta” ja ”kontrolli”, vaan vaikuttaminen saattaa kohdistua yhteen rajattuun alueeseen ja se voidaan pyrkiä kumoamaan useilla erilaisilla vastavoimilla. ”Hallinta” on usein niin huomaamattomaa, että se ei tule esiin ennen kuin kyseinen puhe haastetaan. (Van Dijk 1993, 254-255)

koska he tietävät ”autettavia” paremmin, miten ongelmat voidaan ratkaista ja mikä ”autettaville” on parasta. Se, kuinka vahvaksi ”auttajien” dominaatioasema kehittyy, riippuu siitä, kuinka akuutteja ongelmia ja epävarmuutta tiedon puuttuminen aiheuttaa. (Bauman 1987, 20) Asiantuntijoille ei avaudu vallankäytön mahdollisuutta, jos maallikko selviää omaan elämänsä liittyvistä ongelmista itse. Valistusajattelun idea oli ainakin teoriassa se, että valistajien ja valistettavien välimatka lyhenee ja lopulta häviää. Sen sijaan baumanilaisen asiantuntijan ja hänen asiakkaansa välisen kuilun on määrääkin säilyä leveänä. (Koski 1998, 169)

Haastatteluissa ei erikseen käsitelty vallan tematiikka. Tästä huolimatta aihe nousi esiin ja haastatellut tunnustivat tämän asiantuntijan toimintaroolin. Mielenkiintoista oli se, että kysymys vallasta nousi esiin silloin, kun sivuttiin sen väärinkäytön mahdollisuutta.

...ja myöskin sitten laajentaisin toiseen suuntaan, että myöskin tällaisella asiantuntijalla on tavallaan vastuu niistä ei-asiantuntijoista. Että jos asiantuntija antaa jonkun lausunnon, niin täytyy siihen lausunnon sisältöön kiinnittää huomiota sillä tavalla, että ei tuota ylimääräistä ahdistusta ja tuskaa ihmiselle ja pelottele niitä. Ja mahdollisesti sellaisia ihmisiä, joita tällä alueella on hyvin paljon, sellaisia ihmisiä, joiden mielenterveys horjuu, jotka on hyvin veitsenterällä, jottei tämä niin sanottu asiantuntija sitten vastuuttomuuttaan tönäise sitä sinne kuilun toiselle reunalle. Sen mä liittäisin hyvin tärkeänä pointtina tähän asiantuntijuuteen. **Asiantuntija 1**

Asiantuntijoiden puheessa korostui se, miten asiantuntijoiden tieto muokkaa maallikoiden käsitystä todellisuudesta. Väärä tieto vääristää todellisuuskuvaa. Asiantuntijatiedon seurauksista johtuen tiedon siirtoon liittyy vastuu.

Sitten jos mä näen tai jos sen näkee, että hän on siinä kuilun reunalla mielenterveydeltään, niin kaikkine käytettävissä olevin keinoin pyrin välttämään sitä, että se joutuisi kuilun yli eli pyrin tavallaan antamaan semmoista informaatiota, mikä on omiaan normalisoimaan sitä sen ihmisen tilannetta. **Asiantuntija 1**

Siis minä koen sen vastuun erittäin selvästi, ja ei se tule esille pelkästään näissä julkisissa esiintymisissä, vaan melkein herkimmät tilanteet on ne, kun ihmiset soittaa puhelimesta ja on elämä suurin piirtein pirstaleina ja ihminen on kokenut sellaisia dramaattisia ufokokemuk-

sia, joista ei saa minkäänlaista otetta. Siinä yksikin väärä sana saattaa olla aikalailla kohtalokas. **Asiantuntija 3**

Eli se vastuu on sitä, että ei ainakaan tietoisesti vahingoita ihmiskuntaa ja ainakaan tietoisesti levitä vääriä. Jos itse luule, että joku tieto on oikea ja esittää sen eteenpäin: semmoista voi varmasti tapahtua kenelle tahansa. Mutta kun se tiedetään, että hei tämä on valhetta levitä se eteenpäin. Niin sitä ei saisi mun mielestä kukaan edes rahasta suostua tekemään, mutta sitä tehdään tänä päivänä ympäri maapalloa, valitettavasti. **Asiantuntija 2**

On epätodennäköistä, että kaikenlainen tieto voi toimia vallan lähteenä kaikissa konteksteissa. Tietoon sisältyvä valta on riippuvainen tarjolla olevasta vaihtoehtoisesta ja kilpailevasta tiedosta ja kilpailevista vallan muodoista. Tietoon liittyvä valta riippuu haastajien heikkoudesta, ei niinkään tietoon itseensä sisältyvästä auktoriteetista. (Stehr 1992, 118) Valta ei siis kiinnity tiedon haltijaan ja siirry hänen mukanaan kontekstista toiseen.

7.5 Myyntimies

Baumanin asiantuntijan määritelmän mukaan asiantuntijuudelle löytyy paikka vain, jos nykyihmisen olemassaolossa on jotakin sellaista, joka vaatii asiantuntijoiden väliintuloa ja neuvojenantoa. Toimintamahdollisuuksien kasvamisen seurauksena on valinnan toimintatyyppi tullut keskeiseksi myöhäismodernissa yhteiskunnassa. Nykyhetken paradigmaattinen hahmo on Gerhard Schultzen mukaan valitsija, jonka elämän suurin epävarmuustekijä on valinnanmahdollisuuksien loputon määrä. (Noro 1995, 121-124) Yksilöllistymiskehityksen myötä elämään liittyvät epävarmuudet ovat yksityistyneet ja tämän vuoksi maallikot ovat yhä halukkaampia kääntymään asiantuntijoiden puoleen. (Bauman 1991, 197-208) Maallikon näkökulmasta asiantuntija tarjoaa sosiaalisesti hyväksytyjä ratkaisuja yksilön ongelmiin, epävarmuuksiin ja ahdistuksiin, jotka asiantuntija ensin on määritellyt ratkaisua vaativiksi ongelmiksi. (Bauman 1992b, 83, 88) Bauman nimittääkin asiantuntijoita ”varmuuden myyjiksi”. Heidän myymänsä varmuus on kuitenkin vain väliaikaista, sillä pian on tarjolla uusia epävarmuuksia ja vaihtoehtoja. (Jallinoja 1995, 46)

Asiantuntijoiden kasvava joukko ei ole onnistunut eliminoimaan niitä ongelmia, joita ratkaisemaan heidät on ”kutsuttu”. Itseasiassa ongelmien määrä on ollut jatkuvasti kasvussa. Nämä kaksi trendiä, ongelmien ja asiantuntijoiden kasvu, ovat riippuvaisia siinä mielessä, että asiantuntijoiden palveluille ei riitä kysyntää, jos ei jatkuvasti synny lisää ongelmia, joiden ratkaisu vaatii asiantuntijoiden tietoja ja taitoja. (Stehr 1994, 165) Nykypäivänä markkinat eivät mukauta tarjontaansa olemassaolevaan kysyntään, vaan pyrkivät luomaan uutta kysyntää vastaamaan potentiaalista tarjontaa. Tämän onnistuminen riippuu siitä, kuinka tehokkaasti voidaan osoittaa uudella tuotteella olevan käyttöarvoa. Kuluttajat ovat valmiita maksamaan tuotteesta vain silloin, jos he katsovat, että heillä on tarve, jonka tuo tuote lupaa tyydyttää. Tuotetta tuskin myydään, jos hyödyllisyyttä ei voida osoittaa. Jos asiantuntijuutta tarkastellaan hyödykkeenä, täytyy myös sen täyttää markkinoiden yleiset säännöt. Tämän vuoksi kaikkien asiantuntijoiden on aluksi luotava riittävä kysyntä vastaamaan hänen tarjoamiaan palveluita. Asiantuntijoiden vaihtoarvo voidaan legitimoida vain käyttöarvolla. Tämän käyttöarvon täytyy taas vastata kuluttajien joko tietoisia tai tiedostamattomia tarpeita. Asiantuntijuuden kauppa perustuu näiden yleisten tarpeiden muokkaamiseen erityisiksi asiantuntijaongelmiksi⁵⁰. Erityisesti tätä tapahtuu tiedostamattomien tarpeiden kohdalla. (Bauman 1992b, 96-97)

Lyotardin (1985) mukaan tiedon tarjoajien ja käyttäjien suhde tietoon onkin omaksumassa muodon, joka tavaroiden tuottajilla ja kuluttajilla on tavaroihin, toisin sanoen arvomudon. Tietoa tuotetaan myytäväksi, ja sitä käytetään ja tullaan käyttämään, jotta se tuottaisi uutta arvoa uudessa tuotannossa, molemmissa tapauksissa siis kiertoa varten. Tieto ei ole enää päämäärä sinänsä, se menettää tässä mielessä ”käyttöarvonsa”. (Lyotard 1985, 13) Haastatellut eivät esitelleet itseään tiedon myyntimiehiksi sen enempää kuin maallikoita tiedon kuluttajaksi. Heidän puheessaan tieto ja totuus asettuivat

⁵⁰ Maallikot eivät ole siis ainoastaan kyvyttömiä löytämään ratkaisuja omiin ongelmiinsa, vaan he ovat yleensä kyvyttömiä jopa määrittelemään omat ongelmansa. (Rueschemeyer 1986, 108)

itseisarvoiksi. Asiantuntijan tehtävä on maallikoiden palvelu ja hänen toimintansa motiivit ovat altruistisia.

Yleensä minä kyllä aika pitkälle suhtaudun ufoasiantuntijan rooliin tällöisenä, ehdottomasti en yksipuolisesti tutkijan tehtävänä, vaan ihmiset, jotka kokee näitä asioita, ne joutuu niin yksin olemaan näiden asioiden kanssa, että siinä erittäin tärkeä osa on tällöisellä auttamis- ja palvelutehtävällä. **Asiantuntija 3**

Yhdenkin muistan, pari koulutyttöä pyysi tietoja. Se oli *Kuolemaa ei ole* -kirjan julkaisun jälkeen. Valitettavasti mulla ei ollut aikaa vastata ja mulla on vieläkin huono omatunto siitä, kun koululaiset lähestyy, olisi pitänyt vastata. Vaikka se ei olisi vienyt kuin viisi minuuttia, jos oikein tiukaksi olisi pannut, mä en silloin vastannut. Silloin mä päätin, että mä olen aina käytettävissä, jos joku haluaa tietoja. **Asiantuntija 2**

Samanlaiset ajatukset olivat keskeisessä asemassa myös funktionalistisen professiotutkimuksen piirissä: professionaalisten asiantuntijoiden toimintaa ohjaa eettinen koodisto ja asiantuntijoiden keskeinen tehtävä on maallikoiden palvelu ja samanaikaisesti ”yhteisen hyvän edistäminen” yhteiskunnassa.

Sen sijaan kriittinen professiotutkimus on syyttänyt professioita siitä, että niiden apu on riippuvainen palkkiosta, jotka avun tarvitsija tarjoaa professioille itselleen. Professionaalinen spesialisti ei välttämättä ole sellainen neutraalisti ja altruistisesti suuntautunut maallikoiden puolestapuhuja, kun professioiden ideologia ja kun professioiden funktionaalinen tutkimussuunta antoi ymmärtää⁵¹. (Konttinen 1990, 58-60) Terence Johnson esitti jo 1970-luvulla tutkimustensa perusteella, että professionaalinen ammattilaisen reaalinen toiminta voi huomattavasti poiketa heidän ideaalista toiminnastaan. Johnsonille professiot eivät olleet varsinaisesti ammatteja, vaan niissä on viime kädessä kyse maallikoiden l. asiakkaiden ammatillisesta kontrollista. Asiantuntijan ja asiakkaan suhde on ensisijaisesti kontrollisuhde, jossa asiantuntija kontrolloi maallikkoa ajaakseen omaa etuaan. Samanaikaisesti

⁵¹ Tässä on huomautettava, että professioiden sosiologia tutki nimenomaan professioiden kollektiiveja ei yksittäisiä asiantuntijoita. Professionaalisten ryhmien jäsenet eivät välttämättä toimi samalla tavalla kuin ryhmä kokonaisuutena. (Saks 1995, 12)

se on palvelusten tuottajan ja kuluttajan välinen suhde. (Johnson 1972, 41-47) Johnsonin mukaan professiot käyttävät etiikkaansa vallan välineenä. Etiikka takaa asiantuntijoille toiminnallisen autonomian ja oikeuttaa asiakaisiin kohdistuvan intervention, eikä sen tarkoituksena ole yhteisen hyvän realisointi. (Pirttilä 1994, 162) Professionalisoituminen on ollut prosessi, jossa asiantuntijapalvelujen tuottajat ovat pyrkineet synnyttämään kysynnän ja markkinat omia palvelujaan varten ja tämän jälkeen saavuttamaan kontrollin näille markkinoilla asiantuntijuuteensa vedoten (Larson 1977, xvii).

Vaikka asiantuntija eivät määritellään itseään myyntimieheksi ja -naiseksi, he tunnistivat ufokentältä asiantuntijoita, jotka käyvät kauppaa asiantuntijatiedolla.

Onhan siinä tietysti näitä, sama tietysti koskee horoskoopin tekijöitä tai ennustajia, jotka on tämmöisellä... Kyllähän tästä pystyy rahaa repimään ja revitään tästä ufoasiasta. Kirjoitetaan esim. vetäviä kirjoja ja pidetään esitelmiä ja tämmöistä ja myydään erilaisia mittareita, joilla ufoja havaitaan ja kaikkea tämmöistä. Silloinhan se on tietysti huijausta, jolla sitä rahaa kerätään. **Asiantuntija 5**

Tietoa myyvä asiantuntija esiintyy asiantuntijana hyötyäkseen itse ja hänen ”rikostaan” pahentaa vielä se, että hän hyötyy maallikon kustannuksella. Maallikoilla ei ole mahdollisuutta arvioida, onko asiantuntijan myymä ”tavara” todella tietoa vai jotain muuta, ja koska kaupparatsut vetoavat aina ostajan heikkoihin kohtiin, maallikko erehtyy helposti ja antaa rahansa huijarille.

Yksi vaara on ainakin se, että.... sen onnettoman ihmisen kannalta, jos tällainen ns. asiantuntija tuota on sitä tyyppiä, että se haluaa rahastaa tiedoillaan eli se julkaisee kirjoja ja kasetteja ja kaiken näköistä muuta yhtenä putkena ja myy ne sitten ihmisille, niin se minun mielestäni jo muistuttaa ihmisten hyväksikäyttöä. Ne eivät välttämättä Suomen mittakaavassa ole kovin suurta bisnestä ja tällä alueella pyörivät ihmiset ovat suhteellisen pieni joukko, mutta kyllä siellä muutama miljoona Suomessakin pyörii vuosittain tämän asian ympärillä. Lähinnä se toinen vaara mikä siihen tulee on se, että saa mielenterveydellisiä seurauksia, mutta yksi seuraus mikä siitä on, että menee rahat. Ihmisten pitäisi ymmärtää, että kaupparatsut haluaa rahansa. Lamavuodet ilmei-

sesti ovat, vaikka ihmisillä on ollut vähän rahaa käytettävissään, niin se hätä ja tuska on saanut suuren joukon laittamaan vähäisetkin rahansa ja etsimään sitten mielenrauhaansa tällaisista liikkeistä ja kauppatavarasta. **Asiantuntija 1**

Asiantuntija kääntää maallikon todelliset ongelmat näennäisongelmiksi, joihin sitten tarjoaa kalliita ratkaisujaan. Asiantuntijat eivät olleet yksimielisiä siitä, kuinka paha ongelma tämä on Suomen ufokentällä.

Sanottaisiinko niin, että tällaisia huijausyrityksiä on tosi vähän, koska yksi motiivihan on aina raha. Suomessa ei voi saada ufohavainnolla rahaa. Suuressa maailmassa, jos teet kunnan havainnon ja kirjoitat siitä kirjan, sä voit myydä ihan miljoonia kirjoja. Mutta se ei Suomessa kerta kaikkiaan. Siinä mielessä Suomessa ollaan paremmassa tilanteessa, että sä et voi niin kuin ufoilla tehdä rahaa. Tässä maassa ei kukaan ole ufoilla tehnyt vielä rahaa, siis suhteessa kuluihin. Kyllä nyt muutamien henkilöiden kirjoja on jonkun verran myyty, mutta niistä saadut rahat...pidän niitä aika pieninä määrinä. Sitä pidän niin kuin Suomen onnena täällä ei tuota ole raha motiivina. En mä muualla tiedä, mutta ainakin on houkutuksen mahdollisuus, jos ajatellaan, että tekeisempä nyt sellaisen tarinan ja tekeisempä nyt siitä kirjan ja jos hyvä tuuri käy niin saan vielä myytyä, vaikka kuinka paljon. Toisaalta taas verrattuna Amerikkaan, missä on hirveä kilpailu, sen täytyy olla varsin erikoinen kirja, että saa sen menemään läpi siellä. Suomessa julkaistaan todella vaatimattomia aiheeseen liittyviä kirjoja. **Asiantuntija 6**

Haastatellun puheesta on luettavissa, että Suomen onnellista tilannetta ei niinkään selitä asiantuntijoiden epäitsekäs asennoituminen tehtävänsä, vaan markkinoiden pienuus. Rikos ei kannata, koska kysyntää ei vielä ole tarpeeksi. Eroista huolimatta kaikkien asiantuntijoiden puheessa nousivat esiin nämä teemat ja yleensä silloin kun puhuttiin asiantuntijuuteen liittyvistä ongelmista ja vaaroista. Myyntimiehen toimintarooli on riippuvainen edellisessä alaluvussa esitellystä vallankäyttäjän toimintaroolista, koska jos asiantuntijan asemaan ei liity valtaa suhteessa maallikkoon, hän ei voi kontrolloida asiakkaitaan omien etujensa mukaisesti.

8. USKOTTAVUUDEN ONGELMA

David Harvey (1989) määrittää postmodernia ajan ja tilan tiivistymisen kautta. Tämä elämäntahdin nopeutuminen ylittää tilalliset rajat ja lyhentää aikaperspektiiviä: maailma kutistuu globaaliksi kyläksi. Maailman kiihtymisellä on seurauksia, jotka heijastuvat niin taloudellisiin ja poliittisiin käytäntöihin kuin kulttuuriin ja sosiaaliseen elämään kokonaisuutena. (Harvey 1989, 284-307) Tuotanto ja kauppa keskittyvät maailmanlaajuisesti ja muodit, trendit ja ostajien tarpeet vaihtuvat alati. Kansainväliset tietojärjestelmät ja mediat välittävät uutta maailmanjärjestystä ohjaavaa tietoa. (Pirttilä 1997, 80) Postmodernissa maailmassa merkit, imagot ja merkitysjärjestelmät ovat tärkeitä. Niillä ei ole merkitystä ainoastaan mainonnassa, markkinoinnissa ja mediassa, vaan imagokysymys aktualisoituu myös auktoriteettien kohdalla ja tästä löytyykin yhteys asiantuntijoihin. Kaikille auktoriteeteille, myös asiantuntijoille, ja niiden legitimitetille on välttämätöntä uskottava imago. (Harvey 1989, 284-307) Kun tavoitellaan asiantuntijuutta myöhäismodernissa maailmassa tärkeä kysymys onkin, mihin asiantuntijoiden ja heidän neuvojensa uskottavuus voi perustua. (Stehr 1994, 202) Tähän asti näitä kysymyksiä on lähestytty rajaamalla pois niitä asioita, joihin asiantuntijan asema ei voi perustua. Nyt pyritään hahmottamaan niitä asioita ja tekijöitä, joilla asiantuntija voisi rakentaa asemaansa uskottavalla tavalla.

8.1 Tuttuja ja tuntemattomia

Ennen asiantuntija ja hänen asiakkaansa useimmiten tunsivat toisensa henkilökohtaisesti. Esimerkiksi maaseudulla paikallinen lääkäri oli yksi yhteisön jäsen, jonka kaikki tunsivat ja tiesivät. Luottamus rakentui henkilökohtaiselle suhteelle. Nykyään asiantuntijat esiintyvät maallikoille hyvin anonyymeina ja tämän vuoksi luottamus ei enää voi rakentua näin. (Derber, Schwartz & Magrass 1990, 28-29) Toki maallikot ja asiantuntijat edelleen kohtaavat

henkilökohtaisestikin. Paradoksaalisesti nimenomaan henkilökohtaisissa tapaamisissa luottamus- ja uskottavuuskysymykset ovat erityisen aktuelleja. Henkilökohtaiset kohtaamiset ovat asiantuntijoiden heikkoja kohtia, koska niissä asiantuntija on aina läsnä inhimillisenä, eikä hän voi esimerkiksi ”piiloutua” asiantuntijajärjestelmiin. Tapaamisia on mahdollista säädellä ja ne voivat pyrkiä ottamaan muodon, jossa ystävyys kaltaisen luottamuksen luominen on mahdollista. Oma lääkäri -kokeilut ovat hyvä esimerkki tällaisesta.

Suurimmaksi osaksi maallikot kohtaavat asiantuntijoiden kanssa satunnaisesti ja tapaamiset ovat hyvin lyhytkestoisia, joten edellä mainitun kaltainen strategia ei ole mahdollinen. Kohtaamisten onnistuminen riippuu pitkälti siitä, miten asiantuntija esiintyy. Molemmille osapuolille on selvää, että vakuuttelua tarvitaan. (Giddens 1990, 83-85, 91) Yksi tapa on toimia samalla tavalla kuin yritykset. Esimerkiksi lentoyhtiöt vakuuttavat asiakkaita kuvilla jämaköistä lentäjistä siisteissä univormuissa, lääkäreillä on valkoiset takkinsa ja lakimiehillä tummat pukunsa. Tämä kaikki on asiantuntijoiden imagon rakennusta. Yhä enemmän turvaudutaan myös puhtaasti mainontaan. (Derber, Schwartz & Magrass 1990, 15) Suomessa tämä ei vielä ole kovin yleistä, mutta esimerkiksi Yhdysvalloissa monen lakimiehen mainos pyörii paikallisilla tv-kanavilla.

Yksilöllistymiskehityksen myötä virallisten kvalifikaatioiden merkitys asiantuntijoiden aseman määrittämisessä on vähentynyt ja asiantuntijoiden yksilölliset ominaisuudet ovat tulleet tärkeämmiksi. Yleiset, koko ryhmään liittyvät symbolit ovat menettäneet merkitystään. Tämä koskee myös muodollista tutkintoa. Tutkintotodistus ei enää takaa haltijansa pätevyyttä itsensänselvästi, vaan hänen on osoitettava pätevyytensä toistuvilla näytöillä ja luotava henkilökohtainen maineensa. (Konttinen 1997, 58) Tämän vuoksi myös professionaalisten asiantuntijoiden on ryhdyttävä uudelleen järjestylihin. Asiantuntijan itsearvoisen auktoriteettiaseman sijasta korostuu se, mitä sanottavaa hänellä on ja miten hän sen sanoo (Eräsaari 1997, 65). Neu-

vojenannossa korostuvat tapa, millä asia esitetään ja esittäjän henkilökohtaiset ominaisuudet, esimerkiksi karisma ja mahdollisuus käyttää mediaa apuna. (Beck 1992, 169)

Valitettavasti se vaikuttaa, sen ei pitäisi vaikuttaa, mutta kyllä se vaikuttaa. Monta kertaa se, miten se asia esitetään on paljon enemmän kun se, että mitä se on. Olisi hyvä tietysti jos asiantuntija jonkin verran osaisi esiintyä, siinä tällainen taikurin taitokin voisi olla avuksi, yleensä esiintymistaito. **Asiantuntija 5**

Hyvä esimerkki tällaisesta yhdistelmästä ovat kaksi viime aikoina kovin kysyttyä asiantuntijaa, nimittäin Jari Sarasvuo tai Marco Bjuström. Molemmissa yhdistyy tehokkaalla tavalla henkilökohtainen karisma ja kyky käyttää mediaa apuna.

8.2 Välitettyä neuvojenantoa

Maallikot kohtaavat asiantuntijatietoa ja -tulkintoja jatkuvasti, vaikka eivät kohtaakaan asiantuntijoita henkilöinä. Erilaiset viestintävälineet kuljettavat molempia kaikkialle ja näin niistä tulee osa maallikoiden elämää. Useasti maallikko ja asiantuntija kohtaavatkin median välityksellä. Tämän vuoksi on syytä lähemmin tarkastella näiden tapaamisten luonnetta ja yleisesti median merkitystä myöhäismodernissa.⁵² Jokapäiväinen elämä on yhä enemmän median läpäisemää. Joukkoviestinnän läsnäolo arkielämässä on tullut jatkuvasti intensiivisemmäksi. Kulttuuriset ilmiöt, jotka ennen perustuivat kasvottaiseen vuorovaikutukseen, nielaistaan yhä uudelleen osaksi median eri muotoja, joissa ne sitten uudelleen muotoillaan⁵³. (Thompson 1996, 94-97) Erilaiset kulttuuriset käytännöt ja ilmaisut saavat ilmiänsä, leviävät ja muuntuvat joukkotiedotuksen kautta. Median levittäytyminen on johtanut koko kulttuurin medioitumiseen sekä mikro- että makrotasolla.

⁵² Tästä syystä oli tärkeää, että haastatellut asiantuntijat olivat sellaisia, että heillä oli kokemusta mediasta ja sen asiantuntijuuden mukanaan tuomista ulottuvuuksista.

⁵³ Kun traditiot tulevat yhä riippuvaisemmiksi mediasta, ne samalla irrottautuvat yksilöistä, joiden kanssa ollaan jokapäiväisessä vuorovaikutuksessa ja depersonalisoituvat. Muutos ei ole täydellinen, mutta sen seurauksena traditiot saavuttavat jonkinlaisen autonomisen auktoriteettiaseman, koska ne eivät enää ole riippuvaisia yksilöistä, jotka siirtävät traditioita sukupolvelta toiselle. Traditiot irrottautuvat paikallisista konteksteista ja delokalisoituvat. Ne eivät jää kuitenkaan vapaasti leijumaan, vaan uudessa tilanteessa traditiot voivat kiinnittyä ei-paikallisiin konteksteihin ja yksiköihin. (Thompson 1996, 97-99)

Tämän pitkävaikutteisen historiallisen prosessin johdosta mediasta on tullut suhteellisesti tärkeämpi kaikissa myöhäismodernin yhteiskunnan kulttuuri-sissa ilmiöissä. Median kautta välittyvät ”tekstit” ovat yhä merkityksellisempiä sille, kuinka ihmiset suhtautuvat toisiinsa ja miltä maailma heidän ympärillään näyttää. (Fornäs 1998, 258)

Gianni Vattimon (1989) mukaan elämmekin yhteiskunnassa, jota mediat keskeisesti määrittävät. Ne luonnehtivat yhteiskuntaa, mutta eivät niinkään entistä ”läpinäkyvämpänä”, entistä enemmän itsestään tietoisena ja valistuneena yhteiskuntana, vaan monimutkaisempana ja kaoottisempana. Mediat tuottavat maailmankuvien elementtien räjähdysten ja monikertaistumisen. Massakommunikaatiolla on ollut tärkeä asema suurten kertomusten hajoamisessa⁵⁴. Kommunikaation moninkertaistuminen on antanut alakulttuureille puheoikeuden. (Vattimo 1989, 16-17) Median kehityksen myötä on ollut mahdollista oppia maailmoista, sekä todellisista että kuvitteellisista, jotka eivät kuulu jokapäiväisen elämän piiriin. Yksilön näkökulmasta tällä on ollut pitkälle meneviä vaikutuksia. Nyt on mahdollista ottaa etäisyyttä kasvotaisessa vuorovaikutuksessa siirrettyihin symbolisiin sisältöihin ja paikkaan sidottuihin auktoriteetteihin. Ei-paikallinen tieto on käsillä kaikille⁵⁵. (Thompson 1996, 94-97) Samalla valinnan mahdollisuudet ovat lisääntyneet valtavasti. Yhden ainoan oikean vaihtoehdon on korvannut runsauden pula. Ajatus yhdestä todellisuudesta on yhä vaikeampaa tavoittaa, koska todellisuutta eri puolilta käsittelevä informaatio lisääntyy ja jatkuvasti intensivoituu. Todellisuus on monien kuvien kohtaamista, tulkintoja ja rekonstruktioita⁵⁶. (Vattimo 1989, 16-17)

⁵⁴ Jos Vattimon ja Lyotardin näkemykset yhdistetään, voidaan tieteen metakertomusten ja auktoriteetti-aseman hajoamista lähestyä kahdesta näkökulmasta joko metakertomusten sisäisistä ongelmista tai niistä ulkoisista muutoksista, joita tapahtuu maailmassa, jonka tiedettä nuo kertomukset pyrkivät legitimoimaan.

⁵⁵ Vaikka median leviäminen mahdollistaa paikallisista sitoumuksista irrottautumisen, se ei johda automaattisesti modernien elämäntyylien omaksumiseen ja traditioiden hylkäämiseen. Monille ihmiselle tilanne ei esittäydy joko - tai -valinnaksi. Useat järjestävät elämäänsä niin, että siihen sisältyy molempia elementtejä. Media kautta tapahtuvat vieraiden elämäntapojen kohtaamiset muokkaavat, muuttavat ja jopa vahvistavat traditioita. Tästä esimerkkinä islamin kasvu. (Thompson 1996, 94-97)

⁵⁶ Vattimo kuvaama postmoderni muistuttaa Baumanin postmodernia pluralistista maailmaa, jossa tehdään jatkuvia muutoksia keskustelijoiden tiedollisiin karttoihin, tiedon varastoihin ja jaettuihin merkityksiin.

Medioituneessa maailmassa asiantuntija ja maallikko kohtaavat useimmiten jonkin median välityksellä. Nämä tilanteet eroavat sekä ajallisesti että paikallisesti henkilökohtaisista kohtaamisista. Kun asiantuntija henkilökohtaisesti konsultoi maallikkoa, molemmat ovat läsnä samassa tilassa ja ajassa. Medioiden välityksellä vuorovaikutus on mahdollista sellaistenkin yksilöiden välillä, jotka eivät ole samassa aika - tila-kontekstissa. Viestimien kautta tapahtuvalle viestinnälle onkin ominaista melkoinen sekä ajallinen että paikallinen epäyhtenäisyys. Joukkoviestinnän ”tekstit” tuotetaan eri aikaan ja eri paikassa, kun ne kulutetaan. Nimenomaan tämä ajallisen ja paikallisen epäyhtenäisyyden mahdollistava tekniikka erottaa joukkoviestinnän muunlaisista vuorovaikutuksen muodoista. (Fairclough 1997, 55) Tämän erityispiirteen vuoksi median kautta tapahtuva vuorovaikutus on useimmiten yksisuuntaista ja muistuttaa enemmän monologia. Sellaisia sosiaalisen vuorovaikutuksen muotoja, joissa on mukana massakommunikaatiovälineitä kuten kirjoja, sanomalehtiä, radio tai televisio voidaan yksisuuntaisuutensa vuoksi kutsua välitetyksi näennäisvuorovaikutukseksi⁵⁷. (Thompson 1996, 94-97)

Toinen joukkotiedotusvälineitä olennaisesti määrittävä piirre on niiden yleisöjen joukkoluonteisuus. Yleisökoke lisää medioiden valtaa ja vaikutusmahdollisuuksia. Joukkoviestinnän kohdalla aktualisoituakin kysymys siitä, kuka saa osallistua viestintään ja kenellä on mahdollisuus kirjoittaa, puhua ja olla esillä välitetystä näennäisvuorovaikutuksessa. (Fairclough 1997, 57-58) Välitetyn näennäisvuorovaikutuksen kautta asiantuntijalle on mahdollista saavuttaa valtava joukko maallikoita, jos hänelle vain myönnetään puheoikeus. Samalla asiantuntijuudesta tulee ei-paikallista. Samalla tavalla kuin henkilökohtaisissa kohtaamisissa, voidaan median välityksellä rakentaa asiantuntijan asemaa ja synnyttää luottamusta. Media mahdollistaa jopa jossain määrin aiemmin mainitun tuttuuden strategian hyödyntämiseen. Asiantuntijoihin voi nimittäin tutustua median välityksellä näennäisesti hyvin henkilö-

⁵⁷Thompson erottaa välitetyn näennäisvuorovaikutuksen välitetystä vuorovaikutuksesta, jota on esimerkiksi kirjeiden kirjoittaminen tai puhelinkeskustelut. Välitetty vuorovaikutus eroaa välitetystä näennäisvuorovaikutuksesta siinä, että se on kaksisuuntaista. (Thompson 1996, 94-95)

kohtaisella tasolla. Hyvä esimerkki tästä ovat edellä mainitut kaksi asiantuntijaa. He tuntuvat meistä tutuilta, koska molemmat ovat vierailleet olohuoneessamme kerran viikossa ja lisäksi meidän on ollut mahdollista tutustua heihin vielä paremmin lehtien palstoilla. Media ei ole eksplisiittisesti mandatoitu asiantuntijoille, mutta se on monien asioiden suhteen neuvonantaja kuuntelijoille, katselijoille ja lukijoille. (Stehr 1994, 199) Mediassa ei välitetä ainoastaan asiantuntijatietaa ja asiantuntijoiden tulkintoja. Media kertoo myös, kuka tai ketkä ovat asiantuntijoita. Tämän vuoksi asiantuntijan kannalta ei ole merkityksellistä ainoastaan se, että saa mahdollisuuden välilliseen näennäisvuorovaikutukseen, vaan oleellista on myös se, millaisesta asemasta, asiantuntijan vai ei-asiantuntijan, hän saa puheenvuoronsa esittää.

8.3 Tulkintojen sekamelska

Haastatellut asiantuntijat olivat tietoisia tästä median kyvystä antaa asiantuntijan leima.

Medialla on tämä ongelma siinä, että sillä ei ole asiantuntijoita, eikä edes tiedä mistä hakea asiantuntijoita. Välttämättä se ensimmäinen matkasaarnaaja, joka sattuu kohdalle, ei ole se oikea henkilö median kannalta ja sen lopputuloksen, objektiivisen tuloksen saamiseksi. Nimenomaan ne ovat varsin yksisilmäisiä, lähinnä perustuvat toimittajan omaan mielenkiintoon ja tuttavuuksiin ja tällaisiin asioihin ja siitä ohjelmasta tulee juuri sen toimittajan näköinen. Ei siinä sitten asiantuntemuksesta sinällään näissä ohjelmissa voi puhua. Valitettavasti tää jää viihteen tasolle ja tämä yhdistelmä on mahdollisimman huono, mielummin olisi semmoiset ohjelmat kokonaan pois. **Asiantuntija 1**

Tietysti tuohon asiantuntijuuteen sinänsä liittyy ongelmia niin kuin median kautta. Siellä kun ne löytää jonkun, joka suostuu esiintymään jossain asiassa asiantuntijana, niin hetken päästä se on kaikkien asioiden asiantuntija ja antaa syvällisiä lausuntoja aiheesta kuin aiheesta. Median pitäisi tehdä selvä ero siitä, kuka on minkäkin alueen asiantuntija. **Asiantuntija 4**

Kohdatessaan maallikon asiantuntija pääsee harvoin aloittamaan ”puhtaalta pöydältä”, koska maallikko on todennäköisesti ollut jo kosketuksissa muihin tulkintoihin: maallikon ja asiantuntijan kohtaamisissa on maallikoiden

arkitiedon ja asiantuntijoiden tiedon lisäksi useimmiten läsnä vasta-asiantuntijoiden tietoa, jota mm. media tehokkaasti levittää.

Useimmiten se kuva, jos kuva ufoilmiöstä muodostetaan esimerkiksi suomalaisten iltapäivälehtien perusteella tai jos niitten perusteella muodostetaan käsitys mistä hyvänsä asiasta, niin voi olla varma, että se ei välttämättä ole kovin todenmukainen. Jos on vähänkin seurannut iltapäivälehtiä, niin siellähän tehdään niin kuin sensaatiouutisia asioista, joissa ei ole mitään aineksia siihen. Ja valitettavasti, lähinnä nyt tulee mieleen nämä iltapäivälehdet, jos kuva muodostuu näiden lehtikirjoittelujen perusteella, niin se ei oikein ole mun mielestä hyvä juttu.

Asiantuntija 6

Mediassa välitetään sekä faktaa että fiktiota ja myös ufoilmiö esiintyy siellä molemmissa muodoissa. Asiantuntijat pitivät ongelmallisena sitä, että niitä ei eroteta selkeästi toisistaan.

Yksi mikä tässä mediassa vaikuttaa on se, minkä minä toin jo esille, että dokumentin nimellä esitetään tuulesta temmattuja väitteitä ja sitten kun se yhdistetään, niin kuin mä kerroin toiseen, jossa viitataan siihen niin sekin saa uskottavuuden... kiemurrellaan tällä tavalla. Siinä on ehkä jonkinlainen vaara, että ihmiset saa väärää tietoa. **Asiantuntija 5**

Mutta tietyn tyyppiset fiktiot esimerkiksi tämän af Grannin tekemät fiktiot, kun niistä pyritään tekemään dokumentin luontoisia, niin ne on omiaan sekoittamaan ihmisten käsityksiä asioista. He eivät pysty yksinkertaisesti ratkaisemaan sitä kohtaa, jossa totuus loppuu ja fiktio alkaa. **Asiantuntija 1**

Mediassa tietynlaiset tuotteet liitetään faktatietoon. Latinan documentum tarkoittaa todistetta. Dokumentin oletetaan kuvaavan todellista tapahtumaa ja todellisia olosuhteita. Asiantuntijoiden kritiikin ydin on siinä, että kaikki mitä kutsutaan dokumentiksi ei välttämättä sitä ole. Fiktiosta tehdään faktaa liittämällä siihen dokumentin leima. Asiantuntija pystyy erottamaan dokumentit ja dokumentin kaltaiset ohjelmat, mutta maallikko ei tähän pysty. Ufoilmiön kohdalla toimitaan myös toisin päin. Esimerkiksi X-files -sarjassa fiktioon sekoitetaan faktaa.

Kaikki tieteelliset ja ei-tieteelliset tietämisen tavat tuottavat uusia kokemuksia todellisuudesta. Mitä useampia tulkintoja todellisuudesta tuotetaan,

sitä heikommiksi ja epämääräisemmiksi käyvät toden, todellisuuden ja merkityksen käsitteet. (Koski 1995, 16) Postmodernissa maailmassa totuus näyttäytyy uudella tavalla. Vattimo kuvaa tätä asumisen metaforalla. Asumme kirjastossa ja tunnemme erilaisia tapoja tulkita maailmaa samoin kun kirjastonhoitaja tuntee kirjastonsa: hän ei tiedä kaikkien kirjojen sisältöä, ei edes niiden keskeisiä periaatteita, vaan parhaimmillaankin hän vain tietää, mistä kulloinkin tarvittava tieto löytyy. (Vähämäki 1989, 7) Tieto on tarjolla yhä enemmän, mutta informaatioarvon seulonta ja faktan ja fiktion erottaminen on entistä vaikeampaa. (Ahponen 1996, 72) Faktan ja fiktion luokat eivät ole selkeästi erotettu myöskään siinä ”todellisuuskirjaston” hyllyssä, jossa ovat ufoja koskevat tulkinnat tai ainakin maallikolle hylly esittäytyy sekamelskana, jossa kaikki tulkinnat voivat olla yhtä lailla faktaa kuin fiktiota.

8.4 Synopsis

Tässä luvussa on etsitty niitä rakennusaineita, joista uskottava asiantuntijan imago voisi koostua myöhäismodernissa maailmassa. Asiantuntijuus ei voi perustua etukäteisjärjestelyihin, vaan se lopulta rakentuu vuorovaikutuksessa ja neuvotteluissa maallikoiden kanssa (Eräsaari 1997, 63). Tämän vuoksi ei vastausta uskottavan imagon ongelmaan voida löytää kuin tilannekohtaisesti ja maallikkojen avustuksella. Vaikka joku tietty strategia toimii asiantuntijan näkökulmasta erittäin hyvin jossain tilanteessa, saattaa sen käytöstä toisaalla seurata se, että maallikko hylkää asiantuntijan.

Tästä tilannekohtaisuudesta huolimatta voidaan yleisellä tasolla etsiä maallikon vakuuttavia tunnusmerkkejä ja niitä kriteerejä, joilla maallikko voi tunnistaa tai tunnistaa pätevän asiantuntijan. Asiantuntijuuden ei-paikallisuus on lisännyt maallikoiden valinnanmahdollisuuksia. Maallikon ei tarvitse enää tyytyä kylän ainoaan lääkäriin, mikä on tietysti lisännyt asiantuntijoiden välistä kilpailua. Samanaikaisesti maallikon on yhä vaikeampi arvioida asiantuntijoiden toimintaa tai ainakin maallikoiden arviot ovat eri

tasoisia, kun asiantuntijoiden arviot omasta ja muiden asiantuntijoiden toiminnasta. Ambivalenttia on se, että tieto, joka erottaa asiantuntijan maallikosta ja mahdollistaa asiantuntijan toiminnan, ei voi olla yksi valintakriteeri. Maallikko on kykenemätön arvioimaan asiantuntijan tietoa, koska se on niin pitkälle erikoistunutta. Jos tähän yhdistetään todellisuuden epämääräistymisen ja informaatioarvon seulonnan vaikeus myöhäismodernissa maailmassa, ymmärretään, että maallikko ei voi perustaa valintojansa arvioonsa asiantuntijan tiedon statuksesta. Jos maallikot haluavat valvoa ostamansa tuotteen laatua l. asiantuntijoiden työtä heidän on paradoksaalisesti tukeuduttava muiden asiantuntijoiden arvioihin ja mielipiteisiin (Rueschemeyer 1986, 108).

Yksi mahdollisuus lähestyä tämän luvun ongelmaa olisi yksinkertaisesti se, että haastatellaan maallikoita ja kysytään, millä perusteella he asiantuntijansa valitsevat. Tämä ei välttämättä olisi ongelmatonta. Jarkko Kari (1996) on tutkinut rajatiedon harrastajien tiedonhankintaa⁵⁸. Rajatiedon harrastajien tärkein tiedonhankinnan kriteeri oli tiedon luotettavuus, 48 % vastaajista. (Kari 1996, 108) Valitettavasti tutkimus ei kerro, miten harrastajat tunnistiivat luotettavan tiedon. Samalla tavalla voisi käydä maallikoiden haastatte- luissa: maallikot kertoisivat valitsevansa luotettavia ja päteviä asiantuntijoi- ta, mutta he eivät välttämättä pystyisi eksplikoimaan tarkemmin valintakri- teerejään.

Viime aikoina on paljon puhuttu siitä, kuinka nykypäivän työmarkkinoilla pärjätäkseen on osattava tuotteistaa oma osaaminen. Samanlainen asiantun- temuksen tuotteistaminen saattaisi olla yksi tapa, jolla voisi pärjätä asian- tuntijoiden välisissä kilpailuissa. Tämä strategia voisi olla erityisen toimiva, jos ollaan siirtymässä tilanteeseen, jossa asiantuntijuus on yhä avoimemmin ostettavissa ja myytävissä. Tuotteistettu osaaminen on konkretisoituneempaa ja tässä mielessä sitä on ehkä helpompi myydä, ostaa ja markkinoida. Maal-

⁵⁸ Rajatiedon asiantuntijat ovat tärkein yksittäinen tiedonvälittäjäryhmä rajatiedon yhteisössä. (Kari 1996, 104-107)

likoiden valinnanvapaudesta tulisi tässä tapauksessa kuluttajan ja asiakkaan vapautta (Ahponen 1996, 67).

9. LOPUKSI

Tämän työn tarkoituksena oli etsiä ja tavoitella ufoasiantuntijuuden kautta yleisesti asiantuntijuutta ja niitä tapoja, jolla asiantuntijuus järjestyy myöhäismodernissa maailmassa. Tutkimusongelmaan ja esitettyihin kysymyksiin ei löytynyt selkeitä ja yksiselitteisiä vastauksia: aineistosta löytyi yhden sijasta monta asiantuntijuutta.

Asiantuntijoiden käsityksiä asiantuntemuksestaan ja maallikon ja asiantuntijan suhteesta voidaan lähestyä periaatteessa kahdesta näkökulmasta: joko yksittäisen asiantuntijan näkökulmasta tai enemmän makrososiaalisesta perspektiivistä. Sama koskee asiantuntijoiden tiedon ja neuvojen merkitystä maallikoille. Eri näkökulmat eivät välttämättä johda yhteensopimattomiin lopputuloksiin, koska nämä kaksi eri tasoista analyysi viittaavat samoihin ilmiöihin. Toisaalta yksilöiden sekä maallikoiden että asiantuntijoiden subjektiiviset näkemykset saattavat poiketa huomattavasti niistä näkemyksistä, joihin päädytään makrososiologisesta näkökulmasta. (Stehr 1994, 195) Varmaa on kuitenkin se, että yleisestä näkökulmasta ei voida samalla tavalla tavoittaa asiantuntijuuden käytännöllisiä ja tilannekohtaisia puolia ja yksittäisten maallikoiden ja asiantuntijoiden erityisten näkemysten yleistäminen taas on ongelmallista.

Asiantuntijan ja maallikon erottava tiedon epäsymmetria oli hyvä lähtökohta tutkimuksella, mutta jo alkuvaiheessa huomattiin, että se ei pelkästään riitä asiantuntijuuden lähtökohdaksi. Asiantuntijuus ei ole mikään pysyvä ominaisuus, joka perustuu ainoastaan tiedon hallintaan, vaan se määrittyy tilannekohtaisesti. Etukäteisjärjestelyt eivät ole mahdollisia. Asiantuntijuus syn-

tyy vuorovaikutuksessa ja neuvotteluissa maallikkojen ja vasta-asiantuntijoiden kanssa. Myöhäismodernissa maailmassa asiantuntijoiden suhde molempiin on muuttunut. Voisi sanoa, että myöhäismodernissa ei elä vain uudenlaista asiantuntijuutta, vaan myös uudenlaista maallikoutta. Tämä näkyi aineistossa mm. tilanteina, joissa asiantuntijat muuttuivat maallikoiksi ja maallikot asettivat itsensä asiantuntijoiksi. Modernissa maailmassa tällaiset roolinvaihdokset eivät olisi olleet mahdollisia vartijoiden aseman liittyvän kunnioituksen vuoksi. Asiantuntijan ja maallikon välinen suhde on epävarmempi ja avoimempi kuin ennen ja tämän vuoksi sitä on aktiivisemmin ylläpidettävä.

Asiantuntijoiden suhde muihin asiantuntijoihin määrittyy jatkuvasti käynnissä olevissa asiantuntijakiistoissa. Tiedon asemassa tapahtuneet muutokset ovat merkittävässä osassa näissä kamppailuissa. Kaikkeen tietoon liittyvä epävarmuus altistaa asiantuntijat vasta-asiantuntijoiden hyökkäyksille ja toisaalta vaikeuttaa asiantuntijoiden omia yrityksiä kyseenalaistaa muiden asiantuntijoiden tietämystä. Kaikki asiantuntijatieto voidaan kyseenalaistaa, joten kaikkien asiantuntijoiden asiantuntemuskin on kyseenalaistettavissa. Aineistossa nousi erityisen selvästi esiin tieteellisen tietomuodon uusi paikka vaihtoehtoisten tietomuotojen keskellä. Tieteellisellä tiedolla ei ole erityisasemaa: aineistossa muiden tietomuotojen asiantuntijat kritisoivat, kyseenalaistivat ja täydensivät tieteellistä tietomuotoa tavalla, joka pakotti tieteelliseen tietoon perustavat asiantuntijat puolustamaan omaa tietomuotoansa ja asemaansa.

Ufokentän kahtiajakoisuudesta huolimatta haastateltuja asiantuntijoita ei asetettu kahteen leiriin, vaan heihin viitattiin tarkoituksella pelkästään anonyymillä asiantuntijalla, joka ei paljastanut haastateltujen kantaa. Toki liitteen 1 esittelyistä voi päätellä jotain. Sen sijaan asiantuntijapuheen katkelmissa tämä kysymys ei aina ole niin selvä. Tämä kertoo ennen kaikkea siitä, että vaikka asiantuntijoiden käsitykset asiantuntemuksensa kohteesta ovat erilaisia, he silti järjestävät asiantuntijuuttaan hyvin samanlaisilla strategioil-

la ja tämän vuoksi eri leirien asiantuntijoiden puhe muistuttaa paljon toisiaan.

Sosiologiset teoria siitä, kuinka asiantuntijuus muuttuu siirräessä myöhäismoderniin, avasivat monta näkökulmaa aineistoon ja selvensivät paljon asiantuntijoiden puhetta. Ei ole kuitenkaan käynyt niin, että kaikki myöhäismodernissa maailmassa elävä asiantuntijuus olisi ottanut myöhäismodernin muodon. Aineistossa oli läsnä myös modernin ja traditionaalisen asiantuntijuuden piirteitä. Moderneja piirteitä näkyi aineistossa erityisesti silloin, kun asiantuntijat ottivat mittaa vasta-asiantuntijoista. Vastakkaisin näkemyksiin ei suhtauduttu ”postmodernin ystävällisesti”, vaan ne pyrittiin mitätöimään. Myöhäismodernissa maailmassa modernille, varmalle asiantuntijuudelle saattaa edelleen riittää kysyntää, koska mitä epävarmemmaksi maailma muuttuu sitä suurempi on tarve johonkin varmaan ja pysyvään. Ongelmia vain synnyttää se, että modernien strategioiden toteuttaminen uskottavasti on vaikeaa. Tietysti sillä on merkitystä, pyritäänkö tähän kommunikaatioyhteisöjen sisällä vai välissä.

Vaikka ufoasiantuntijoiden kautta pyrittiin lähestymään asiantuntijuutta yleisemmin, ei tietenkään ollut samantekevää, että haastateltujen asiantuntemuksen kohde oli juuri ufot. Tässä työssä käsitellyt teemat aktualisoituvat kaiken asiantuntemuksen kohdalla, mutta ne ottavat erilaisen muodon riippuen asiantuntemuksen kohteesta. Ufoasiantuntijuuden tapauksessa saattavat tietyt piirteet korostua ja toiset taas jäädä piileviksi. Tämän vuoksi olisi mielenkiintoista haastatella jonkin muun alan asiantuntijoita ja verrata heidän puhettaan ufoasiantuntijoiden puheeseen. Tämä tutkimus ei myöskään anna kuin muutamia vihjeitä siitä, miten professionaalinen asiantuntijuus järjestäytyy myöhäismodernissa. Selvää on ainoastaan se, että joitakin uudelleenjärjestelyjä tarvitaan. Välttämättä nämä järjestelyt eivät täysin poikkea ei-professionaalisen asiantuntijuuden järjestelyistä. Ainakin ufoasiantuntijoiden puhetta voitiin paikoittain lukea professioiden sosiologiassa esitettyjen ajatusten perusteella, joten ehkä tämä toimisi myös toisinpäin.

Luvussa 7 erotettiin asiantuntijatiedon formaali ja praktinen komponentti. Niiden lisäksi asiantuntijatiedosta voidaan erottaa toiminnan itsesääntelyä koskevat metakognitiiviset prosessit. Metakognitiivinen tietämys liittyy asiantuntijan omaan toimintaan ja sen ohjaukseen. Valvonnan onnistumisen kannalta on tärkeää, että asiantuntija on tietoinen käyttämistään strategioista sekä oman kapasiteettinsa tietämyksensä ja kompetenssinsa rajoista. Asiantuntija tietää, miten hallinnoi ja organisoii niin, että selviää tehtävistään. Metakognitiivisella tietämyksellä on asiantuntijan toiminnassa erityisen tärkeä rooli, koska sen tehtävänä on integroida ja suodattaa formaalin ja praktisen tiedon käyttö. (Eteläpelto 1997, 99) Jos palataan kaikkeen siihen puheeseen, jota asiantuntijat haastatteluissa tuottivat, huomataan, että se suurilta osin palautuu metakognitiivisen tietämyksen piiriin. Tässä työssä käsitellyt teemat koskivat nimenomaan asiantuntijoiden oman toiminnan ohjausta ja sitä, millaisia kysymyksiä ja ongelmia asiantuntijan on ratkaistava selvitäkseen tehtävistään. Asiantuntijan ei ole välttämättä helppo eksplikoida metakognitiivista tietämystään, käytännön valinnat ja ratkaisut eivät aina ole tietoisia. Ainakin haastateltuja jonkin verran kummastutti haastattelukysymykset ja vastaukset niihin eivät aina löytyneet helposti, vaan tarvitaan useita tarkennuksia ja toisaalta pohdintaa. Kuitenkin aineisto osoitti, että asiantuntijat olivat selvillä käyttämistään strategioista ja oman tietämyksensä ja kompetenssinsa rajoista. Tämän vuoksi he selviävät ufokentällä.

LÄHTEET

Abrams, Philip 1982: *Historical Sociology*. Open Books, England.

Aho, Jouko 1993: *Parapsykologit. Ulkopuolisen näkemys poikkeavan tieteen suomalaiseen historiaan*. Suomen historiallinen seura, *Historiallisia tutkimuksia 1976*. Tammer-Paino Oy, Helsinki.

Ahonen, Lasse & Äyräväinen, Tapio 1994: *Uforaportti 1. Suomen Ufotutkijat ry*, Jyväskylä.

Ahponen, Pirkkoliisa 1996: *Postkulttuurinen arjen asiantuntijuus. Pohdintoja populismin käytettävyydestä epävarmuuden yhteiskunnassa*. Teoksessa *Yhteisellä asialla - monella äänellä: juhla-julkaisu professori Mikko A. Salon 50-vuotispäivän kunniaksi*. Yhteiskuntapolitiikan julkaisuja 4. Joensuun Yliopisto, Joensuu.

Aittola, Tapio & Pirttilä, Ilkka 1989: *Tieto yhteiskunnassa. Tiedonsosiologinen tarkastelu*. Gaudeamus, Helsinki.

Aro, Jari 1993: *Sosiologinen modernisaatioteoria ja narratiivisuus*. *Sociologia* 30:2. 88-96.

Barnes, Barry 1985: *About Science*. Basil Blackwell, Oxford.

Barnes, Barry & Edge, David 1982: *Science as Expertise*. Teoksessa Barnes, Barry & Edge, David (toim.): *Science in Context. Readings in the Sociology of Science*. The Open University Press, Milton Keynes. 233-249.

Bauman, Zygmunt 1987: *Legislators and Interpreters. On modernity, post-modernity and intellectuals.* Polity Press, Cambridge.

Bauman, Zygmunt 1991: *Modernity and Ambivalence.* Cornell University Press, New York.

Bauman, Zygmunt 1992a: *Inimations of Postmodernity.* Routledge, London.

Bauman, Zygmunt 1992b: *Life-World and Expertise. Social Production of Dependency.* Teoksessa Stehr, Nico & Ericsson, Richard V. (toim.): *The Culture and Power of Knowledge. Inquiries into Contemporary Societies.* Walter de Gruyter & Co., Berlin. 81-106.

Bauman, Zygmunt 1996: *Postmodernin lumo.* Vastapaino, Tampere.

Beck, Ulrich 1992: *Risk Society. Towards a New Modernity.* Sage Publications, London.

Bourdieu, Pierre 1985: *Sosiologian kysymyksiä.* Vastapaino, Tampere.

Cheater, Angela P. 1995: *Globalisation and the New Technologies of Knowing. Anthropological calculus or chaos?* Teoksessa Strathern, Marilyn (toim.): *Shifting contexts. Transformations in anthropological knowledge.* Routledge, London. 117-130.

Collins, H.M. & Pinch, T.J. 1979: *The Construction of the Paranormal. Nothing Unscientific is Happening.* Teoksessa Wallis, Roy (toim.): *On the Margins of Science: The Social Construction of Rejected Knowledge.* Sociological Review Monograph 27. University of Keele, Keele.

Dant, Tim 1991: *Knowledge, Ideology and Discourse. A Sociological Perspective.* Routledge, London.

Derber, Charles; Schwartz, William A. & Magrass, Yale 1990: *Power in the Highest Degree. Professionals and the Rise of a New Mandarin Order*. Oxford University Press, New York.

Eräsaari, Risto 1996: *Keskustelua asiantuntijaposition muotoutumisesta*. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan työpapereita no. 94, Jyväskylä.

Eräsaari, Risto 1997: *Mistä asiantuntijuus on kotoisin?* Teoksessa Kirjonen, Juhani; Remes, Pirkko & Eteläpelto, Anneli (toim.): *Muuttuva asiantuntijuus*. Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylä. 62-72.

Eräsaari, Risto & Jokinen, Riikka 1997: *Refleksioeliitit ja elämänpolitiikka*. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan työpapereita no. 99, Jyväskylä.

Eteläpelto, Anneli 1997: *Asiantuntijuuden muuttuvat määritykset*. Teoksessa Kirjonen, Juhani; Remes, Pirkko & Eteläpelto, Anneli (toim.): *Muuttuva asiantuntijuus*. Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylä. 86-102.

Fairclough, Norman 1992: *Discourse and social change*. Polity Press, Cambridge.

Fairclough, Norman 1997: *Miten media puhuu*. Alkuteos *Media Discourse* 1995. Vastapaino, Tampere.

Fornäs, Johan 1998: *Kulttuuriteoria. Myöhäismodernin ulottuvuuksia*. Alkuteos *Cultural Theory and Late Modernity* 1995. Vastapaino, Tampere.

Foucault, Michel 1980: *Power/Knowledge. Selected Interviews and Other Writings*. Pantheon, New York.

Friedson, Elliot 1986: Professional Powers. A Study of the Institutionalization of Profession. University of Chicago Press, Chicago.

Geertz, Clifford 1973: The Interpretation of Cultures. Basic Books, New York.

Gibbons, Michael; Limoges, Camille; Nowotny, Helga; Schwartzman, Simon, Scott, Peter & Trow, Martin 1994: The New Production of Knowledge. The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies. Sage Publications, London.

Giddens, Anthony 1990: The Consequences of Modernity. Polity Press, Cambridge.

Giddens, Anthony 1991: Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. Polity Press, Cambridge.

Giddens, Anthony 1994a: Living in a Post-Traditional Society. Teoksessa Beck, Ulrich; Giddens, Anthony & Lash, Scott: Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order. Polity Press, Cambridge. 56-109.

Giddens, Anthony 1994b: Risk, trust, reflexivity. Teoksessa Beck, Ulrich; Giddens, Anthony & Lash, Scott: Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order. Polity Press, Cambridge. 184-197.

Gronow, Jukka 1987: Länsimainen rationalisoitumisprosessi ja modernin länsimaisen kulttuurin irrationaalisuus. Teoksessa Hietaniemi, Tapani (toim.): Aiheita Weberistä. Tutkijaliitto, Helsinki. 9-35.

Hammer, Olav 1997: På spaning efter helheten. NEW AGE - en ny folktro? Wsoy, Finland.

Harvey, David 1989: The Condition of Postmodernity. An Enquiry into the Origins of Cultural Change. Basil Blackwell, Oxford.

Heino, Harri 1997: Mihin Suomi tänään uskoo? Wsoy, Juva.

Heiskala, Risto 1995: Moderni, jälkimoderni ja jälkitraditionaalinen yhteiskunta. Sosiologinen reaktio postmodernisuuskusteluun. Tiede ja edistys 20:3. 203-215.

Heiskala, Risto 1996: Kohti keinotekoista yhteiskuntaa. Gaudeamus, Tampere.

Jallinoja, Riitta 1995: Sosiologiaa postmodernisuudesta: Zygmunt Bauman. Teoksessa Rahkonen, Keijo (toim.): Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset. Gaudeamus, Tampere. 30-54.

Johnson, Terence J. 1972: Professions and Power. Macmillian Education, London.

Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1993: Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino, Tampere.

Jokinen, Kimmo 1997: Suomalaisen lukemisen maisemaihanteet. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 14. Sophi, Jyväskylä.

Kari, Jarkko 1996: Rajatiedon hankinnan arkipäivää - Osa I. Kyselytutkimus rajatiedon harrastajien paranormaaleihin ilmiöihin liittyvistä tiedontarpeista ja tiedonhankinnasta arkielämän tiedonhankinnan viitekehyydessä. Infor-

maatiotutkimuksen pro gradu -tutkielma. Informaatiotutkimuksen laitos, Tampereen yliopisto.

Kari, Jarkko & Välimaa, Kari 1997: Ultran lukijatutkimuksen satoa. *Ultra* 1/1997. 24-25.

Karttunen, Hannu 1997: Ufot ja tähtitiede. Teoksessa Selin, Risto; Ollikainen, Marketta & Salmi, Ilpo V. (toim.): Paholaisen asianajajan paluu. Opaskirja skeptikolle. Tähtitieteellinen yhdistys Ursa, Helsinki. 64-76.

Konttinen, Esa 1997: Professionaalinen asiantuntijatyö ja sen haasteet myöhäismodernissa. Teoksessa Kirjonen, Juhani; Remes, Pirkko & Eteläpelto, Anneli (toim.): Muuttuva asiantuntijuus. Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylä. 48-61.

Koski, Jussi T. 1995: Heikentynyt totuus ja tietoisuuden ongelma. *Tiedepoliittika* 20:4. 13-21.

Koski, Jussi T. 1998: Infoähky ja muita kirjoituksia oppimisesta, organisaatiosta ja tietoyhteiskunnasta. Gummerus, Saarijärvi.

Kusch, Martin 1993: Tiedon kentät ja kerrostumat. Kustannus Pohjoinen, Oulu.

Lash, Scott 1994: Expert-systems or Situated Interpretation? Culture and Institutions in Disorganised Capitalism. Teoksessa Beck, Ulrich; Giddens, Anthony & Lash, Scott: Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order. Polity Press, Cambridge. 198-215.

Larson, Magali Sarfatti 1979: The Rise of Professionalism. A Sociological Analysis. University of California Press, United States of America.

Larson, Magali Sarfatti 1990: In the matter of expert and professionals, or how impossible it is to leave nothing unsaid. Teoksessa Torstendahl, Rolf & Burrage, Michael (toim.): *The Formation of Professions. Knowledge, State & Strategy*. Sage Publications, London. 51-70.

Latour, Bruno 1993: *We have never been modern*. Alkuteos *Nous n'avons jamais été modernes* 1991. Harvest Wheatsheaf, Southampton.

Launis, Kirsti 1997: Moniammatillisuus ja rajojen ylitykset asiantuntijatyössä. Teoksessa Kirjonen, Juhani; Remes, Pirkko & Eteläpelto, Anneli (toim.): *Muuttuva asiantuntijuus*. Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylä. 122-133.

Luukanen-Kilde, Rauni-Leena 1995: *Universumin lapsi*. Wsoy, Juva.

Lyotard, Jean-Francois 1985: Tieto postmodernissa yhteiskunnassa. Alkuteos *La condition postmoderne* 1979. Vastapaino, Tampere.

Maffesoli, Michel 1995: *Maailman mieli*. Yhteisöllisen tyylin muodoista. Alkuteos *La cotation du monde. Figures du style communautaire* 1993. Gaudeamus, Tampere.

Misztal, Barbara A. 1996: *Trust in Modern Societies. The Search for the Bases of Social Order*. Polity Press, Cambridge.

Noro, Arto 1993: *Postmodernin muukalainen tulee - onko sosiologia valmis...?* Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita 78, Jyväskylä.

Noro, Arto 1995: Gerhald Schultzen elämisyhteiskunta. Teoksessa Rahkonen, Keijo (toim.): *Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset*. Gaudeamus, Tampere.

Patton, Michael Quinn 1990: *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Sage Publications, United States of America.

Pirttilä, Ilkka 1991: Tiede yhteiskunnallisena objektina ja subjektina. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 50, Jyväskylä.

Pirttilä, Ilkka 1994: Me ja maailman mallit. Tiedonsosiologian ydintä etsimässä. Gaudeamus, Espoo.

Pirttilä, Ilkka 1997: Teoria, markkina-analyysi ja futurologinen silmä eksperttiyden ehtona. Teoksessa Kirjonen, Juhani; Remes, Pirkko & Eteläpelto, Anneli (toim.): *Muuttuva asiantuntijuus*. Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylä. 73-82.

Pulkkinen, Tuija 1986: Esittely - Jean-Francois Lyotard. Teoksessa Kotkavirta, Jussi & Sironen, Esa (toim.): *Moderni/Postmoderni*. Tutkijaliitto, Helsinki. 137-144.

Roos, J.P. 1985: Pelin säännöt. Intellektuellit, luokat ja kieli. Teoksessa Bourdieu, Pierre 1985: *Sosiologian kysymyksiä*. Tampere, Vastapaino.

Rueschemeyer, Dietrich 1986: *Power and the Division of Labour*. Polity Press, Cambridge.

Saks, Mike 1995: *Medical Power, Altruism and Alternative Medicine*. Routledge, London.

Stehr, Nico 1992: Experts, Counsellors and Advisers. Teoksessa Stehr, Nico & Ericsson, Richard V. (toim.): *The Culture and Power of Knowledge. Inquiries into Contemporary Societies*. Walter de Gruyter & Co., Berlin. 107-156.

Stehr, Nico 1994: *Knowledge Societies*. Sage Publications, London.

Strathern, Marilyn 1995: The nice thing about culture is that everyone has it. Teoksessa Strathern, Marilyn (toim.): *Shifting contexts. Transformations in anthropological knowledge*. Routledge, London.

Sulkunen, Pekka 1995: Orgioiden aika: Michel Maffesolin postmodernismi. Teoksessa Rahkonen, Keijo (toim.): *Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset*. Gaudeamus, Tampere. 76-95.

Svensson, Lennart G. 1990: Knowledge as a professional resource. Case studies of architects and psychologists at work. Teoksessa Torstendahl, Rolf & Burrage, Michael (toim.): *The Formation of Professions. Knowledge, State & Strategy*. Sage Publications, London. 51-70.

Thompson, John B. 1996: Tradition and Self in a Mediated World. Teoksessa Heelas, Paul; Lash, Scott & Morris, Paul (toim.): *Detraditionalization. Critical Reflections on Authority and Identity*. Blackwell Publishers, Cambridge.

Torstendahl, Rolf 1990: Introduction. Promotion and strategies of knowledge-based groups. Teoksessa Torstendahl, Rolf & Burrage, Michael (toim.): *The Formation of Professions. Knowledge, State & Strategy*. Sage Publications, London. 51-70.

Van Dijk, Teun A. 1993: Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society* 4:2. 249-283.

Vattimo, Gianni 1989: *Läpinäkyvä yhteiskunta*. Alkuteos *La società trasparente* 1989. Gaudeamus, Helsinki.

Vähämäki, Jussi 1989: Suomentajan esipuhe. Teoksessa Vattimo, Gianni: Läpinäkyvä yhteiskunta. Gaudeamus, Helsinki. 5-12.

Walsh, David 1992: A Mythology of Reason. The Persistence of Pseudoscience in the Modern World. Teoksessa Mcknight, Stephen A. (toim.): Science, Pseudo-science and Utopianism in Early Modern Thought. University of Missouri Press, Columbia.

Warpenius, Katariina 1997: Asiantuntija- ja maallikkokuvat ehkäisyvalistuksessa. Teoksessa Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (toim.): Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys. Gaudeamus, Tampere. 248-262.

LIITTEET

LIITE 1. Haastattelut

Asiantuntija 1, Kari A. Kuure

Tiedetoimittaja Kari A. Kuure on peruskoulutukseltaan insinööri. Ufoilmiön tutkimisen hän aloitti jo 60-luvun puolivälissä. 70- ja 80-luvulla hän osallistui suomalaisen ufotutkimuksen kehittämiseen. Kuure on julkaissut yhdessä Juhani Kyröläisen, Göte Nymanin ja Jukka Pirosen kanssa kirjan *Katoavako Ufot? Ufoilmiön kriittistä tarkastelua* (1993).

Asiantuntija 2, Rauni-Leena Luukanen-Kilde

Rauni-Leena Luukanen-Kilde on koulutukseltaan lääkäri. Hän on kansainvälisesti tunnetuin suomalainen ufoasiantuntija. Luukanen-Kilde on julkaissut teokset *Kuolemaa ei ole* (1982), *Tähtien lähettiläs* (1991), *Kuka hän on?* (1993) ja *Universumin lapsi* (1995). Kaikki kirjat ovat olleet myyntimenestyksiä ja niitä on käännetty useille vieraille kielille.

Asiantuntija 3, Tapani Koivula

Arkkitehti Tapani Koivula on kolmenkymmenen vuoden ajan seurannut ufotutkimuksen kehitystä. Vuodesta 1968 lähtien hän on kuulunut suomalaisiin ufotutkimusjärjestöihin ja rajatiedon lehti *Ultran* toimituskunnan jäsenen hän on ollut vuodesta 1975. Koivula on julkaissut teokset *Ufojen kosminen viesti* (1988) ja *Viestejä* (1996), joista jälkimmäinen käsittelee ufoilmiöön liittyviä uskonnollis-elämänkatsomuksellisia puolia.

Asiantuntija 4, Hannu Karttunen

Hannu Karttunen on filosofian tohtori (1990, tähtitiede) ja toimii pääsuunnittelijana Turun yliopiston Tuorlan observatoriossa. Karttunen on Skepsis ry:n perustajajäsen sekä Skeptikko-lehden pitkäaikainen päätoimittaja. Karttusen ufoilmiötä käsitteleviä artikkeleja löytyy Skepsis ry:n julkaisemista *Pa-*

holaisen asianajaja (1989) ja *Paholaisen asianajajan paluu* (1997) artikkelelikokoelmista.

Asiantuntija 5, Juhani Kyröläinen

FM Juhani Kyröläinen on koulutukseltaan tähtitieteilijä. Hän on seurannut ufoliikehdintää 60-luvulta alkaen. Kyröläinen on kirjoittanut yhdessä Pekka Teerikorven kanssa kirjan *Ufojen arvoitus* (1980) sekä yhdessä Kari A. Kuuren, Göte Nymanin ja Jukka Pirosen kanssa kirjan *Katoavatko Ufot? Ufoilmion kriittistä tarkastelua* (1993.)

Asiantuntija 6, Lasse Ahonen

Lasse Ahonen on Suomen Ufotutkijat ry:n puheenjohtaja. Hän kiinnostui ufoista jo 1960-luvulla. Ahonen toimittaa vuosittain Tapio Äyräväisen kanssa Suomen Ufotutkijat ry:n *Uforaportin*, johon on kirjattu kaikki kyseisenä vuonna yhdistyksen tietoon tulleet ufoihin viittaavat tapaukset. Ensimmäinen raportti ilmestyi vuonna 1994.

LIITE 2. Haastattelupyyntö

Hyvä ufoasiantuntija,

Olen sosiologian opiskelija Jyväskylän yliopistosta ja teen tällä hetkellä pro gradu -työtäni. Kiinnostukseni kohteena on Suomessa viime vuosina vilkkaana käynyt ufokeskustelu ja erityisesti ne erilaiset tavat, joilla asiantuntijuus esittyy ja määrittyy tässä keskustelussa. Tutkimustani varten haluaisin haastatella 8-10 suomalaista ufoasiantuntijaa ja tämän vuoksi lähestynteitä haastattelumahdollisuuden toivossa. Haastattelu olisi kestoaltaan 1-2 tunnin mittainen. Liitän oheen alustavan listan teemoista ja kysymyksistä, joita olen ajatellut siinä käsiteltävän. Annan mielelläni tarkempia tietoja tutkimukseni luonteesta ja toivon, että jos aikataulunne vain sallii, että ottaisitte pian yhteyttä, jotta voisimme mahdollisesti tarkemmin sopia haastattelujankohdasta.

Ystävällisin terveisin

Anu Koivu

Alustavat haastattelukysymykset

Miten määrittelet itsesi asiantuntijana?

Mitä on asiantuntijuus ja asiantuntija tieto?

Mihin asiantuntemus perustuu tai mihin sen tulisi perustua?

Mihin asiantuntijuuttanne tarvitaan? Mihin asiantuntijuutta yleisesti tarvitaan?

Mitkä ovat asiantuntijan velvollisuudet?

Mitä ongelmia tai vaaroja asiantuntijuuteen liittyy?

Millainen on asiantuntijan suhde maallikkoon?

Suhteesi muihin ufoasiantuntijoihin?

Mikä on mielestänne huomionarvoista asiantuntijoiden Suomessa käymässä ufokeskustelussa?

Lisäksi haastattelussa voidaan tuoda esiin myös kaikki sellaiset aihepiirit ja kysymykset, joita haastattelija ei mahdollisesti ymmärrä huomioida, mutta jotka teidän mielestänne ovat tärkeitä.